

Ніна Деркач

НАВЧАННЯ ГРАМОЇТИ

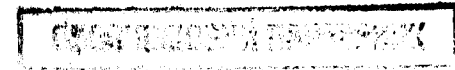
Ніна Деркач

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

**Навчально-методичний посібник
для студентів гуманітарних університетів, педінститутів,
педагогічних коледжів спеціальності
«Педагогіка і методика початкового навчання»
та вчителів початкових класів**

688784

неф

НБ ПНУС

688784

ТЕРНОПІЛЬ
«ПІДРУЧНИКИ & ПОСІБНИКИ»
2003

74.268.1 Чир
УДК 372.41

Д 36

Рецензенти: *Коваль Г. П.* — професор, академік МПА, доктор педагогічних наук (Рівненський державний гуманітарний університет)
Захарчук З. О. — доцент, кандидат педагогічних наук (Рівненський державний гуманітарний університет)

Літературний редактор *Людмила Олійник*
Художнє оформлення *Світлани Демчак*

Навчальний посібник рекомендовано до друку
кафедрою початкового навчання Міжнародного університету «РЕГІ»
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 8 від 08.04.03 р.)

Деркач Ніна

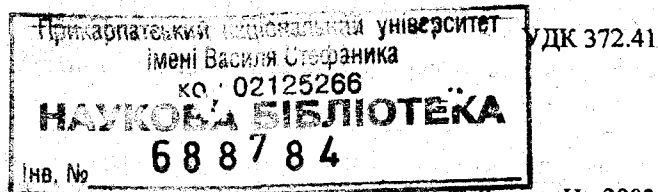
Д 36 Навчання грамоти. Навчально-методичний посібник для студентів,
учителів. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. — 112 с.

ISBN 966-562-984-0

У методичному посібнику пропонуються матеріали для організації навчально-виховного процесу на заняттях з навчання грамоти у вищих навчальних закладах та педагогічних коледжах (спеціальність «Педагогіка і методика початкового навчання»).

Поданий дидактичний матеріал стане у пригоді й учителям початкових класів.

ISBN 966-562-984-0

© Деркач Н., 2003

І. ВСТУП

Навчання грамоти як один з розділів методики української мови в початкових класах займає належне місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Підготовка передбачає піднесення не тільки теоретичного рівня знань студентів, а й формування практично-методичних умінь, які необхідні вчителю початкових класів, розвиток професійної самостійності, інтересу до майбутньої професії. Ці уміння формуються в основному на практичних заняттях з навчання грамоти.

Навчально-методичний посібник «Навчання грамоти» адресований студентам гуманітарних університетів, педінститутів, педагогічних коледжів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання».

Мета посібника — допомогти студенту в підготовці до практичних занять з навчання грамоти, складанні заліку, екзамену, написанні контрольних робіт, проведенні та рецензуванні уроків; викладачу — в організації занять, консультацій, індивідуальної і самостійної роботи.

Посібник містить плани практичних занять, де подаються: 1) основні питання для обговорення теоретичного матеріалу, що стосується даної проблеми; 2) практичні завдання, спрямовані на формування у студентів умінь аналізувати шкільну програму, підручники і методичні посібники; спостерігати уроки та всесторонньо аналізувати їх; вивчати передовий педагогічний досвід; проводити методичний експеримент; оцінювати свої педагогічні дії; методично обґрунтовувати тип уроку, визначати його мету, методи, прийоми і засоби навчання, виховання і розвитку; планувати діяльність учителя на уроці, передбачати труднощі, враховувати індивідуальні особливості першокласників; раціонально використовувати наочні посібники; володіти лінгвістичною й методичною термінологією; 3) довідковий матеріал; 4) література до теми.

У посібнику пропонуються також дидактичні структури уроків читання і письма в букварний період, які дають чіткі орієнтири на застосування одержаних теоретичних знань, умінь і навичок у системі уроку, допомагають оволодіти технологією опрацювання конспектів уроків¹; завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів; питання до заліку й екзамену; зразки наочних посібників, які студенти виготовляють, доповнюючи свою методичну скарбничку; список рекомендованої літератури, який викорис-

¹ В основу покладено рекомендації щодо змісту та структури уроку, викладені в підручнику: Коваль А. П. Методика преподавания русского языка в школах с украинским языком обучения. — К.: Выща школа, 1989 — С. 98.

товується як додатковий до тієї, що подається після окремих тем. Звичайно, він не висчерпує ті джерела, які можуть бути використані під час підготовки до практичного заняття. Потрібно стежити за виходом найновіших методичних посібників, статей із питань навчання грамоти, щоб бути обізнаними із сучасними технологіями навчання і виховання першокласників.

Завдання практичних занять з навчання грамоти:

- ознайомити студентів з науковими основами сучасної методики навчання грамоти;
- озброїти знаннями шкільної програми і підручників з навчання грамоти (букварів);
- забезпечити оволодіння прийомами звукового аналізу і синтезу, формування фонематичного слуху; методикою роботи з розвитку навичок мовленнєвої діяльності учнів;
- навчити застосовувати на уроках читання і письма дидактичний матеріал, наочні посібники;
- сформувати вміння моделювати звуко-складову будову слова, будову простого речення, планувати і проводити різні види читання і письма;
- навчити спостерігати й аналізувати уроки читання і письма в період оволодіння грамотою, самостійно, творчо розробляти конспекти уроків, а під час педагогічної практики проводити їх.

Майбутній учитель повинен знати:

- структуру, зміст і принципи побудови програми та підручників з навчання грамоти;
- закономірності становлення навичок читання і письма у першокласників;
- ефективні методи, прийоми і форми роботи на уроках читання і письма;
- основні типи, структуру та зміст уроків читання і письма в період навчання грамоти;
- форми і прийоми оцінювання навчальної діяльності шести- та семирічних учнів у ході засвоєння змісту програми.

Майбутній учитель повинен уміти:

- застосовувати теоретичні положення з методики навчання грамоти в педагогічному процесі;
- поєднувати процес навчання грамоти з вихованням і розвитком першокласників;
- володіти прийомами звукового аналізу і синтезу, методикою проведення різних видів читання і письма, моделювання звуко-складової будови слова;

- аналізувати і самостійно складати конспекти уроків читання і письма в добукварний, букварний і післябукварний періоди;
- проводити уроки в аудиторії і під час педагогічної практики в школі;
- виготовляти і використовувати на практиці різні види наочності, дидактичного матеріалу;
- складати бібліографію до окремих тем, розділів з навчання грамоти;
- контролювати результати навчальної діяльності першокласників і оцінювати їх.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Заняття 1. Структура і зміст програми та підручників з навчання грамоти

Мета. Ознайомити зі структурою і змістом програми та підручників з навчання грамоти, з історією творення українського букваря. Формувати вміння опрацьовувати навчальний матеріал «Букваря».

Обладнання. Програми для 1–2 класів середньої загальноосвітньої школи, букварі.

Основні питання для обговорення

1. Програма з навчання грамоти, її структура і зміст.
2. Основні вміння з читання і письма, що формуються згідно із програмою у добукварний, букварний і післябукварний періоди.
3. Підручники з навчання грамоти (букварі).
 - З історії творення українського букваря.
 - Аналіз букварів, які нині функціонують:
 - відповідність змісту і структури букварів віковим особливостям і можливостям дітей 6–7-ми річного віку;
 - принцип розташування літер у букварний період, його доцільність;
 - методика формування способу читання;
 - система підготовчих аналітико-синтетичних вправ із читання;
 - слова у колонках і текст, їх функції у букварі;
 - жанрові особливості текстів, оцінка їх якості для реалізації виховних і розвивальних завдань, відповідність ідеям створення національної початкової школи;
 - малюнки та їхні функції у букварях;
 - реалізація завдань програми у підручниках.

Практичні завдання

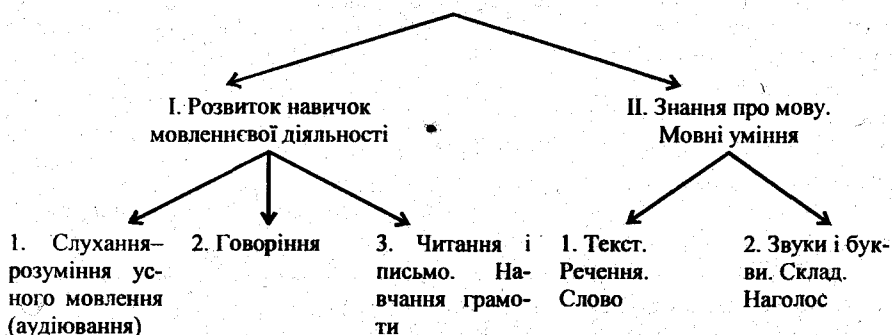
1. Підготувати короткі повідомлення на теми «Програма з навчання грамоти» та «З історії творення українського букваря».
2. Ознайомитися з чинними букварями.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар. — К.: Освіта, 2001.
3. Городівська Н. Г., Городівський М. В. Буквар Т. Г. Шевченка // Початкова школа. — 1984 — №3.
4. Запаська Я. К. Острозькі видання Івана Федорова // Початкова школа. — 1972. — №3
5. Колесниченко В. І. та ін. Буквар. — К.: Райдуга, 1994.
6. Луцик Д. В. та ін. Букварик. — Львів: Світ, 1992.
7. Методика викладання української мови в початкових класах: Навчально-методичний посібник / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Захарчук З. О., Іванова Л. І. — Рівне: 2002.
8. Прищепа К. С., Колесниченко В. І. Буквар. — К.: Форум, 2001.
9. Чередниченко Д. С. Материнка. Український буквар. — К.: Освіта, 1992.
10. Чорна М. М., Грабар Д. І. Буквар. — Львів: Світ, 1993.

Довідка

Програма з навчання грамоти

З історії творення українського букваря²

Ще з стародавніх часів над способами й методами початкового навчання грамоти міркували видатні представники педагогічної думки різних країн світу: Квінтіліан (I ст.), Ієронім (IV – V ст.), Дж. Локк (XVII ст.), І. Г. Песталоцці (XVIII ст.) та багато інших.

² Використано матеріали статті: Терлецький В. В. З історії творення українського букваря // Початкова школа. — 1973. — № 10.

Перший друкований український буквар видав у Львові в 1574 р. Іван Федоров. Буквар був надрукований слов'янською мовою. Це була перша книжка невеличкого формату на 78 сторінок, яка вмещувала кириличну азбуку, склади, слова, акростихи, 19 текстів, молитви, повчання дітям.

У надрукованому букварі Іван Федоров вперше вдався до проміжків між словами. До нього слова в текстах писали злито, що було спричинено дороговизною пергаменту в Київській Русі.

Фотокопії цього букваря зберігаються в бібліотеках Москви, Києва та інших міст, зокрема в Музеї книги у м. Острозі. А єдиний знайдений примірник оригіналу знаходиться в бібліотеці Гарвардського університету (США).

У 1578 р. Федоровим була надрукована острозька «Азбука». У ній було 108 нумерованих сторінок. Окрім передмови І. Федорова, було вміщено грецький алфавіт з російськими назвами літер і паралельні тексти грецькою і слов'янською мовами, тобто була зроблена перша спроба поєднати навчання цих двох мов. Друга частина «Азбуки» відкривалася розділом «Начало учення детям». У кінці федоровського видання оповідалася історія виникнення слов'янського кирилівського письма «Сказание како состави святой Кирил философ Азбуку по языку словенску». Цей шкільний підручник І. Федорова з 1799 р. і донині зберігається в бібліотеці м. Гота (Німеччина).

Неабияке значення мав буквар визначного культурного діяча, вихованця Києво-Могилянської колегії Феофана Прокоповича. Його «Первое учение отрокам», уперше надруковане в 1720 р. у Петербурзі, ще за життя автора витримало кілька видань. Буквар Ф. Прокоповича було надруковано гражданським шрифтом. Він містив відомості з граматики, арифметики, історії, географії.

В останні роки життя, вже тяжко хворий, наполегливо працював над укладанням «Букваря южнорусского» великий поборник народної освіти Т. Г. Шевченко. Цей буквар був надрукований у 1861 р. за кошти самого поета і доволі великим на ті часи тиражем — 10 000 примірників.

Цей навчальний посібник, розрахований переважно на слухачів недільних шкіл, містив абетку, елементи лічби, приказки.

Для читання Т. Шевченко включив до «Букваря» кращі твори народної творчості — «Думу про Олексія Поповича», «Думу про Марусю Богуславку» і тексти релігійного змісту.

Написаний для українського народу їхньою рідною мовою, «Буквар южнорусский» одразу ж був оцінений прогресивною громадськістю і швидко здобув популярність.

У 1857 р. у Петербурзі була видана «Грамматка» П. Куліша. Це був не тільки буквар, а й книжка для читання та підручник з арифметики.

Та нещасливою була доля букварів Т. Шевченка і П. Куліша. Вони майже не потрапляли до шкіл, до рук дітей. Царський уряд жорстоко переслідував будь-які прояви національної свідомості й культури.

У цей час були створені й інші букварі — граматики, такі, як буквар К. Шейковського «Домашня наука. Початки» (1860), підручники М. Гатцука «Українська абетка» (1861), Л. Яценка «Грамадка задля українського люду» (1862) тощо. Вони позитивно оцінювалися журналом «Основа», який щомісяця виходив у Петербурзі.

Відомий український педагог Т. Г. Лубенець (псевдонім Норець) видав буквар «Грамадка (український буквар) з малюнками», за що був звільнений із посади директора народних училищ Київської губернії.

У другій половині XIX ст. передові педагоги України користувалися глибоко оригінальними за змістом та методикою підручниками К. Д. Ушинського — «Рідним словом» та «Дитячим світом». «Рідне слово» (1864 р.) — цей чудовий взірць букваря — був побудований за звуковим аналітико-синтетичним методом. Він витримав 157 видань.

На Закарпатті спроба створення підручника рідною мовою для народних шкіл була здійснена О. Духновичем. У 1847 р. вийшов його буквар під назвою «Книжиця читалная для начинающих».

У 1866 р. буквар уклали Ю. Федькович, але його заборонили видавати.

Над складанням букварів працювали О. Потебня (1907р.), Б. Грінченко (1917 р.).

У післяжовтневий час в Україні діти навчалися за букварями Л. П. Демолович, Н. О. Гов'ядовської, Б. С. Саженюка.

У 1986 р. вийшов «Буквар» для I класу чотирирічної початкової школи, авторами якого є Скрипченко Н. Ф. та Вашуленко М. С. Цей буквар функціонує у школах і досі, як підручник, що повною мірою відповідає даним сучасної лінгвістики і має найсильнішу методичну основу.

Останнім часом видано чимало букварів різних авторів, і вчителі початкових класів мають можливість вибирати такий підручник, який найближчий їхнім запитам.

Заняття 2. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності в період навчання грамоти

Мета. Ознайомити з поняттям «мовленнєва діяльність», її видами; вчити використовувати різні вправи, завдання з метою розвитку відповідних мовленнєвих умінь, здійснювати перевірку та оцінювання мовленнєвих умінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності у першому класі.

Обладнання. Програма з навчання грамоти, буквар, малюнки, зразки тестових завдань.

Основні питання для обговорення

1. Розвиток умінь слухати і розуміти (аудіювати) усне мовлення, сприймати на слух, розуміти, розрізняти звуки, склади, слова, словосполучення, невеликий текст.

2. Формування умінь говорити (відтворювати, складати, розігрувати діалоги; переказувати прослуханий текст, будувати зв'язні висловлювання).
3. Розвиток умінь і навичок з читання і письма як видів мовленнєвої діяльності.
4. Перевірка та оцінювання мовленнєвих умінь і навичок першокласників із чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

Практичні завдання

1. Розробити (або дібрати з методичної літератури) 8–10 вправ на аудіювання і говоріння на матеріалі звуків, складів, слів, текстів.
2. Опрацювати статтю С. Дубовик «Аудіювання на уроках української мови», скласти анотацію.
3. Дібрати з методичної літератури зразки тестів для перевірки й оцінювання умінь аудіювання, говоріння, читання і письма.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації — К.: Початкова школа, 2002.
3. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар. — К.: Освіта, 2001.
4. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови // Початкова школа. — 2002. — №3.

Довідка

Основне завдання сучасної початкової школи — формування мовленнєвої особистості молодшого школяра (Вашуленко М. С.). З огляду на важливість цього завдання у Державному стандарті та Програмі з української мови для початкових класів основною змістовою лінією визначено комунікативну, яка передбачає розвиток усного і писемного мовлення, вміння користуватися мовою як засобом спілкування, впливу.

З цією метою уже в період навчання грамоти розвиваються, удосконалюються всі види мовленнєвої діяльності. Це слухання-розуміння (аудіювання), говоріння, читання і письмо (Програма).

В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить вміння слухати і розуміти усне мовлення (аудіювати). Розвиток аудіативних умінь першокласників відбувається на матеріалі, складеному з окремих одиниць різних мовних рівнів: звуків, складів, словосполучень, речень, текстів (Програма).

Так, наприклад, під час аудіювання на рівні звуків можна виконувати такі вправи:

1. Послухайте звуки. Назвіть голосні звуки, які ви почули. (Учитель пропонує голосні і приголосні звуки.)

2. Послухайте звуки. На які дві групи їх можна поділити? Доведіть свою думку. (Учитель вимовляє голосні і приголосні звуки.)
3. Гра «Упіймай звук». Учитель вимовляє тверді та м'які приголосні звуки. Дівчатка «ловлять» тверді, а хлопчики — м'які приголосні.

Навчання усвідомлювати значення слів під час аудіювання можна здійснювати у процесі виконання таких завдань:

1. Послухайте слова. Які з них означають назви квітів (овочів, фруктів)? Знайдіть відповідні малюнки, що виставлені на дошці.
2. Послухайте слова. Які серед них є «зайвими»? (Учитель пропонує слова, що означають назви предметів, і серед них одне слово, що вказує на ознаку або дію предмета.)
3. Послухайте слова. На скільки груп можна їх поділити? Що вони означають? (Учитель пропонує слова, що означають назви предметів і назви дій. Учні повинні обґрунтувати, чому ці слова можна поділити на дві групи.)

Під час аудіювання окремих речень можна співвідносити їх із відповідними ситуативними малюнками, що відповідають або не відповідають смислу речення; підрахувати в них кількість слів; визначити слова, що називають, про кого або про що розповідається в реченні та що розповідається про цей предмет або істоту; назвати початок або кінець речення тощо.

У процесі виконання вправ на аудіювання текстів учні повинні усвідомлювати елементи фактичного змісту (хто, що, де, коли, як), логічні зв'язки між ними; уявляти те, про що йдеться у тексті, який прослуховується; співпереживати з діючими особами у процесі слухання тексту (Програма).

Перевірка розуміння змісту прослуханого тексту відбувається шляхом формулювання перед його слуханням комунікативного завдання, яке виражає мету слухання. Це можуть бути такі завдання: 1) послухати текст і вибрати малюнок, який повністю відповідає змісту прослуханого; 2) вказати, зміст якого малюнка не збігається зі змістом тексту; 3) з'ясувати, які з названих якостей властиві героєві твору (пропонуються позитивні та негативні якості людини); 4) відповісти на запитання, чому так називається твір; 5) дібрати заголовок до тексту; 6) назвати дійових осіб оповідання тощо.

Щоб успішно проводити роботу в цьому напрямі, учителям початкових класів необхідно знати, що процес аудіювання передбачає: 1) сприймання потоку звуків і розпізнавання в ньому слів, речень, абзаців, тексту; 2) усвідомлення значень слів, смислу речень, змісту абзаців, тексту.

Аудіювання планується і проводиться на уроці за трьома напрямками: 1) аудіювання під час пояснення нового матеріалу, коли особливо інтенсивно формуються звукові образи нових мовних елементів; 2) аудіювання як елемент діалогічного мовлення (таке аудіювання відбувається під час говоріння, коли виникає необхідність слухати і розуміти, бо без цього не мо-

же бути спілкування); 3) аудіювання як спеціальний вид вправ, коли учні слухають мовлення вчителя або диктора (С. Дубовик).

Для аудіювання тексту добирається такий матеріал, у якому, на перших порах, немає незнайомих слів, але поступово вони включаються. Текст для аудіювання читає вчитель, такий спосіб представлення є найлегшим. Найважче учням сприймати звукозапис. Однак практикування звукозапису є обов'язковим. Розуміння тексту полегшується, якщо читання супроводжувати ілюстративним матеріалом.

Текст читається не більше як двічі в нормальному темпі. Нерозуміння його після дворазового читання свідчить про те, що текст дібраний неправильно, він важкий для даного класу. Обсяг тексту невеликий. Час звучання — 0,5–1 хв. Він має бути доступним для цієї вікової групи дітей, цікавим, інформативним, мати чіткий логічний центр. Це тексти художнього й розмовного стилів (казка, розповідь, вірш).

Робота над текстом під час аудіювання проводиться в такій послідовності:

1. Пояснення значення нових слів, які трапляються в тексті, запис їх на дошці.
2. Постановка комунікативного завдання, яке добирається відповідно до вікових можливостей учнів та змісту тексту.
3. Читання (озвучування) тексту здійснюється вчителем або диктором.
4. Перевірка прослуханого. Її доцільно здійснювати в письмовій формі. Завдання для контролю мають бути такими, щоб відповіді на них були лаконічні, однозначні (одним словом; плюсом чи мінусом; словами «правильно», «неправильно»; номером, який позначає правильну відповідь).
5. Подальша робота над усвідомленням тексту (відповіді на запитання, переказ, складання плану, творче доповнення) (С. Дубовик).

Програма з навчання грамоти передбачає формування і розвиток навички говоріння. Навчити учнів говорити — це означає виробити вміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення, читати напам'ять вірші, загадувати загадки, промовляти скоромовки, відтворювати (за ролями) діалоги із прослуханих казок, розповідати їх, будувати запитання, відповідати на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, діафільмом, навчальною ситуацією у класі тощо.

Учні складають і розігрують діалоги на теми, близькі до життєвого досвіду дітей. Цьому передують спеціальна підготовка (обговорення змісту, робота зі словом, словосполученням, етикетними мовленнєвими формулами, що використовуються у діалогах). Першокласники вчать розуміти співрозмовника, будувати репліки, які пов'язані за змістом із реплікою співрозмовника; переказують невеликі прослухані тексти з опорою на подані словосполучення, запитання, план (на початку року — усно, а в кінці — і в письмовій формі); буду-

ють діалоги чи зв'язні висловлювання за поданим початком і малюнком (серією малюнків) на основі прослуханого тексту, випадку з життя (Програма).

Провідною серед навичок мовленнєвої діяльності є повноцінна **навичка читання**. У процесі її формування першокласники вчать позначати звуки буквами; ознайомлюються з буквами, що позначають голосні і приголосні звуки; засвоюють основний прийом читання прямого складу з орієнтацією на букву, що позначає голосний звук; читають слова, речення, короткі тексти з вивченими буквами; вчать правильно інтонувати речення, у кінці яких стоять різні розділові знаки; знаходять в тексті слова тієї чи іншої дійової особи, речення зазначеного змісту; читають матеріали, що мають комунікативне навантаження: короткі інструкції в ігрових і навчальних завданнях (Програма).

Під час формування **навички письма** в учнів виробляються уміння правильно сидіти за партою, тримати олівець, ручку в руці, зошит на парті, орієнтуватись на сторінці зошита, писати рядкові і великі букви, поєднувати букви у процесі написання слів; писати зв'язно, ритмічно букви в словах і реченнях; позначати звуки рукописними буквами; писати під диктовку букви, склади, а також слова, вимова і написання яких збігаються; списувати рукописними буквами друковані склади, слова, речення; складати речення за малюнком, ситуацією в класі і записувати його; доповнювати незакінчені речення; складати і записувати запитання з використанням питальних слів; складати письмові повідомлення про реальні чи вигадані епізоди із життя; орфографічно грамотно писати слова, речення (Програма).

Мовленнєві уміння й навички, які сформувались під час навчання грамоти, розвиваються і вдосконалюються у 2–4 класах школи.

Довідка

Перевірка та оцінювання мовленнєвих умінь і навичок першокласників³

Виявлення рівня навчальних досягнень першокласників відбувається в процесі контролю. Структурними компонентами контролю є перевірка та оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінка — це регулятор навчальної діяльності учня, органічна частина навчально-виховного процесу. Вона повинна бути об'єктивною, а для цього необхідно точно виявляти співвідношення між досягнутими результатами учня і тим, що передбачено програмою. Оцінка повинна бути справедливою щодо кожного учня, враховувати його можливості й зусилля, вкладені в досягнутий результат.

Під час оцінювання учителю потрібно здійснювати індивідуальний підхід до учнів: враховувати емоційний стан кожної дитини, її можливості; добро-

зичливо ставитись до неї; гарантувати успіх у виконанні завдання; акцентувати увагу колективу класу на успіхах товаришів.

Шестилітнім першокласникам оцінка в балах не виставляється, а виражається в оцінних судженнях і висновках учителя (словесна, вербальна).

Пропонуються такі форми і прийоми оцінювання навчальної діяльності шести – семирічних учнів:

- 1) різні форми схвалення, погодження, підбадьорювання, виражені словесно й за допомогою міміки, жести, модуляції голосу: *справився; уже краще; чудово; видно, що стараєшся; вже краще; задоволена твоєю роботою* тощо. У такій же формі висловлюються зауваження, заперечення, осуд: *спробуй не поспішати і довести до лінії; обведи зразок і напиши так само; як ти гадаєш, що в тебе не так, як на зразку?* тощо;
- 2) розгорнуте словесне оцінювання (учитель аналізує хід роботи, її результат, коментує спосіб виконання, показує, що саме варте уваги, стимулює учнів наслідувати зразок відповіді, показує раціональні способи роботи, пояснює можливість сказати зрозуміліше, точніше);
- 3) перспективна й відстрочена оцінка (учитель роз'яснює, за яких умов учень може в перспективі одержати кращу оцінку);
- 4) аргументована само- і взаємоперевірка;
- 5) динамічна виставка дитячих робіт (малюнки, зошити тощо) організовується у класі, шкільному коридорі для ознайомлення з нею колективу школи і батьків;
- 6) відзначення активності учнів на уроці умовними символами, фішками, геометричними фігурами тощо;
- 7) ігрова оцінка — нагородження переможців, учасників гри різними ігровими атрибутами (книжки-розмальовки, квіти, листівки тощо).

Оцінювання умінь і навичок мовленнєвої діяльності

1. Оцінювання умінь слухати і розуміти прослухане (аудіювати)

Перевірка аудіативних умінь здійснюється фронтально на кінець року. Перевіряються вміння сприймати на слух незнайомий текст і розуміти з одного-двох прослуховувань:

- елементи фактичного змісту (хто, що, де, коли, як);
- запам'ятовувати послідовність подій.

Для перевірки якості сформованості аудіативних умінь можна використовувати уривок казки або оповідання і кілька пронумерованих малюнків — ілюстрацій, прикріплених на дошці. Учні мають знайти той малюнок, який відповідає змісту сприйнятого на слух тексту, і записати на аркуші паперу його порядковий номер. Матеріали для контролю — зв'язний текст художнього стилю. Обсяг тексту 80–100 слів, тривалість звучання — до 1 хвилини.

³ Використано матеріали посібника: Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: Методичні рекомендації. — К.: Початкова школа, 2001

Одиниця контролю: рівень самостійності у виборі малюнка, ілюстрації до прочитаного тексту (уривка).

Оцінювання: якість розуміння сприйнятого на слух тексту (уривка) визначається за чотирма рівнями:

Рівні	Критерії оцінювання аудіативних умінь
Початковий	Учень зумів вибрати малюнок — ілюстрацію лише за допомогою допоміжних запитань.
Середній	Учень зумів вибрати малюнок — ілюстрацію після логічного виділення вчителем того місця в тексті (уривка), яке ілюструє малюнок.
Достатній	Учень вибрав малюнок — ілюстрацію самостійно і правильно після повторного перечитування тексту (уривка).
Високий	Учень вибрав малюнок — ілюстрацію до тексту (уривка) самостійно і безпомилково після першого прослуховування.

2. Говоріння (діалогічне та монологічне висловлювання)

Перевірка сформованості діалогічного та монологічного (усного) мовлення у першокласників здійснюється **індивідуально**. Її проведення планується так, щоб кожен учень протягом семестру мав можливість виявити перед класом свої досягнення (рівень сформованості відповідних умінь). На тому чи іншому уроці вчитель пропонує двом учням протягом 4–5 хвилин обміркувати, підготувати діалог і розіграти його перед класом. Рівень виставляється кожному учневі. Те саме стосується і монологічного висловлювання. Різниця в тому, що завдання пропонуються одному учневі. Рівні виставляються протягом семестру в окрему колонку, відведену в журналі. Учитель стежить, щоб до кінця семестру вміння кожного учня були перевірені й зафіксовані в журналі.

Діалогічне мовлення

Рівень сформованості діалогічного мовлення перевіряється в другому семестрі.

Перевіряються вміння: складати діалог на задану тему, використовувати форми мовленнєвого етикету (ввічливі слова, українські форми звертання тощо), дотримувати правил спілкування (не перебивати співрозмовника, зацікавлено й доброзичливо вислуховувати його тощо), додержуватись норм літературної мови.

Матеріал для контрольного завдання: створити діалог за малюнком ситуативного характеру на побутові теми або теми із шкільного життя («У магазині», «Вдома» тощо).

Одиниця контролю: діалог складений двома учнями чи учнем і вчителем.

Обсяг діалогу: 2–3 репліки на кожного учасника діалогу без урахування етикетних формул початку та кінця розмови.

Оцінювання.

Уміння вести діалог оцінюється за такими критеріями:

Рівні	Характеристика складених учнями діалогів
Початковий	Учень будує діалог, але робить тривалі паузи, вислуховує лише окремі репліки співрозмовника, перебиває його, не завжди вживає слова ввічливості, припускається більше трьох помилок у мовленні, будує діалог з однієї репліки.
Середній	Учень доволі швидко включається в діалог, хоч і робить паузи, добираючи потрібні слова, окремі репліки співрозмовника залишає без відповіді, не завжди вживає слова ввічливості, припускається до трьох помилок у мовленні, будує діалог з 1–2 реплік.
Достатній	Учень в міру швидко включається в діалог, швидко добирає потрібні слова, вживає їх у потрібних граматичних формах, демонструє належну культуру спілкування. При цьому припустився 1–2 помилок у мовному оформленні, які одразу ж сам виправив. Діалог будує з достатньою кількістю слів для цього класу реплік (2–3).
Високий	Учень швидко включається в діалог, демонструє високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлює свою думку з приводу предмета розмови. Обсяг і мовне оформлення діалогу відповідає нормам.

Монологічне мовлення. Усний переказ

Уміння будувати усний переказ перевіряється в першому класі у другому семестрі **індивідуально**. Матеріалом для усного переказу може бути текст — розповідь, опис чи міркування.

Обсяг тексту для усного переказу — 50–55 слів.

Уміння будувати зв'язне висловлювання оцінюється за такими критеріями:

Рівні	Характеристика зв'язного висловлювання
Початковий	Учень будує лише окремі речення або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язного тексту.
Середній	Школяр будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений змістом; у роботі наявні відхилення від авторського тексту, є недоліки в структурі тексту (відхилення від плану, відсутні зачин або кінцівка).
Достатній	Учень доволі вправно будує текст; розкриває його головну думку і загальний зміст; у тексті наявні усі складові частини, але допущено 3–5 помилок у будові речень і вживанні слів.

Високий	Учень вправно будує текст, зміст якого відповідає темі, заголовку; у тексті розкрито головну думку, наявні зачин, основна частина і кінцівка, будова речень граматично правильна, допущено 1–2 помилки у побудові речень або вживанні слів.
---------	---

3. Читання

Перевірка сформованості вміння читати здійснюється **індивідуально** в кінці кожного семестру. На кінець першого семестру — на матеріалі опрацьованих букв та типів складів. На кінець другого — на матеріалі, у якому використано всі букви алфавіту, склади різних типів.

Перевіряються вміння. У кінці першого семестру фіксується тільки спосіб читання, у кінці другого семестру — спосіб, правильність, виразність, швидкість читання.

Матеріал для перевірки: на кінець першого семестру — групи слів, невеликі речення з опрацьованої частини букваря, на кінець року — текст із дитячих книжечок, що відповідає віковим особливостям школярів.

Орієнтовна швидкість читання на кінець 1 класу — **20–30 слів за хвилину.**

Одиниця контролю: озвучений учнем текст (груп слів, речення).

Оцінювання: сформованість уміння читати в першому класі оцінюється за такими критеріями:

Рівні	Критерії оцінювання навички читання
Початковий	Учень читає текст відривними складами, припускаючись багатьох помилок у вимові слів, інтонуванні речень. Швидкість читання — до 20 слів за хвилину.
Середній	Учень читає текст плавно складами, припускаючись окремих відхилень у вимові слів чи інтонуванні речень. Швидкість читання — 20–24 слова за хвилину.
Достатній	Учень доволі вправно читає текст складами і цілими словами, припускаючись незначних відхилень від норми у вимові слів та інтонуванні речень. Швидкість читання — 25–29 слів за хвилину.
Високий	Учень вправно читає текст цілими словами, чітко вимовляючи їх, дотримується відповідної інтонації. Швидкість читання — 30 і більше слів за хвилину.

4. Письмо

Перевірка письма як виду мовленнєвої діяльності передбачає виявлення учнівських умінь правильно писати букви, склади, слова, речення, додержуючи правил написання, графічних знаків та правил правопису; уміння належним чином оформити письмову роботу.

Заняття 3. Формування в першокласників початкових мовних уявлень на уроках читання в підготовчий (добукварний) період

Мета. Ознайомити з методикою формування мовних уявлень про речення; слово, склад, голосний і приголосний звуки, наголошений голосний, твердий і м'який приголосні звуки. Вчити самостійно проводити фрагменти уроку, оцінювати роботу вчителя на уроці.

Обладнання. Програми, букварі, зразки конспектів уроків у добукварний період, навчально-методичні посібники для вчителів з навчання грамоти.

Основні питання для обговорення

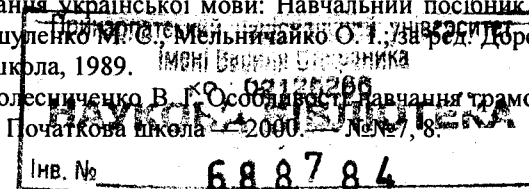
1. Аналіз змісту і структури добукварної частини підручника з навчання грамоти (малюнки, їхня тематика та функції; схеми речень, складової та звуко-складової будови слова).
2. Формування уявлень про речення, слово і склад.
3. Методика ознайомлення зі звуками мовлення, голосними та приголосними, твердими та м'якими приголосними звуками, наголосом.
4. Моделювання та конструювання в добукварний період.

Практичні завдання

1. Ознайомитися з матеріалом добукварної частини підручника з навчання грамоти, підготуватися до аналізу.
2. Опрацювати подані нижче фрагменти уроків читання в добукварний період. Підготуватися до проведення запропонованих фрагментів уроків читання в аудиторії. Виготовити необхідні наочні посібники до них.
3. Розробити (або дібрати з методичної літератури) вправи на фонетичне та граматичне моделювання і конструювання.
4. Виготовити і принести на заняття набірне полотно з фішками.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
3. Вашуленко М. С. та інші. Навчання в першому класі чотирирічної початкової школи: Навчально-методичний посібник. — К.: Радянська школа, 1991.
4. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар. — К.: Освіта, 2001.
5. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І. за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.
6. Прищеп К. С., Колесниченко В. Г. Особливості навчання грамоти за новим букварем // Початкова школа — 2000. № 7, 8.

7. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

Довідка

Фрагмент уроку читання в добукарний період⁴

Тема. Практичне ознайомлення зі словом і реченням. Спосіб умовного позначення слова і речення.

Мета. Формувати в учнів практичне уявлення про номінативну роль слова та про речення як засіб вираження думки.

Обладнання. Малюнки із зображенням птахів, звірів, фішки для позначення слова, речення.

Хід уроку

I. Формування уявлень про предмет і слово, навчання розрізняти їх. Ознайомлення з номінативною роллю слова та словами, що означають назви предметів.

1. Відгадування загадок і знаходження малюнків відповідно до відгадки.

Учитель виставляє на дошці предметні малюнки: *їжачок, лисичка, ведмідь, сова, дятел, зозуля.*

Загадки

Що воно за дивна птиця?
Світла денного боїться..
Дзьоб гачком, великі очі,
І не спиться їй щоночі:
«Ху-ху-ху!» — кричить вона.
Відгадали? Ні? .. (Сова)

Хоч у нього й шуба є,
Та, як холод настає,
Він не їсть тоді, не п'є
І не ходить, не гуляє,
А у лігво спать лягає. (Ведмідь)

Вірно людям я служу,
Їм дерева стережу,
Дзьоб міцний і гострий маю,
Шкідників ним здобуваю. (Дятел)

Хто гнізда свого не має,
Яйця іншим підкидає,
Та у лісі, в холодку,
Все кує: «Ку-ку! Ку-ку!» (Зозуля)

— Назвіть предмети, зображені на малюнках. Що ви назвали? (Предмети.) Називаючи кожен предмет, ми давали йому назву. Які назви ми дали предметам, що зображені на малюнках? (Їжак, лисичка, ведмідь, сова, дятел, зозуля.)

— Нас оточує чимало предметів у класі, на вулиці, вдома. Кожен з них має свою назву. Що допомогло нам дати назву цим предметам? (Слово.)

— Я демонструватиму вам предмети, а ви називайте їх словами.

Учитель показує *зошит, книжку, ручку, олівець, лінійку.*

— Слова, які ви сказали, є назвами тих предметів, що я показала. Що можна зробити із предметом, наприклад, із зошитом? (Узяти, покласти, розгорнути, віддати тощо.)

— А що можна зробити зі словом *зошит*? (Вимовити, почути, написати, прочитати.)

2. Називання предметів, зображених на сторінці букваря (с. 4).

Щоразу вчитель запитує: «Хто це?» або «Що це?»

— Хто здогадався, чому до одних назв предметів ставимо питання *хто?*, а до інших — *що?* Які питання можна поставити до слів *дівчинка, хлопчик, мама, тато, Оленка, Андрійко, лисичка, ведмідь, зозуля, дятел*? (Хто?) А до слів *зошит, книжка, ручка, олівець, стіл, шафа*? (Що?) Отже, до яких слів ставимо питання *хто?* Що вони можуть означати? (Назви людей, птахів, звірів.)

— А до яких слів ставимо питання *що?* (До слів, які є назвами інших предметів.)

— На дошці і в зошитах з навчання грамоти будь-які слова позначатимемо горизонтальною лінією: _____

II. Формування загального поняття про речення.

— Щоб кожному було зрозуміло, що ми кажемо, потрібно не тільки називати слова, але й пов'язувати їх так, щоб стало зрозумілим те, що ми хочемо сказати.

— Розгляньте малюнок.

Учитель демонструє ситуативний малюнок: *дівчинка читає книжку.*

— Які предмети зображені на ньому? Назвіть їх. (Дівчинка, книжка, стіл.) Ми назвали лише окремі предмети, що зображені на малюнку. За допомогою чого ми назвали предмети? (За допомогою слів.)

— А тепер поміркуйте, що ви хотіли б сказати про цю дівчинку своїй подрузі. (Дівчинка читає книжку.) А про книжку? (Книжка лежить на столі.) А про стіл? (Стіл стоїть у кімнаті.)

— Тепер ми назвали не окремі слова, а склали речення про дівчинку, книжку, стіл. Повторіть, що ми склали про дівчинку, книжку, стіл? (Речення.)

— З чого складається речення? (Зі слів.)

— Зверніть увагу, що, складаючи речення, ми назвали не окремі слова, а слова, які пов'язані між собою так, щоб сказане було зрозуміле тим, хто слухає. Отже, речення складається зі слів. У реченні може бути одне, два, три і більше слів. Щоб скласти речення, потрібно назвати слово, яке називає предмет, і сказати, що цей предмет робить.

Учні складають речення за малюнком, виконуваною дією (Що робить Андрійко на дошці?), за спостереженням (Погляньте у вікно і складіть речення про берізку) тощо.

⁴ Тут і далі спираємось на підручник: Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф., Буквар. — К.: Освіта, 2001.

III. Ознайомлення із графічним позначенням речення.

— Ми ще не всі вміємо читати й писати, не знаємо всіх букв. Тому записуватимемо речення за допомогою ліній так: перше слово в реченні позначимо горизонтальною лінією з вертикальною рисою, заввишки в одну клітинку. Кожне наступне — горизонтальною лінією. У кінці поставимо крапку, що означає кінець речення. У реченні з двох слів пишемо дві лінії, із трьох слів — три лінії. Відстань між лініями (словами) — одна клітинка.

Учитель замальовує на дошці схеми речень, які складаються із двох, трьох слів. Учні спостерігають, записують схеми в зошитах з навчання грамоти. Потім складають речення за фрагментами ілюстрацій букваря (с. 4). Наприклад, учитель пропонує скласти речення про хлопчика, який запускає змія, про дівчинку з лялькою тощо. Речення зображаються схематично на дошці та в зошитах.

Заняття 4. Види та прийоми роботи з матеріалом сторінок і сторінкових розворотів «Букваря» на уроках читання в букварний період.

Мета. Засвоїти методику роботи з матеріалом букварної частини підручника з навчання грамоти для першого класу — «Букваря».

Обладнання. Програми, букварі, зразки наочних посібників.

Основні питання для обговорення

1. Послідовність опрацювання матеріалу сторінок і сторінкових розворотів «Букваря».
2. Специфіка звукової роботи в букварний період. Звуко-складове моделювання і конструювання.
3. Ознайомлення з новою буквою, прийоми роботи над її формою.
4. Види та форми читання складових таблиць, колонок слів і слів, поданих в аналітико-синтетичній формі.
5. Опрацювання букварних текстів.
6. Робота за ілюстраціями сторінок і сторінкових розворотів букварної частини підручника. Формування умінь будувати речення, складати і розігрувати діалоги, зв'язні висловлювання.

Практичні завдання

1. Розробити фрагмент уроку, в якому розкрити зміст звукової роботи під час вивчення нової букви (на вибір).
2. Виготовити і принести на заняття наочність для ілюстрування різних прийомів роботи з новою буквою та формування способу читання (розрізну азбуку, склади, складові таблиці, динамічні складові абакі, малюнки з неповним підписом; таблиці слів, представлених різнокольоровими, різновисотними складами, роздрібненими одиницями читання тощо).
3. Дібрати 4–5 завдань для організації роботи під час читання слів у колонках.
4. Дібравши відповідні завдання, вивчити рівень сформованості вмінь здійснювати звуковий аналіз слів двох учнів за поданою у довідці схемою; зробити методичні висновки (індивідуальне завдання).

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
3. Вашуленко М. С. та інші. Навчання в 1 класі: Навчально-методичний посібник. — К.: Радянська школа, 1991.
4. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар. — К.: Освіта, 2001.
5. Деркач Н. І. Звукова робота в період навчання грамоти шестиліток // Початкова школа. — 1990. — №11.
6. Деркач Н. І. Пропедевтика лексичної роботи в період навчання грамоти // Навчально-виховний процес у вузі і школі, шляхи його розвитку і вдосконалення. — Рівне: Тетіс, 1990.
7. Деркач Н. І. Робота над заголовком до тексту // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. Випуск 3. — Рівне: Волинські обереги, 2002. — С. 239.
8. Деркач Н. І., Чечель Н. В. Ефективні прийоми і форми роботи над звуком і буквою в період навчання грамоти // Реформування освіти і школи: сутність, проблеми, перспективи. — Рівне: Тетіс, 1997.
9. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

Довідка

Буквар — це основний підручник під час навчання грамоти, перша книжка школяра. «Буквар», за яким працюють тепер першокласники (автори Вашуленко М. С. та Скрипченко Н. Ф.), побудований на основі звукового аналітико-синтетичного методу з дотриманням основних дидактичних принципів.

Його структура відповідає етапності процесу навчання з урахуванням специфіки підготовчого, букварного та післябукварного періодів.

Букварний період ділиться на 2 етапи. На першому етапі діти навчаються читати склади і слова як із твердими, так і м'якими приголосними, а на другому — оволодівають читанням слів з буквами я, ю, є, ї, буквосполученнями дж, дз.

Читання складів із твердими і м'якими приголосними звуками на першому етапі забезпечується введенням на початку букварного періоду п'яти букв на позначення голосних звуків. Відтак вивчення букви н здійснюється у процесі читання складів і слів, де вона позначає звуки [н], [н'] (Вашуленко М. С.).

Паралельна робота із твердими і м'якими звуками, що позначаються однією й тією ж буквою, сприяє розвитку у дітей орієнтації на букву, що позначає голосний звук у складі, усвідомленню складового принципу українського письма. За такого підходу вдається уникнути вироблення у дітей неправильного уявлення про те, що букви позначають тільки тверді приголосні звуки, необхідності переорієнтувати учнів під час навчання на другому етапі (Вашуленко М. С.).

Звукова робота як основа навчання читати і писати в букварний період повинна займати значне місце на уроках навчання грамоти. У букварі закладені неабиякі можливості успішно і на високому рівні проводити звукову аналітико-синтетичну роботу. Зміст, характер і методика звукової роботи під час оволодіння грамотою розкриті у статтях:

1. Деркач Н. І. Звукова роботи в період навчання грамоти шестиліток // Початкова школа — 1990. — № 11.
2. Лобас В. П., Деркач Н. І. Звукова робота при обученні школьників грамоте // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. — 1987. — № 7.
3. Деркач Н. І., Чечель Н. В. Ефективні прийоми і форми роботи над звуком і буквою в період навчання грамоти // Реформування освіти і школи: сутність, проблеми, перспективи. — Рівне: Тетіс, 1997.

У букварі прийнятний частотний порядок розміщення букв. Це дозволяє:

- 1) на перших уроках використовувати значну кількість слів, доступних для читання; швидше перейти до читання текстів;
- 2) зменшити труднощі, що виникають у зв'язку з різною підготовкою дітей, які приходять у 1 клас;
- 3) швидше читати більші за обсягом, цікавіші тексти, що дозволяє проводити роботу, спрямовану на розвиток мовлення, мислення, формування навичок правильного, свідомого і виразного читання, удосконалення способу читання, розв'язання завдань виховного характеру (Вашуленко М. С.).

Опрацювання матеріалу на сторінках і сторінкових розворотах букварної частини потрібно здійснювати в певній послідовності. Найбільш доцільною і

методично обґрунтованою є така послідовність опрацювання навчального матеріалу:

1. Аналітико-синтетичні вправи з вивченням звуком, робота над предметними малюнками та звуковими моделями до них.
2. Називання букви (великої і малої друкованих), аналіз її графічної будови.
3. Читання складів і слів, поданих в аналітико-синтетичній формі.
4. Читання слів у колонках.
5. Робота за сюжетним малюнком букваря.
6. Читання речень, тексту.
7. Повторне читання тексту з різноманітними завданнями (Вашуленко М. С.).

Схема вивчення рівня сформованості вмінь першокласників здійснювати звуковий аналіз слів

№ п/п	Прізвище та ініціали	Результати рівня сформованості вмінь учнів											
		а	б	в	г	д	е	є	ж	з	и	і	
1													
2													
3													
4													

У графі «Результати рівня сформованості вмінь учнів» зазначається:

- а) правильно вимовляє всі звуки у слові;
- б) неправильно вимовляє окремі звуки;
- в) замінює один звук іншим;
- г) пропускає звуки у слові;
- д) переставляє звуки у слові;
- е) називає «зайві» звуки у слові;
- є) розпізнає звук на початку, в середині та в кінці слова;
- ж) розпізнає звук лише на початку слова;
- з) розпізнає звук лише в кінці слова;
- и) не розрізняє твердих і м'яких приголосних звуків;
- і) послідовно називає звуки у слові.

Правильні відповіді помічаються у схемі значком «+», а неправильні — значком «-».

Заняття 5. Формування навички читання в першокласників

Мета. Навчити використовувати ефективні прийоми і форми роботи на уроках навчання грамоти з метою формування і вдосконалення навички читання.

Обладнання. Букварі, таблиці, роздатковий дидактичний матеріал.

Основні питання для обговорення

1. Способи та види читання в букварний та післябукварний періоди.
2. Прийоми навчання читати склади, слова. Розвиток складового способу читання та читання цілими словами.
3. Навчання учнів читати правильно. Запобігання помилкам під час читання та їх виправлення.
4. Формування навички свідомого читання. Вправи.
5. Навчання учнів читати виразно. Вправи.
6. Удосконалення навички читати в оптимальному темпі. Вправи.

Практичні завдання

1. Провести у школі заміри з техніки читання, оформити їх у таблицю, подану в довідці.
2. Відвідати уроки читання в першому класі, виявити помилки, яких припускаються першокласники під час читання, встановити причини їх виникнення, продумати систему роботи щодо запобігання помилкам та їх виправленням (індивідуальне завдання).
3. Розробити партитуру виразного читання букварного тексту.
4. У «Методичну скарбничку» дібрати цікаві вправи, ігри, спрямовані на вдосконалення техніки читання.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Освіта, 2001.
2. Антипець В. П. Використання дидактичних матеріалів на уроках грамоти // Початкова школа. — 1990. — № 9.
3. Артюх Н. П. Як навчити дітей зливати літери у склади і слова // Початкова школа. — 1993. — № 3.
4. Габулова Р. М. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1982. — № 11.
5. Гудзик І. П. Розвиток навички читання. Методичні рекомендації. — К.: Освіта, 1993.
6. Джежелей О. Диференційований підхід до формування навички читання // Початкова освіта. — 2002. — № 10.
7. Карабаєва І. Психологічні особливості навчання читання шестирічних малюків // Початкова освіта. — 2002. — № 10, 11.
8. Карнаух П. Цікавинки на уроках навчання грамоти. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
9. Клименко С., Клименко Ю. Дидактичний матеріал з українського читання // Початкова освіта. — 2001. — № 2.
10. Лухтай Л. К. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1982. — № 5.
11. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Іванова Л. І., Захарчук З. О. — Рівне: 2002.

12. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. — К.: Вища школа, 1989.
13. Рябова С. І. Супутник букваря. Зошит з навчання грамоти. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2000.

Довідка

Читання в початкових класах є найважливішим предметом і водночас засобом для опанування інших предметів. Це складний психофізіологічний процес, у якому переплетені такі особистісні людські властивості, якості та спеціальні дії й операції, як «сприйняття зорових буквених елементів; уявлення, оскільки читець намагається зрозуміти значення букв, знаків; пам'ять, оскільки читець повинен пам'ятати прочитане і пов'язаний із прочитаним зміст; інтелект, оскільки під час читання осмислюється зв'язок прочитаного матеріалу; воля, оскільки читання є спонтанна діяльність; почуття, оскільки читець може емоційно сприймати зміст; моторика, оскільки читання супроводжується вимовою мовчки або вголос і т. д.» (Рыбникова Н. А. Навыки чтения современного школьника. Чтение в начальной и средней школе. — М.: Педагогика, 1986. — С. 110).

Отже, можна зробити висновок, що під час читання воедино зливаються думка, почуття і техніка.

Навичка читання характеризується такими якісними ознаками, як **правильність, свідомість, виразність і швидкість**. Крім цього, враховується **спосіб читання**, яким користується учень (читання буквами, відривне читання складами, плавне читання складами, читання цілими словами).

Читання — це складна навичка і формування її вимагає тривалого часу. Визначається три етапи процесу формування навички читання: **аналітичний, синтетичний та етап автоматизації** (Єгоров Т. Г.).

Аналітичний етап припадає на період навчання грамоти та характеризується складо-буквеним аналізом і читанням слів по складах.

Для **синтетичного** етапу характерне читання цілими словами: при цьому зорове сприйняття слова та його вимова майже збігаються із усвідомленням значення, а розуміння змісту слова в структурі словосполучення або речення випереджує його вимову, тобто читання здійснюється за здогадкою.

На етапі **автоматизації** сам процес читання все менш усвідомлюється учнями і на перший план виступає усвідомлення тексту.

Кінцевим завданням розвитку навички читання є досягнення того синтезу між окремими сторонами процесу читання, яким характеризується читання досвідченого читця. Чим гнучкіший синтез між процесами осмислювання і тим, що називається навичкою читання, тим повніше проходить читання, тим воно точніше, виразніше (Єгоров Т. Г.).

Відомо, що механізм читання полягає у перекодуванні друкованих (або рукописних) знаків і їхніх комплексів у смислові одиниці, у слова, у переведенні писемного мовлення в усне. У зв'язку з тим, що читання за механізмом вимови слова — теж усне мовлення, то важливою умовою формування повноцінної навички читання є високий рівень розвитку усного мовлення, слухового сприйняття чужого мовлення та внутрішнього мовлення.

Коли дитина починає вчитися читати, у неї перед очима письмовий текст, оволодіння яким вимагає від неї нового типу операцій, які досі не мали місця в її психічній діяльності. Це аналітичні операції зі звуками і буквами. Отже, читання неможливе без звуко-буквеного аналізу слів, без уміння виділяти окремі графеми (або поєднувати графеми) і співвідносити їх з відповідними звуковими сегментами. Процес читання — це відтворення звукової форми слова за його графічною (буквеною) моделлю (Ельконін Д. Б.).

Таким чином, другою умовою успішного формування навички читання є навчання учнів сприймати звуки на слух, правильно їх вимовляти, спостерігати за артикуляцією, усвідомлювати звуки як фонем, тобто смислорозрізнавальні елементи, розрізняти голосні та приголосні, тверді та м'які приголосні звуки.

Дуже важливим питанням під час формування первинної навички читання є перехід від звукового аналізу до складового читання. Оскільки окремо взята буква (графема), як правило, не може бути прочитана, і для того, щоб прочитати склад, потрібно враховувати наступні букви, то одиницею читання, тобто тим, що дитина може «зразу» точно сприйняти зором, впізнати і відтворити, на початковому етапі може бути тільки склад (Д. С. Фонін.)

Склад — це злита єдність конкретних мовленнєвих звуків. У мовленні така єдність звуків утворюється в результаті суміщення вимови приголосного з голосним. Відповідно, щоб прочитати склад, потрібно також перетворити розчленовану послідовність фонем, що позначені буквами, у зливу єдність мовленнєвих звуків. Для цього дитина повинна не тільки побачити всі букви складу до його вимови, але, як і в мовленні, сумістити артикуляцію звуків і тільки після цього вимовити слово (Львов М. Р.).

Отже, навчання читати складами, не «перебираючи» букв, є третьою й однією з найважливіших умов під час формування первинної навички правильного читання.

До «Методичної скарбнички»⁵

I. Вправи, спрямовані на формування плавного поскладового читання

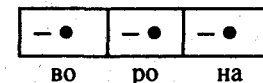
1. «Читання» слова за малюнком.

Послідовність роботи:

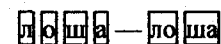
- подивись на малюнок (учитель показує малюнок із зображенням качки);
- назви слово (качка);
- вимов його повільно, частинами мовчки і вголос (ка-ч-ка);
- познач частинки слова олівцем (крейдою) під малюнком; (учень або вчитель вимовляє слово роздрібненими одиницями ка-ч-ка і одночасно під малюнком позначає горизонтальними рисками злиття, а крапкою звук, що стоїть за межами злиття: — • —);
- за цією схемою прочитай слово частинами (ка-ч-ка);
- визнач наголос і правильно вимов слово;
- «прочитай» слово з опорою на наголос (ка́чка).

2. Плавне поскладове «читання» за складо-звуковою моделлю.

Учень добирає за схемою слово, а потім, рисуючи указкою горизонтальну пряму під складом, вимовляє це слово плавно складами:

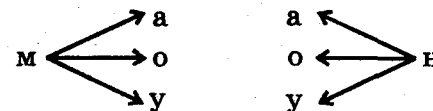

3. Гра «Розсипані слова». Учитель привертає увагу дітей до того, що одне і те ж слово можна скласти з букв розрізної азбуки або з розрізнених складів, наприклад:

Робиться висновок, що другий прийом раціональніший, бо замість 4 карток можна взяти 2, а головне — одразу видно, що в цьому слові два склади — злиття, які можна правильно прочитати, лише звертаючи увагу на букви, які позначають голосні звуки.

4. Читання складів, поданих у вигляді променевої схеми:

⁵ Пропоновані вправи практикують учителі початкових класів м. Рівного і Рівненської області.

5. Читання складових таблиць:

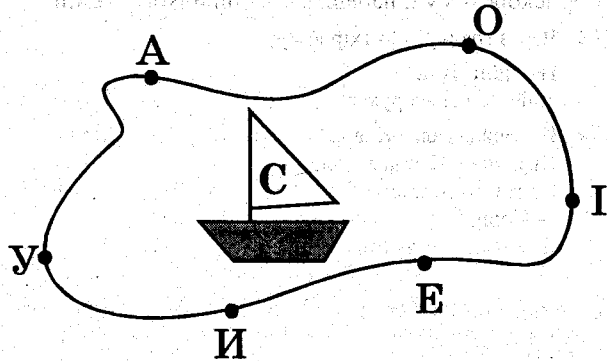
	а	о	у	і
м	ма	мо	му	мі
н	на	но	ну	ні

	а	о	у	и	і
бл					
ск					
гр					

6. Гра «Капітани».

Кораблі, назви яких починаються буквами, що позначають приголосні звуки (С «Сміливий», Л — «Лебідь» тощо), «причалоють» до портів А, О, У, И, І, Е. «Причаливши», корабель дає сигнал: *са, су, со...*

Під час гри учні користуються динамічним посібником. Визначається «капітан», який «веде» свій корабель до порту.

7. Казка-гра «Чарівні двері». Чаклунка дала дітям ключі — букви, що позначають приголосні звуки. На дверях замки — букви, що позначають голосні звуки. Відчинивши двері, тобто прочитавши склад з буквою, що позначає голосний звук, дитина отримує малюнок, у назві якого є даний склад: *ми* — мишка, *ма* — машина та інші.

II. Вправи, спрямовані на вироблення акцентологічних умінь і навичок у першокласників.

1. Гра «Упізнай своє ім'я». Учителю вистукує ритм слова (склад з наголошеним голосним гучніше). Встають ті діти, чий імена відповідають заданому ритму.

2. Назви предмет, зображений на малюнку. На набірному полотні виставлені малюнки (машина, лимон, слива, м'яч). Учителю вистукує ритм слова, що є назвою того чи іншого малюнка: склад, у якому є наголошений голосний — гучніше, а склад з ненаголошеним голосним — тихіше. Учні показують відповідний малюнок.

3. Розклади малюнки на три групи: I група — малюнки, у назвах яких наголошений голосний у першому складі, II група — наголошений голосний у другому складі і III група — наголошений голосний у третьому складі.

4. Гра «Магазин іграшок». Учителю пропонує «купити» ті іграшки, у назвах яких наголошений голосний у першому (другому, третьому) складі.

5. Добери слово — назву квітки (птаха, дерева тощо) з наголошеним голосним у першому (другому, третьому) складі.

6. Гра «Хто уважний?». Учителю дає малюнки і моделі складової будови слів із позначкою наголосу на першому (другому, третьому) складі. Завданням учням: співвіднести складову модель слова з малюнком. Можна подати й «зайві» малюнки або моделі.

III. Вправи, спрямовані на формування умінь читати правильно.

1. Скоромовки. Учні промовляють або читають їх спочатку в повільному, а потім у прискореному і, нарешті, — у швидкому темпі.

- ◆ Через грядку гріб тхір ямку.
- ◆ На річці Лука спіймав рака в рукав.
- ◆ Непосида галка Клара
Окуляри в Карла вкрала.
На гіллячку сіла:
— Каррр!
Я сьогодні буду Карл!

Л. Куліш-Зіньків

2. Вимов голосні звуки в різних сполученнях:

[а] — [о], [у], [и], [і], [е].

3. Вимов приголосний у сполученні з голосним:

[ш] — [ша], [шу], [шо], [ше]; [дж] — [джа], [джо], [джі].

4. Правильно вимовляй частотний звук.

- ◆ Чайці чапля чемно мовить:
— Черногуз пішов на лови.
Чимчикує він до ставу
Через лози кучеряві.

О. Кононенко

- ◆ Стрів у лісі лося лис
Лису лапу лось потис.

5. Прочитай слова, що відрізняються однією буквою:

парта	кора	мак
карта	нора	рак
Марта	пора	лак

6. Прочитай слова у зворотній послідовності:

кіт	сосна
сир	косив
рак	нора

7. Назви «зайве» слово.

- ♦ Ріка, річка, ручка, річечка.
- ♦ Сон, сни, сини, сняться.

8. Гра «Буква заблукала». Вивішуються малюнки, підписані друкованими літерами, причому в назві припустилися неточності: наприклад, замість потрібного *чайка* написано *чашка*, замість *лавка* — *ласка*, замість *вікно* — *вінок*. Завдання дітям: уважно прочитати слова і з'ясувати, яка літера «заблукала», «повернути її на своє місце».

IV. Вправи, спрямовані на формування умінь розуміти прочитане.

1. Відшукай помилку. Учитель пропонує уважно розглянути малюнок і прочитати, що під ним написано, вдумуючись у кожне слово. Завдання: знайти помилку, якої припустився художник. Діти читають: «В Олі сумка». На малюнку ж у дівчинки в руках корзинка.

2. Які слова поєднуються за змістом?

підручник	тонкий
олівець	новий
циркуль	металевий
гумка	зелена
ручка	м'яка

3. Склади речення. Кілька речень поділені на частини і подані в довільному порядку у 2-х колонках. Читаючи початок із першої колонки, учні повинні знайти закінчення думки у другій колонці.

Ніна поїде	місто України.
Київ — дуже красиве	десять учнів.
У класі було	у гості до бабусі.

4. Склади текст. Учні пропонуються розрізнені речення, надруковані на окремих смужках паперу. Вони повинні розмістити їх у правильній послідовності, щоб вийшов текст.

Настала осінь.
Вони взяли із собою корзинки.
Діти пішли в ліс по гриби.
Поверталися з лісу веселі.
Назбирали багато грибів.

5. Вибери заголовок до тексту серед запропонованих назв. До тексту на картці (дошці) вчитель пропонує 3–4 заголовки. Діти вибирають один, найкращий, на їхню думку, обгрунтовують свій вибір.

Наприклад, пропонується текст:

Гарне дерево дуб. Гарне і дуже потрібне нам усім. Жоден будинок не збудувати без дуба.

Але потрібно чекати багато років, поки з маленького жолудя виросте дорослий дуб.

Збирайте, діти, жолуді. Адже кожен жолудь може стати могутнім дубом!

Заголовки: Дуб
Могутній дуб
Жолуді
Чим корисний дуб
Богатир із жолудя

6. Обміркуй назву тексту. Не читаючи самого тексту, а лише заголовок, потрібно відповісти на запитання:

— Про що йтиметься? Про що дізнаєшся, коли прочитаєш текст?

7. Скажи одним реченням. Учитель пропонує текст із 2–3 речень. Учні повинні передати їхній зміст одним реченням.

V. Вправи, спрямовані на вироблення умінь читати виразно.

Визнач, які питальні речення можна прочитати з розповідною інтонацією, а які — ні:

Більше ніхто нічого не загубив?

А звідки ж ти, хлопчику?

Як доїхати до лікарні?

— Прочитай речення спочатку з розповідною, а потім — з питальною інтонацією:

В усіх у класі є букварі.

Усі мовчали.

Усі взяли книжки.

— Прочитай текст, дотримуючи поданих праворуч вказівок:

Насуплю я брови, —	<i>Голосно</i>
говорить зима, —	<i>Голосно, але тихіше, ніж попередній рядок</i>
і вітер з морозом повіє:	<i>Голосно</i>
усе скрізь загине —	<i>Голосніше</i>
рятунку нема!	<i>Голосніше</i>

4. Порівняй, як змінюється думка, що виражається в реченні:

Я зараз напишу.

Я зараз напишу.

Я зараз напишу.

5. Прочитай питальні речення, звертаючи увагу на відповіді:

Батьки прийшли на свято? — Так, на свято.

Батьки прийшли на свято? — Так, батьки.

Батьки прийшли на свято? — Так, прийшли.

6. Прочитай текст за умовними позначками:

Білки

У лісі | під старими дубами | бавилася дівчора. || Раптом

Борис крикнув: | «Білки! | Білки!». ||

Діти кинулись до звірків. | Але білки зникли в дулі. ||

— Не ловіть білок! || — заборонив дідусь. ||

VI. Вправи, спрямовані на розвиток темпу читання.

Прочитай «таблицю — піраміду».

м	а	мо	ре	а	м
м	о	ма	ма	м	ак
м	у	са	ма	ар	мія
м	и	кар	та	акро	бат
м	і			атмо	сфера

ліс
лісок
лісник
лісочок

рій
вулик
дідусь
Андрійко

2. **Гра «Вовк та заєць».** Читають двоє дітей. Той, кому відводиться роль зайця, починає читати першим. Виконавець ролі вовка починає читати той же текст трохи пізніше (пропускає свого товариша на 3–4 слова вперед). Завдання — наздогнати та, за можливістю, випередити читання того, хто виконує роль зайця.

3. **Багаторазове читання.** Дітям пропонується кілька разів читати один і той же текст протягом однакового відрізка часу. Починають читати всі разом. За командою вчителя «Стій!» кожен учень відмічає, до якого слова він дочитав. Потім іде повторне читання, знову робиться відмітка. Результати порівнюються (більше трьох разів не потрібно читати).

4. **Гра «Блискавка».** Усі учні класу спочатку читають у нормальному темпі. Цей темп читання переривається командою «Увага!» Потім дається команда «Блискавка!» Учні пришвидшують читання (кожен до свого максимуму). «Блискавка» переривається командою «Стій!». Учитель повинен нагадувати, що при читанні не можна пропускати слів, губити рядків. Таке читання слід обов'язково супроводжувати перевіркою розуміння прочитаного (учні відповідають на запитання за змістом тексту).

5. Прочитай деформований текст.

Мица

*моСять ромозні декинь. пеТер рібпотноі вокзани і жилі. від-
чатка і лопхчики ругтом жсібать ан вокзанку. ниВо вокзають
оп дульо ан вокзанах. кильСки міхус і дарості!*

6. **Читання з «віконцем».** Використовується шаблон: в аркуші паперу прорізується отвір прямокутної форми так, щоб було видно 4–5 рядків тексту. Під час читання учень зсовує його донизу, закриваючи прочитані рядки.

VII. Схема виявлення у першокласників рівня сформованості способу читання.

№ п/п	Прізвище та ініціали учнів	Спосіб читання					
		а	б	в	г	д	є
1							
2							
3							
4							

У графі «Спосіб читання» вчитель зазначає:

- а) читає цілими словами (ц. с.);
- б) читає словами і складами (сл.+скл.);
- в) читає складами і словами (скл.+сл.);
- г) читає плавно складами (пл. скл.);
- д) читає відривно складами (в. скл.);
- е) читає по буквах, знає всі букви (б.).

Виявлений найбільш характерний рівень сформованості способу читання тим чи іншим учнем класу помічається у графах а, б, в, г, д, е значком «+» (плюс).

VIII. Схема виявлення у першокласників рівня сформованості темпу, правильності та свідомості читання

№ п/п	Прізвище та ініціали учня	Темп читання (кільк. слів за 1 хв)	Правильність читання. Види помилок								Свідомість читання					
			1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6
1																
2																
3																

У графі «Правильність читання» вчитель зазначає:

- 1) читає без помилок;
- 2) пропускає склади і слова;
- 3) переставляє букви, склади.
- 4) вставляє «зайві» букви;
- 5) повторює склади, слова (перечитує);
- 6) замінює букви;
- 7) неправильно наголошує слова;
- 8) помиляється у вимові звуків.

У графі «Свідомість читання» зазначається:

- 1) розуміє значення кожного слова;
- 2) розуміє зміст речення;
- 3) розуміє зміст тексту, його основну думку);
- 4) частково розуміє зміст речення, тексту);
- 5) не розуміє значення окремих слів;
- 6) не може передати зміст прочитаного, визначити його основну думку.

У відповідних графах робиться помітка значком «+» (плюс) тільки у тих випадках, коли учень припускається помилок. Коли ж не припускається, то не ставимо жодного значка.

ІХ. Схема виявлення у першокласників рівня сформованості виразного читання.

№ п/п	Прізвище та ініціали учня	Виразність читання		
		Читає виразно, тон відповідає змісту	Читає монотонно, робить паузи на розділових знаках	Читає монотонно, не дотримується розділових знаків
1				
2				
3				

У графі «Виразність читання» ставиться значок «+» (плюс) в одній із колонок, що вказує на найбільш характерний для учня рівень сформованості виразного читання.

Заняття 6. Навчання письма в період оволодіння грамотою

Мета. Ознайомити з учнівським «Зошитом для письма і розвитку мовлення», умовами успішного навчання письма — організаційного, психолого-педагогічного та гігієнічного характеру; основними вимогами до техніки і засобів письма, вимогами програми щодо формування і розвитку умінь із письма; вчити складати методичний коментар уроку.

Обладнання. Програми для середньої загальноосвітньої школи (1–2 кл.), «Зошити для письма і розвитку мовлення» (№№ 1 і 2), зразки конспектів уроків, наочних посібників.

Основні питання для обговорення

1. Вимоги програми щодо формування і розвитку умінь у навчанні писати в добукварний та букварний періоди.
2. Основні вимоги до техніки і засобів письма.
3. Зміст і побудова «Зошита для письма», методика роботи з ним на уроці.
4. Підготовчі вправи на уроках письма в добукварний і букварний періоди (штрихування контурів фігур, вправи-розчерки, вправи-малюнки, вправи на вписування елементів та букв у малюнок тощо).
5. Прийоми навчання писати букву, з'єднувати її з іншими, писати слова, речення.
6. Види вправ із письма в період навчання грамоти. Формування елементарних фонетичних, граматичних і правописних уявлень та понять на уроках письма.
7. Наочні посібники на уроках письма.

Практичні завдання

1. Розробити або дібрати з методичної літератури 5–6 підготовчих вправ, що застосовуються на уроках письма.
2. Принести на заняття «Зошит для письма», в якому писав учень. Виявити помилки, встановити причини їх виникнення, продумати роботу щодо виправлення таких помилок і запобігання їм.
3. Ознайомитись із запропонованим нижче конспектом уроку письма в добукварний період. Підготуватися до аналізу цього уроку (види, прийоми, форми роботи, засоби навчання, їх роль, місце та ефективність застосування). Дати методичний коментар.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 кл. — К.: Освіта, 2001.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки письма. 1 клас — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
3. Кирей І. Ф., Трунова В. А. Методика викладання каліграфії в початкових класах. — К.: Вища школа, 1994.
4. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.
5. Навчання в 1 класі чотирирічної початкової школи: Навчання грамоти. Навчання письма: Навчально-методичний посібник // Вашуленко М. С., Прищепа О. Ю. та ін. — К.: Радянська школа, 1991.

6. Сапун Г. М. Зошит для письма: У 2 частинах. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
7. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (письмо). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
8. Скрипченко Н. Ф., Прищеп О. Ю. Уроки письма в 1 класі. — К.: Радянська школа, 1986.

Довідка

Технічні та гігієнічні правила письма⁶

Поза під час письма

Під час письма слід сидіти правильно, не спираючись грудьми на парту, відстань від грудей до парти має дорівнювати товщині долоні (3–5 см). Нахил корпусу до парти заважає вільному диханню, порушує кровообіг, затримує розвиток грудної клітки. Плечі учня мають бути на горизонтальному рівні, бо неправильне положення тулуба може стати причиною захворювань хребта. Голову треба трохи нахилити вперед так, щоб можна було вільно читати написане, відстань від очей до парти має дорівнювати 30–35 см. Перевірити себе учень може, спершись ліктем на парту, кінцями пальців торкнутись вуха. Дотримуючись такого нахилу голови під час письма, запобігаємо короткозорості.

Руки учня під час письма мають лежати так, щоб лікті трохи виступали за край парти, а обидва передпліччя перебували під кутом 45° до столика парти.

Під час письма мізинець і безіменний пальці мають згинатись, а кисть руки рухатися в напрямі рядка.

Правою рукою учень пише, а лівою підтримує зошит, щоб він не посувався. Щоб надати стійкості корпусу під час письма, ноги мають бути зігнуті в колінах під прямим кутом і стояти всією ступнею на підлозі або підніжжі парти.

Не слід виставляти ноги далеко вперед чи підгинати під себе, класти ногу на ногу, бо при втраті стійкості учень неминуче буде «лягати» грудьми на парту.

Шкільна ручка. Уміння тримати ручку

Ручку під час письма потрібно тримати трьома пальцями: великим, вказівним і середнім. Ці пальці перебувають у злегка зігнутому і спокійному стані. Не слід дуже стискувати ручку, бо рука швидко втомиться. Вказівний палець має лежати на ручці зверху, середній підтримувати її з правого боку, а великий — з лівого. Ручку потрібно тримати не ближче як за 15–20 мм від кінця кульки чи пера (на палець), щоб було видно процес написання. Безімен-

ний і мізинний пальці трохи підігнуті до долоні і є опорою кисті руки під час писання.

Верхній кінець ручки на початку рядка має бути повернений в бік правого плеча, а в процесі заповнення рядка відхилитися вліво. Щоб перевірити, чи правильно учень тримає ручку під час письма, слід підняти вказівний палець. Ручка утримується з боків великим і середнім пальцями, не випадає з рук, а залишається в тому самому положенні.

Учнівський зошит. Положення зошита на парті

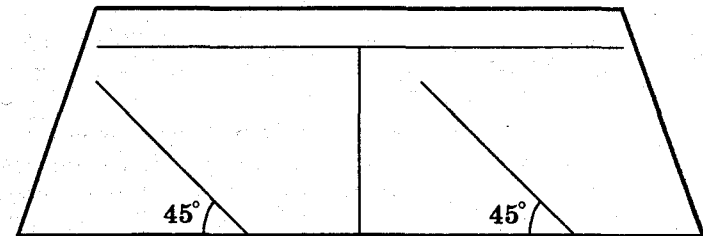
Папір зошитів має бути доброякісним, злегка глазурованим, але не блискучим. Розліновка учнівських зошитів повинна відповідати методиці навчання дітей письма в першому класі. Для 1 класу застосовують зошити з розліновкою № 1 у дві горизонтальні рядкові лінії з допоміжною та контрольними похилими лініями, які накреслені під кутом 65° зліва направо і розміщені на відстані 25 мм одна від одної. Крім того, ця графічна сітка має верхню нарядкову та нижню підрядкову (допоміжні) лінії, які визначають висоту великих літер. Якщо цих ліній немає, то висота великих букв визначається на око, але вона має дорівнювати $2/3$ відстані між рядками.

Відповідно до програми для середньої загальноосвітньої школи учні 1 класу пишуть у такому зошиті протягом навчального року.

Зошит потрібно класти на парту або стіл навкіс (з нахилом вліво) так, щоб нижній лівий кут був проти середини грудей, а верхній правий був трохи відхилений праворуч від середини грудей.

З метою полегшення контролю за правильним положенням зошитів рекомендується накреслити на кришці кожної парти, відступивши 17 см від правого нижнього краю, похилу лінію під кутом 45° .

Пишучи на лівій сторінці, учень кладе зошит так, щоб лівий край його збігався з цією лінією, а під час письма на правій сторінці зошит кладуть до цієї ж лінії зшитим корінцем.

Парта

Парта має відповідати зросту дитини і пропорціям тіла, щоб уникнути порушення осанки. Її добирають відповідно до чинних норм, за фабричним номером. Потрібно через місяць розсаджувати учнів на інші парти, щоб запобігти викривленню хребта, розвитку короткозорості.

⁶ Використано матеріал посібника: Кирей І. Ф., Трунова В. А. Методика викладання каліграфії в початкових класах. — К.: Радянська школа, 1994.

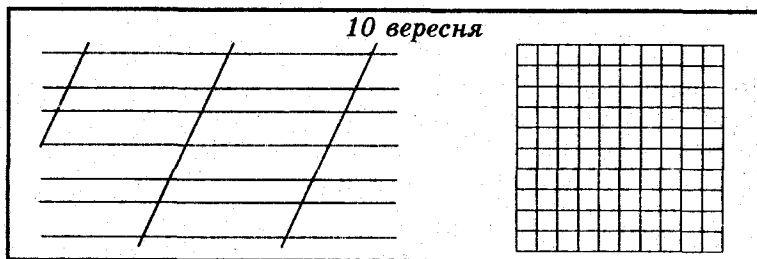
Парти можуть бути розташовані не більш, як у 3 ряди, відстань від першої парти до дошки має бути не менша, ніж 2 м, а від останньої — не більша 8 м. Світло на парту повинно падати зліва.

Класна дошка

Дошка повинна мати рівну матову поверхню. Якщо дошка блискуча, то учням важко розбирати написане на ній.

Найкращою вважається дошка з лінолеуму коричневого або зеленого кольору. З метою економії часу її треба розкреслити для письма і математики.

Розліновка дошки має збігатися з розліновкою сторінки в зошиті. Середня частина дошки залишається нерозкресленою. Тут можна малювати будь-які предмети.

Дошка має бути добре освітлена, за необхідності потрібно поставити додаткові світильники. Світло має падати зліва.

Біля дошки по всій її ширині повинна бути підставка, щоб учень міг дістати хоча б до середини дошки. Відстань нижнього краю дошки від підлоги 85 см. Рекомендується уже в першому класі запроваджувати письмо на дошці крейдою, бо під час письма зміцнюються м'язи пальців. Варто заохочувати писати, малювати на дошці в позаурочний час.

Учні значно гірше пишуть на дошці, ніж у зошиті (швидко втомлюється рука), погано дотримуються рядка, букви виходять різної величини. Тому потрібно спеціально вчити писати на дошці, навіть після уроків.

Письмо вчителя на класній дошці має бути зразком для учнів, а для цього слід добре готуватись до кожного уроку, більше вправлятися у письмі на дошці.

Стояти біля дошки вчителю потрібно лівим боком і злегка впритись лівою рукою. Правою писати так, щоб кисть руки розміщувалася трохи вище від плеча і тоді буде видно всім.

Орієнтовний зразок уроку письма в добуковарний період навчання грамоти

Тема. Ознайомити з похилою лінією. Письмо короткої та подовженої прямих похилих і подовженої похилої із заокругленням внизу.

Мета:

пізнавальна — вчити розпізнавати добрі й погані вчинки людей;

виховна — виховувати кращі моральні риси;

розвивальна — розвивати аналітико-синтетичні уміння, вчити порівнювати, зіставляти;

спеціально навчальна — формувати мовленнєві уміння; вчити писати короткі та подовжені прями похилі, подовжені похилі із заокругленням унизу, вдосконалювати вміння моделювати речення, складово-звукову будову слова.

Обладнання уроку. Набірне полотно з фішками, демонстраційний посібник із зразками короткої та подовженої прямих похилих і подовженої похилої із заокругленням унизу, трафарети для підготовчих вправ, таблиця «Правильно сиди під час письма», текст, «Зошит для письма».

Хід уроку

I. Повторення матеріалу, який вивчався на попередніх уроках читання і письма. Актуалізація опорних знань.

1. Сприймання на слух і усвідомлення змісту тексту.

● Перше читання тексту.

— Послухайте уважно текст, підготуйтеся відповісти на запитання, чи правильно вчинила дівчинка.

Люда з мамою їхала в автобусі. На зупинці зайшла жінка з дитиною на руках. Люда швидко встала і запросила її сісти. Жінка подякувала і сіла. Мама радісно усміхнулася.

Запитання до тексту:

— З ким Люда їхала в автобусі? Хто зайшов на зупинці? Що зробила Люда? Як відповіла на запрошення Люди жінка? Чому мама радісно усміхнулася? Чи правильно вчинила дівчинка?

— Як ви гадаєте, якою була дівчинка? (*Ввічливою, доброю, вихованою, лагідною.*)

— Послухайте, як кажуть люди в таких випадках: «Ввічливість і доброту скрізь шанують». Скажемо цей вислів усі разом і запам'ятаємо його.

— У яких випадках потрібно так казати?

● Повторне читання тексту.

— Послухайте ще раз текст, запам'ятайте, яке перше й останнє речення. Хто запам'ятав перше речення? А останнє?

Учні складають схему останнього речення (на загальнокласному та індивідуальних набірних полотнах).

— Скільки слів у реченні? Яке перше слово? Друге? Третє?

— Змоделюємо слово *Люда*.

Учні викладають звукову модель слова за допомогою фішок, характеризуючи кожен звук, визначають наголошений голосний.

— Підтвердіть або заперечте відповідь вашого однокласника, який моделював слово *Люда*.

2 Робота з ілюстративним матеріалом сторінки зошита. Побудова діалогу за сюжетним малюнком, уміщеним у «Зошиті для письма»⁷.

Бесіда за малюнком.

— Яка пора року зображена на малюнку? Доведіть, що це осіння пора. (*Падає дощ, діти одягнені тепло.*) Куди йдуть діти? (*Додому.*) Як назвемо дітей? (*Наталя й Андрійко.*) Уявіть собі, що Наталя й Андрійко відвідали ляльковий театр і обмінуються враженнями від побаченого спектаклю. Що запитала Наталя? Що відповів їй Андрійко?

— Продовжимо розмову Наталі та Андрійка. Один учень запитуватиме, а другий — відповідатиме на запитання.

Учитель викликає двох дітей, які розігрують діалог.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми, мети та завдань уроку.

1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації.

— У нашій області (селище Березно) є така фабрика, де виготовляють красивий посуд: чашки, блюдця, тарілки, вази тощо. Тут є цех, у якому художники розписують посуд різноманітними орнаментами, візерунками. Уявіть собі, що ви теж художники і працюєте в цьому цеху. Вам потрібно розписати ось таку чашку (учитель показує трафарет чашки, вирізаний із щупкого паперу). У вас на парті теж є такі чашки. Які відомі уже вам лінії ви використаєте, щоб намалювати між двома лініями на чашці орнамент?

Учні висловлюють свої думки, називаючи лінії, які вони писали на попередніх уроках. Якщо учням важко назвати лінії, то вчитель допомагає пригадати: пише на дошці зразки ліній — коротка пряма, подовжена пряма, пряма із заокругленням унизу вправо і вліво, ламана, півовальна.

— А тепер розпишіть кожен свою чашку такими лініями, які ви собі виберете. Будьте уважні, не виходьте за межі двох лінійок, дотримуйтеся однакової відстані між окремими лініями.

— Покажіть свої чашки. Подивіться на роботу свого сусіда по парті.

— Висловіть своє задоволення виконаною роботою або зробіть зауваження щодо її виконання.

2. Ознайомлення з малюнковим планом уроку.

Зразок плану уроку

— слухання та розуміння усного мовлення;

— підготовчі вправи;

— письмо в зошиті;

— фізкультхвилинка;

— розфарбування малюнків, створення орнаментів.

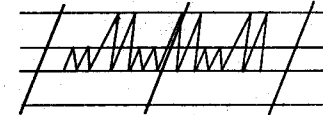
Демонстрування зразків написання короткої та подовженої прямих похилих і подовженої прямої із закругленням унизу праворуч (демонстраційний посібник).

III. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності, графічних умінь учнів.

1. Повторення правил посадки за партою, користування зошитом, ручкою, олівцем під час письма.

2. Підготовчі вправи:

а) письмо розчерків;

б) штрихування малюнка (огірок), виконаного за допомогою трафарету;

в) виконання малюнків, що містять елементи, які учні писатимуть на уроці: щітка, граблі.

Вправи виконують у додаткових зошитах. Спочатку вчитель показує послідовність виконання на дошці, а потім учні виконують їх самостійно в зошитах для підготовчих вправ.

3. Робота в зошитах для письма.

— Розгорніть зошит і розгляньте записи на цій сторінці. Зверніть увагу на рядок, у якому потрібно писати. Що там незвичайного? Порівняйте розлі-

⁷ Г. Сапун. Зошит для письма і розвитку мовлення: У 2 частинах. Частина 1. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. — С.8.

ніювання цієї сторінки із попередньою. Що нове з'явилося? (Діти помічають похилу лінію.) Ця лінія зветься похилою. Повторіть її назву. Елементи пишуться не прямо, а похило (порівняння із попередніми вправами). Відтепер ми вчитимемося писати у рядках всі лінії, елементи, а потім і букви, похило.

— Для того, щоб було зручніше писати похило, покладіть і зошити похило. Знайдіть середину своєї грудної клітки, поставте палець, а тепер покладіть зошит так, щоб лівий нижній кут сторінки був розміщений проти середини ваших грудей.

Учитель проходить між партами і перевіряє, як учні поклали зошити. З метою полегшення контролю за правильним положенням зошита рекомендується накреслити на кришці парти, відступивши відстань на ширину закритого зошита від правого нижнього краю її, тоненьку лінію світлою фарбою під кутом 45°.

— Так лежатиме ваш зошит під час письма в рядках, а коли розфарбовуватимете малюнки, покладете його, як і раніше, паралельно до краю парти.

4. Робота в рядку.

● Розгляд елементів у I, II і III рядках. Учні встановлюють, що у першому рядку пряма похила лінія, яка розміщена в основному рядку; у другому — пряма похила подовжена, що починається від верхньої надрядкової; у третьому — подовжена пряма похила із заокругленням внизу.

● Показ написання прямої похилої лінії на дошці, коментування.

● Пробні вправи учнів у зошитах (з'єднання крапок, вправлення в написанні по кальці або поліетиленовій плівці, письмо «в повітрі» тощо).

● Самостійне письмо елементів до кінця рядка.

● Розгляд і написання прямої похилої подовженої лінії у другому рядку.

Під час виконання завдання звертається увага на похиле написання лінії.

5. Фізкультхвилинка.

Вправи для відпочинку.

Діти вивчають вірш. Учитель демонструє вправи і виконує їх разом з учнями.

Де, вороно-каркароно, ти була?

Руки на пояс, крокують на раз, два, три.

Що, вороно-каркароно, принесла?

Зупиняються, а руками роблять рухи від грудей вперед і назад (Тричі).

Покружляла, покружляла я вгорі.

Крутяться і змахують руками у різні боки.

Горобців порозганяла у дворі.

Зупиняються.

Стріла півня — розбишаку-пісняра

І чкурнула, дременула із двора.

Біжать уперед до дошки.

6. Розгляд і написання елемента у третьому рядку.

IV. Застосування учнями знань, формування вмінь і навичок.

1. Вправи, спрямовані на закріплення вмінь розрізняти голосні та приголосні звуки. Звуковий аналіз складів, слів: *он, на, орел*.

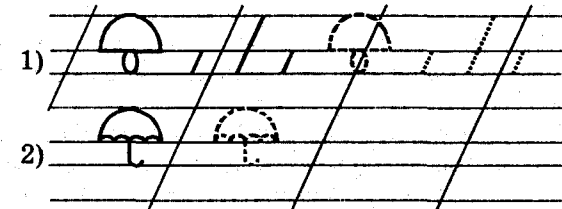
2. Складання речення за власними спостереженнями та даною моделлю.

— Пригадайте, діти, що ви сьогодні бачили, йдучи до школи. Що вас зацікавило, здивувало, порадувало? (Діти висловлюють свої думки.)

Далі вчитель пропонує модель, учні складають за нею речення. Учитель вислуховує кілька речень, складених учнями, а потім одне з них аналізує.

— Скільки слів у реченні? Яке перше слово? Яке друге? Третє? і т. д.

3. Робота в нижніх рядках сторінки. Виконання малюнків у зошиті (орнамент з використанням коротких і подовжених прямих ліній (грибок і травичка), а також прямої із заокругленням внизу (парасолька).

Учні розглядають орнамент у рядку. Перший зразок обводять зворотнім боком ручки, у другому з'єднують крапки, а потім продовжують самостійно малювати до кінця рядка.

V. Підсумок уроку.

— Яку нову лінію сьогодні ви побачили на сторінці зошита?

Повторення назв усіх вивчених ліній сітки зошита. Характеристика роботи класу в цілому й окремих учнів.

Заняття 7. Зміст, структура і методика уроку читання в букварний період навчання грамоти

Мета. Ознайомити зі змістом, структурою і методикою уроку читання в букварний період, сучасними вимогами до нього; вчити аналізувати конспекти уроків читання, користуючись дидактичною структурою уроку читання в букварний період, що міститься у довідці.

Обладнання. Букварі, програми, дидактична структура уроку читання в букварний період, орієнтовний зразок конспекту уроку читання, схема аналізу уроку.

Основні питання для обговорення

1. Загальнодидактичні та спеціально методичні вимоги до уроків навчання грамоти.

2. Формулювання теми і мети — пізнавальної, виховної, розвивальної та спеціально навчальної. Добір наочних посібників.
3. Аналіз змісту роботи на кожному структурному етапі уроку читання:
 - види і прийоми роботи, спрямовані на повторення матеріалу, вивченого на попередніх уроках, актуалізацію опорних знань;
 - прийоми і форми роботи, що використовуються з метою усвідомлення мотивів навчання, ознайомлення із завданнями уроку;
 - методичні підходи до вивчення нового матеріалу, його сприйняття, усвідомлення та осмислення;
 - способи формування умінь і навичок у першокласників на уроках читання;
 - підбивання підсумку уроку.
4. Оцінка змісту і методики роботи на кожному етапі (окремі зауваження).

Практичні завдання

1. Підготувати повідомлення про загальнодидактичні та спеціально методичні вимоги до навчання грамоти.
2. Опрацювати дидактичну структуру уроку читання в букварний період; підготуватись до коментування змісту і методики кожного з компонентів (етапів) та окремих зауважень щодо передбачуваних позитивних та негативних сторін на кожному етапі уроку читання.
3. Підготуватись до аналізу поданого нижче конспекту уроку за такою схемою:
 - відзначити, яким чином була проведена перевірка домашнього завдання, які опорні знання, життєвий досвід використані для підготовки до сприйняття нового матеріалу;
 - визначити, в чому полягала психологічна підготовка учнів до сприйняття нових знань (уміння зацікавити, створити навчальну ситуацію, поставити проблемно-пізнавальне завдання тощо);
 - розкрити методику ознайомлення з новою буквою, її звуковим значенням; опрацювання складів, слів у колонках, речень, тексту; ефективність і доцільність запланованих у конспекті прийомів і форм роботи;
 - проаналізувати способи формування умінь і навичок (використання різних видів, прийомів і форм роботи, розв'язання завдань творчого характеру, диференційований та індивідуальний підхід, використання наочних посібників, дидактичного роздаткового матеріалу, ТЗН, ігрових прийомів; ефективність їх застосування;
 - з'ясувати, як протягом уроку реалізовувались дидактичні та спеціально методичні принципи; чи дотримували вимог до грамотного письма і культури мовлення; чи досягнуто мети уроку (пізнавальної, виховної, розвивальної і спеціально навчальної);

- дати свої рекомендації щодо покращення якості навчально-виховного процесу на уроці.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
3. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Буквар. — К.: Освіта, 2001.
4. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Захарчук З. О., Іванова Л. І. — Рівне: 2002.
5. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.
6. Навчання в 1 класі чотирирічної початкової школи: Навчання грамоти. Навчання письма: Навчально-методичний посібник / Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф., Прищепка О. Ю. та ін. — К.: Радянська школа, 1991.
7. Сапун Г., Пачашинська М. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

Довідка

Дидактична структура уроку читання в букварний період навчання грамоти

Школа:

Клас:

Учитель:

Тема уроку:

Мета уроку:

пізнавальна (засвоєння певної інформації);

виховна — виховувати високі громадянські почуття, національну свідомість, кращі моральні якості, естетичні смаки, бережливе ставлення до природи, любов і повагу до людей праці, видатних патріотів своєї землі, народу, любов до кращих зразків усної та поетичної творчості, шанобливе ставлення до традицій свого народу;

розвивальна — розвивати аналітико-синтетичні уміння — порівнювати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати, пам'ять, стійку увагу, спостережливість;

спеціально навчальна (формулюється відповідно до вимог програми):

1) розвиток навичок слухання-розуміння усного мовлення (сприймання на слух звуків, складів, слів, словосполучень, речень і вміння розрізняти, виділяти серед них ті, які відповідають визначеним прикметам; сприймання на слух, розуміння і запам'ятовування змісту невеликого тексту, усвідомлення

його фактичного змісту) та говоріння (формування умінь регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення; читання напам'ять віршів, промовляння скоромовок тощо; побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, навчальною ситуацією; складання діалогів, переказування невеликого прослуханого тексту; побудова зв'язного висловлювання за даним початком, малюнком тощо);

2) розвиток і вдосконалення навички читання і позначення звуків буквами, формування продуктивного способу читання (цілими словами) і таких якостей, як правильність, свідомість, виразність і швидкість (темп);

3) формування знань про мову, розвиток мовних умінь (загальне уявлення про текст, зміст і заголовок тексту; поділ зв'язного висловлювання на речення, інтонування речень; поділ речень на слова, загальне уявлення про слова — назви предметів, ознак, дій; побудова речень, тексту; звуки мовлення, голосні і приголосні звуки, дзвінки і глухі, тверді і м'які приголосні, поділ слова на склади, наголос у слові; позначення звуків буквами, алфавітні назви букв).

Обладнання. Каса букв, набірне полотно з фішками, малюнки, ТЗН, підручники, дидактичний роздатковий матеріал.

Хід уроку

Структурні компоненти уроку, їх зміст

1. Повторення вивченого на попередньому уроці. Актуалізація опорних знань учнів (8–10 хв).

Орієнтовний зміст, види і форми роботи:

1. Слухання і розпізнавання звуків (голосних і приголосних, приголосних твердих і м'яких), складів із твердим і м'яким приголосними звуками, з наголошеним голосним звуком; виділення «зайвих» звуків у словах після 1–2 прослуховувань; моделювання звукової та складової будови слова, добір слів до поданих звуко-складових моделей.
2. Повторення вивчених букв, читання складів, слів з ними (на сторінці букваря, у таблиці), аудіювання на рівні слова (слухання і розуміння слів-назв птахів, звірів, квітів, овочів, фруктів, шкільних меблів, іграшок тощо; слів,

Оцінка змісту і методики уроку (окремі зауваження)

- + розвиток умінь аудіювання;
- + тісний зв'язок із попереднім матеріалом, урахування принципу наступності;
- + ефективне використання наочних посібників;
- + творчі форми роботи на основі домашнього завдання;
- + диференційовані та індивідуальні завдання;
- + вдале створення ігрової ситуації;
- + тісний зв'язок між уроком читання і письма;
- + наявність зворотного зв'язку «вчитель-учень» (сигнальні картки, набірне полотно з фішками);
- недостатньо вправ синтетичного характеру;

що є назвами ознак, дій предмета; слів-родичів; слів, близьких або протилежних за значенням до поданих; поділ слів на групи за певною ознакою, співвіднесення їх з малюнками тощо).

3. Аналітико-синтетичні вправи з реченнями (поділ на окремі слова, визначення кількості слів, кількості речень у висловлюванні, складання речень за малюнками, опорними словами, на основі власних спостережень, за схемою тощо).
4. Прослуховування тексту (0,5 хв), перевірка розуміння його змісту: вибір малюнка серед 2–3 поданих, коли один з них цілком відповідає змісту прослуханого тексту.
5. Читання тексту, творча робота над ним (словесне і графічне малювання, побудова діалогів за прочитаним текстом, переказ, вільне висловлювання із виводу прочитаного, робота над заголовком (добір заголовка, що виражає те, про що розповідається у тексті (тему), або те, що хотів сказати автор (основну думку); серед кількох запропонованих заголовків до тексту вибрати той, який виражає основну думку або тему).
6. Повторення раніше вивчених віршів, загадок, скоромовок; проведення мовленнєвих ігор.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань, ознайомлення з малюнковим планом уроку (2–3 хв).

Орієнтовний зміст, види роботи:

1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації (вигадана пригода, казка, бувальщина, посилення на реальні факти, малюнок тощо).

– сплутування понять «звук» та «буква»;
 + активізація розумової діяльності (вправи на зіставлення, порівняння, групування, аналіз і синтез);
 – відсутність цілеспрямованого добору матеріалу;
 + вдалий вибір комунікативних завдань (на з'ясування, заперечення, схвалення, спростування, висловлення свого ставлення до чогось тощо);
 + вдало дібрано текст для аудіювання;
 + доцільна форма визначення ступеня усвідомлення прослуханого тексту;
 + диференційований підхід під час аудіювання;
 + цілеспрямована організація класу;

+ чіткість і доступність слова вчителя під час оголошення теми, завдань, ознайомлення із планом уроку;

2. Повідомлення навчальних завдань (знати, вміти).
3. Ознайомлення з малюнковим планом уроку.

III. Сприйняття нового матеріалу, його усвідомлення та осмислення. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності (20–25 хв).

Орієнтовний зміст, види та прийоми роботи:

1. Виділення виучуваного звука зі слова за допомогою одного із прийомів звукового аналізу (з опорою на малюнок, вірш, де виучуваний звук є частотним; на основі опису звука; шляхом протяжної (підсиленої) вимови звука в повному складі слова: ([Ввв]аля тощо).
2. Активне вимовляння звука, спостереження за способом його артикуляції та звучанням (голосний чи приголосний, твердий чи м'який приголосний звук), спосіб позначення звука умовним значком (фішкою).
3. Вправи на встановлення місця звука у пропонованому вчителем слові (на початку, в середині, в кінці слова).
4. Побудова звукових моделей слів або аналіз моделей, поданих під предметним малюнком у букварі.
5. Самостійний добір слів з виучуваним звуком у різних позиціях.
6. Ознайомлення з новою буквою, її алфавітною назвою, аналіз графічної форми букви.
7. Виконання вправ на конструювання складів, слів з новою буквою (аналітико-синтетична діяльність). Читання складів.
8. Читання слів у колонках: *первинне* — самостійне напівголосне читання учнями; *перечитування* з використан-

+ відповідність змісту роботи завданням даного етапу;

+ доступність, послідовність, логічність викладу під час пояснення нового матеріалу;
 + цілеспрямоване проведення звукової роботи;
 + доцільна робота над графічним зображенням букви;
 + науковість викладу (чітке розмежування звука та букви);
 + уміння здійснювати диференційований та індивідуальний підхід до учнів у процесі ознайомлення з новою буквою;
 + ефективні прийоми роботи, спрямовані на вироблення навичок правильного, свідомого, виразного та в міру швидкого читання;
 + вдалі прийоми роботи над удосконаленням способу читання;
 + вміння робити висновки після кожного виду роботи;
 + вміння організовувати учнів на самостійне виконання завдання;
 – нечіткість формулювання питань (завдань);
 + робота над формуванням граматичних уявлень і понять (пропедевтика навчання);
 – недотримання гігієнічних вимог;

ням різних форм — хорове, індивідуальне, вибіркоче, творче, ланцюжкове; вправи на вдосконалення навичок читання вголос і напівголосно, відпрацювання способу читання, виконання вправ на постановку дихання, подолання регресій, розширення поля читання, розвиток антиципації, вироблення уваги до слова і його частин.

9. **Опрацювання тексту:** *первинне читання* — самостійне, напівголосне читання учнями (вірші та емоційні тексти перший раз читає вчитель), визначення ступеня усвідомленості прочитаного; *повторне читання і перечитування* — зразкове читання вчителем, перевірка розуміння змісту прочитаного (побудова запитань і відповідей на них); смисловий і структурний аналізи тексту; робота над заголовком; творча діяльність у зв'язку із прочитаним: творчий переказ з опорою на подані словосполучення, запитання, план; словесне малювання; драматизація; побудова діалогу; інсценування; складання зв'язного висловлювання за прочитаним (прослуханим), малюнком, навчально-мовленнєвою ситуацією; хорова декламація (вірші, скоромовки).
10. **Читання слів, речень, тексту з новою буквою** на іншому лексичному матеріалі (додатковий текст на введення перспективного матеріалу для читання з врахуванням рівня підготовки дітей) робота за посібником «Супутник Букваря» (авт. Вашуленко М. С., Вашуленко В. Ф.).
11. **Робота за сюжетним малюнком** (відповіді на запитання за змістом малюнка, розігрування діалогів, складання зв'язної розповіді, творче доповнення тощо).

+ ефективні види і прийоми роботи над букварним текстом;
 + ефективне використання дидактичного матеріалу, сигнальних карток, динамічних посібників;
 + забезпечення відповідного мовного середовища (зразкова мова вчителя, записи на дошці, наочність);
 + розвиток уміння слухати і розуміти усне мовлення;
 + удосконалення умінь говорити;
 + розвиток монологічного мовлення;
 + практикуються різні форми заохочення;
 + оцінювання знань, умінь та навичок;

12. Друкування нової літери, складів і слів з нею; вправи з розрізною азбукою на складання слів із попереднім звуковим аналізом; робота в зошиті з навчання грамоти.

IV. Підсумок уроку. Завдання додому (1–2 хв).

+ вдалий підсумок уроку;
+ дотримання чіткої структури уроку;
+ раціональне використання часу;
+ розв'язання пізнавальних, виховних, розвивальних і спеціально навчальних завдань.

Методичний коментар

Урок читання в букварний період навчання грамоти — це урок, на якому в комплексі вирішуються такі важливі завдання, як:

- розвиток навичок мовленнєвої діяльності, провідною з яких є повноцінна навичка читання, а також аудіювання (слухання і розуміння) та говоріння;
- формування елементарних аналітико-синтетичних умінь у роботі над текстом, реченням, словом, звуками мовлення;
- становлення емоційної і чуттєвої сфер, образного мислення, пам'яті, стійкої уваги, умінь порівнювати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати, робити посильні висновки;
- виховання національної свідомості, високих громадянських почуттів, морально-етичних уявлень, естетичних смаків.

Розрізняють такі основні типи уроків у букварний період: урок опрацювання нової літери, урок закріплення та урок повторення вивчених букв.

Урок, на якому опрацьовується нова літера, проводиться за спеціальною структурою, в якій чітко, логічно, згідно з провідним принципом звукового аналітико-синтетичного методу (від звука до букви), відображено поетапність виконання дій, яка є обов'язковою, бо таким чином забезпечується послідовна підготовка до здійснення синтезу — читання.

Прокоментуємо далі кожен структурний етап уроку читання.

На першому етапі — повторення вивченого на попередньому уроці, актуалізації опорних знань — учитель має не тільки відтворювати в пам'яті учнів раніше засвоєні знання, а й поглиблювати, доповнювати, уточнювати відповідні уявлення і поняття. Тому добірка вправ і завдань повинна бути спрямована на повторення раніше вивченого з метою підготовки учнів до сприйняття нового.

Пропоновані в дидактичній структурі види і форми роботи на першому етапі охоплюють різні сторони діяльності першокласників:

- 1) розвиток навичок мовленнєвої діяльності;
- 2) формування і вдосконалення навичок читання;
- 3) аналітико-синтетична робота на різних мовних рівнях.

У процесі цієї роботи вчитель має розвивати вміння слухати і розуміти прослухане, розпізнавати після одного-двох прослуховувань у мовленнєвому потоці окремі звуки, склади, слова, речення, текст типу букварного. Це має слугувати не тільки формуванню знань про мову, мовних умінь, але й розвитку в учнів довільної уваги, умінь розуміти завдання, зосередитись для його виконання.

Орієнтовні завдання:

- Послухайте звуки, які я вимовлятиму. Які це звуки? Доведіть.
- Послухайте звуки: які з них вимовляються з допомогою голосу, а які — з допомогою голосу і шуму або тільки шуму? Як називаються ці звуки?
- Гра «Впіймай звук». Хлопчики «ловлять» голосні, а дівчатка — приголосні звуки (або тверді й м'які приголосні).
- Послухайте і розпізнайте склади й окремі звуки. Які склади та окремі звуки почули? Які слова можна утворити з цих складів?
- Послухайте і розпізнайте склади із твердим приголосним (м'яким приголосним) звуком.
- Які серед почутих слів називають дерева (квіти, фрукти, овочі, звірі, птахи)? Знайдіть відповідні малюнки, що виставлені на дошці.
- Яке слово «зайве»? Учитель називає слова, що означають предмети, і серед них одне слово — назву ознаки предмета.
- Послухайте слова. На скільки груп можна поділити ці слова? Що вони означають? (Учитель називає слова, що називають предмети і дії. Учні мають обгрунтувати, чому ці слова можна поділити на дві групи.)
- Послухайте незавершене речення. Як його можна доповнити?
- Зіставте речення із ситуативним малюнком. Чи правильно Незнайко склав речення? Пропонується малюнок (дівчинка грає на скрипці) та речення *Дівчинка грає на бандурі*. Учні вказують на помилку.
- Послухайте текст. Підрахуйте кількість речень у ньому. Назвіть перше, друге, третє речення.
- Послухайте текст. Чи правильно дівчинка дібрала до нього заголовок?

Готуючись до уроку, вчитель добирає ті види і прийоми роботи, які найбільш підходять до сприйняття нового матеріалу, його усвідомлення і разом з тим удосконалювати вміння і навички, сформовані на попередніх уроках. Так, під час вивчення букви «ес» (позначає звуки [с], [с']) на першому

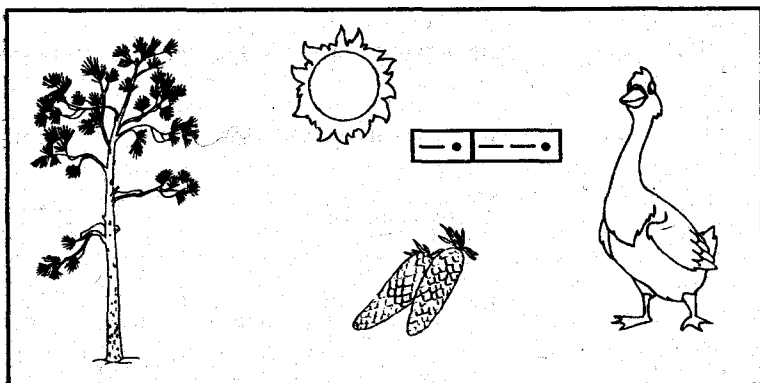
етапі уроку вчитель виявляє, чи всі учні класу правильно вимовляють цей звук, чи не замінюють його іншим (замість «Саша» кажуть «Шаша»). Отже, потрібна відповідна добірка матеріалу (вірші, скоромовки), де ці звуки часто повторюються. Це сприятиме вдосконаленню артикуляції звуків, відпрацюванню їх вимови.

Доцільними на цьому етапі уроку будуть і такі форми роботи, як «читання» слів за поданими моделями, доповнення незавершених моделей, коментування їх, співвіднесення звуко-складових моделей з предметними малюнками.

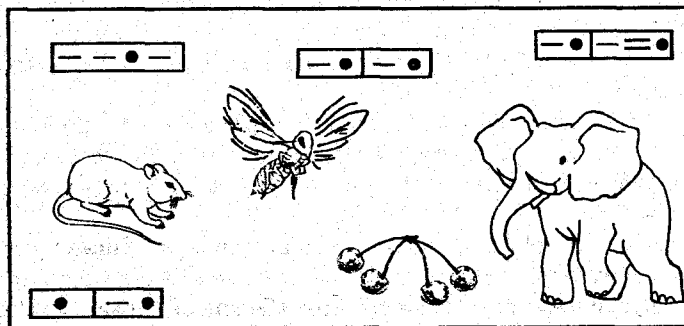
Добирати навчальний матеріал потрібно так, щоб у словах-назвах були виучувані звуки [с], [с'], [ш], що сприятиме вдосконаленню умінь розпізнавати ці звуки та правильно їх вимовляти.

Зразки справ:

1. Знайти «зайвий» малюнок, назва якого не відповідає поданій моделі.

«Зайве» слово *сонце*, бо складоподіл у цьому слові проходить після дзвінкого приголосного звука [н].

Під час роботи з новою буквою «ес» варто запропонувати учням вправи на конструювання букв з окремих елементів, серед яких учні маніпулюватимуть і елементом букви «ес» — правим півовалом. У зазначеній роботі необхідним умовою є поєднання прийомів аналізу і синтезу як під час опрацювання звука, так і букви.

Основна увага на цьому етапі зосереджується на мовленнєвій діяльності, удосконаленні мовно-мовленнєвих умінь учнів.

На етапі мотивації навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань уроку учитель створює навчально-мовленнєву ситуацію (вигадана пригода, казка, загадка тощо), щоб зацікавити учнів виучуваним матеріалом, сприяти кращому засвоєнню його, викликати бажання здобувати знання. На цьому етапі першокласники ознайомлюються із зоровим планом уроку, з метою кращого усвідомлення навчального процесу на уроці. Зоровий план уроку може мати такий вигляд:

- — повторення вивченого на попередньому уроці;
- — вивчення нового матеріалу, робота з букварем;
- — музична пауза;
- — цікаве завдання;
- — підсумок уроку, домашнє завдання.

Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу — це дуже важливий і відповідальний етап уроку. Він має специфічну побудову. Заплановані види і форми роботи об'єднані між собою за змістом. Виконання змісту кожного етапу є обов'язковим, бо таким чином забезпечується послідовна підготовка до здійснення синтезу — читання.

Робота зі звуками, буквами, складами, словами, текстом, що проводиться на цьому етапі, має бути спрямована на розвиток мовленнєвої діяльності першокласників: слухання — розуміння усного мовлення, говоріння і читання.

Починаємо опрацювання слова з його вимови, розпізнавання і виділення виучуваного звука. Для здійснення цього вчителю потрібно знати, що легшим для виділення голосних є початок або кінець слова, коли ці звуки наголошені: *зим[aaa]*, *[ooo]си*, *сел[ooo]*, *[i:]ра*, *журавл[iii]*. А для приголос-

них — початок слова, коли приголосний звук знаходиться за межами злиття, та кінець слова: [ссс]ом, сті[ллл]. Цього принципу потрібно дотримуватись під час вивчення перших букв (звуків), тому що у першокласників ще недостатньо розвинений фонематичний слух і розпізнавати та виділяти звук зі злиття ще важко. На подальших етапах навчання можна і потрібно добирати для аналізу такі слова, де виучуваний приголосний звук стоїть у злитті з голосним: [жжжж]уравель, [ххх]ор, [ссс]орока. Оскільки під час вивчення букв, що позначають приголосні звуки, паралельно й одночасно ми знайомимо із твердим і м'яким приголосним звуком, то для аналізу добираємо 2 слова, що відрізняються лише одним звуком (рис — рись, син — синь, лан — лань, лаз — лазь, дим — дім, бик — бік, кит — кіт). Учні вчать не тільки розпізнавати і виділяти тверді і м'які приголосні звуки, але й спостерігають, що заміна звука веде до зміни значення слова.

Певне місце на уроці мають займати спостереження за вимовою звуків та їх артикуляцією. Для цього використовується дзеркало, прийоми «подивись на сусіда», «скажи так, як я» тощо.

Встановлюючи місце звука у слові, варто спочатку вчителю запропонувати слова для аналізу, а потім учні самостійно добирають їх. У кінці можна виконувати вправи на розпізнавання звука в тексті: *Стрів у лісі лося лис, лису лату лось потис.*

Паралельно з аналізом на уроці здійснюється синтетична звукова робота: утворення складів і слів із заданих звуків, добір слів із виучуваним звуком у різних позиціях — на початку, в середині, в кінці.

Під час ознайомлення з новою буквою вчитель має назвати її, даючи алфавітну назву, і звернути увагу на форму, адже часто діти сплутують букви. Тому ефективними будуть такі прийоми роботи, як викладання букви з паличок (А, У, И, М, Ш), ліплення із пластиліну, конструювання з окремих елементів, «друкування в повітрі», заучування віршів про форму букви, друкування в зошитах з навчання грамоти, на дошці, знаходження її в касі букв.

Звукова та звуко-буквенна аналітико-синтетична робота, що пропонується в дидактичній структурі, спрямована на формування і розвиток умінь аудіювати і говорити, адже на уроці все, що вимовляється і говориться, водночас і аудіюється.

У процесі читання складів і слів формується і вдосконалюється спосіб читання (поскладовий із поступовим переходом до читання цілими словами).

Часто вчителі обмежуються читанням лише прямих і обернених складів. Головне завдання цього виду роботи — підготувати учнів до читання слів, у яких зустрічаються різні буквені сполучення. Це ускладнює процес читання слова. Тому під час вивчення нової букви варто читати різні склади. Наприклад, під час вивчення букви «ес» можна запропонувати прочитати такі склади:

ас са аса сла сва сна сма сас сак лае нас
ос со осо сло сво сно смо сос сок лос нос

ус су усу слу сву сну сму сус сук лус нус

ис си иси сі сві сні смі сіс сік ліс ніс

Тут ми показали різноманітність складів, які учні можуть читати з таблиці (дошки). Учитель може вибрати з них потрібні, враховуючи підготовку учнів свого класу.

Щоб полегшити процес переходу від читання складу до читання цілого слова, варто вводити такі вправи:

1. Читання слів, поданих у променевидній схемі:

2. Читання слів, поданих роздрібненими одиницями. Рисками зосереджується увага на збігу букв, що позначають приголосні звуки:

со | с | на с | мо | ла с | ла | ва.

3. Читання слів, представлених різновисотними складами:

соСНА, СМОла.

4. Читання слів, поданих різнокольоровими складами (2 кольори): сосна.

Робота зі словами у колонках проводиться з метою формування вмінь усвідомлювати значення слів, удосконалення техніки читання, підготовка до читання тексту, формування фонетичних, морфологічних та орфографічних умінь на пропедевтичному рівні. Тому під час читання слів у колонках потрібно давати різноманітні завдання, спрямовані на вироблення відповідних умінь:

1. Прочитати слова, що називають дерева (комахи, птахів), імена людей тощо.
2. Прочитати односкладові (двоскладові, трискладові) слова.
3. Прочитати слова, в яких наголошений голосний стоїть у першому (другому, третьому) складі.
4. Прочитати слова, що відповідають на питання хто? що? (який? яка? яке? які? що робить? що роблять? що робили?)

Первинне читання слів у колонках (озвучування) має здійснюватись самими учнями напівголосно, самостійно. Серед поданих у дидактичній структурі різноманітних видів і форм читання вчитель має вибрати такі, що відповідають меті та завданням уроку.

Читання тексту — це наслідок усієї попередньої роботи на уроці. Первинне читання здійснюють учні самостійно або під керівництвом учителя. Вірш доцільно спочатку продекламувати вчителю напам'ять. Під час повторного читання і перелічування тексту здійснюється смисловий та структур-

ний аналізи, виконуються вправи на розвиток правильного, свідомого і виразного читання, вдосконалення темпу читання.

Крім того, учні виконують творчі вправи на матеріалі тексту, спрямовані на розвиток навичок мовленнєвої діяльності, творчих здібностей: читання напам'ять віршів, загадок, промовляння скоромовок, відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих текстів, побудова запитань і відповідей на них за прочитаним текстом, малюнком, створеною ситуацією; розігрування діалогів, переказ, творче доповнення тексту, побудова зв'язного висловлювання на основі прочитаного тощо.

Підсумок уроку — це завершальний етап. Учитель узагальнює вивчене, відзначає учнів, які сумлінно працювали, виявляє труднощі, з якими зіткнулися на уроці.

Зразок конспекту уроку читання в букварний період

Тема. Звуки [дз], [дз'], позначення їх буквосполученням дз. Відпрацювання злітої вимови звуків, удосконалення навичок правильного, свідомого, виразного читання.

Мета:

пізнавальна — ознайомити учнів з птахами рідного краю;

розвивальна — розвивати аналітико-синтетичні вміння, пам'ять, увагу, уяву;

виховна — виховувати любов до природи, бережливе ставлення до неї;

спеціально навчальна — розвивати навички мовленнєвої діяльності, уміння співвідносити звукові та буквені структури слова; удосконалювати навичку читання.

Обладнання. Предметні малюнки, набірні полотна з фішками, записи на дошці, складова таблиця, завдання для здійснення диференційованого навчання, грамзапис, загадки.

Хід уроку

I. Повторення вивченого на попередньому уроці. Актуалізація опорних знань учнів.

— Доброго дня, дітки. Зараз у нас урок читання. Що ми побажаємо сьогоднішньому уроку? (*Щоб він був цікавим, веселим.*) Сьогодні урок читання буду вести я. Тож творімо разом наш урок!

— Отож ми з вами вирушаємо до казкової країни Букварії. Як ви гадаєте, хто там живе? (*Букви, слова, речення, тексти, малюнки.*) А ось і житель цієї країни — Журавлик-поштарик. Побачимо, що він нам приніс. (Учитель відкриває конверт, у якому на окремих картках написані завдання уроку; бере картку з першим завданням; показує її учням; називає вид роботи: повторення букви «еф», яку вивчали на попередньому уроці; виставляє картку на набірному полотні.)

— Розпочинаємо виконувати перше завдання. Повторимо вивчене на попередньому уроці читання. Завдання виконуватимемо групами.

Примітка. Під час виконання цього завдання здійснюється диференційований підхід.

I група — червоні кружечки (сильні учні). Пропонується роздатковий матеріал для складання речень з розрізнених слів. Учні з цих речень потім складають текст. Слова кожного окремого речення друкуються на смужках різного кольору (наприклад, слова першого рядка — на смужках синього кольору, другого — на зелених смужках тощо.) Слова містяться у конверті. Такі конверти повинні бути на кожній парті. Учні працюють у парі. Вони висипають смужки, на яких надруковані слова, на парту, складають окремі речення, орієнтуючись на колір смужок. Потім речення ставлять у відповідній послідовності так, щоб вийшов текст.

Матеріал для складання речень і тексту:

1. Туфелькам, у, Федька, гірко, жилося.
2. Вони, провчити, хлопця, вирішили.
3. Туфельки, на, фабрику, Федька, привели.
4. Тепер, берегти, він, буде, туфельки.

II група — сині кружечки (середні учні). Прочитати розданий на картках текст і поміркувати, про що в ньому розповідається.

Федір і Фрося працюють на взуттєвій фабриці. Там багато машин. На фабриці шийють туфлі.

Федір і Фрося працюють старанно.

III група — зелені кружечки (слабкі учні). Повторення вивченого на попередньому уроці читання.

Завдання:

1. Читання складів з буквою «еф»:

Ф	аф	афа	фа	фар	саф
	оф	офо	фо	фор	соф
	уф	уфу	фу	фур	суф
	иф	ифи	фи	фир	сиф
	еф	ефе	фе	фер	сеф
	іф	іфі	фі	фір	сіф

2. Складання слів з розсипаних складів і букв:

фа	ма	те	б
ле	фо	н	ша
ма	ри	ка	р

Слова: форма, шафа, телефон, фабрика.

Перевірка диференційованих завдань.

Перед здійсненням перевірки виконання завдань учитель має пройти між партами і подивитись, як виконали завдання учні I групи, щоб викликати тих, хто правильно склав текст, і тих, у яких допущені помилки. Під час перевірки викликаються по 2–3 учні із групи, що виконувала це завдання. Всі інші учні класу слухають і погоджуються або не погоджуються з відповіддю товариша, уточнюють її, висловлюють свою думку. Завдання класові ставляться перед читанням тексту.

I група. Читає складений текст перший учень.

Завдання класові: слухати уважно, щоб розповісти про те, яка пригода трапилася з Федьком.

Читає текст другий учень. *Завдання класові:* слухати і порахувати кількість речень, що склав учень.

Читає текст третій учень. *Завдання класові:* слухати і довести, що прочитані речення становлять текст.

II група. Читає текст перший учень. *Завдання класові:* слухати і відповісти, про що розповідається у цьому тексті.

Читає текст другий учень. *Завдання класові:* слухати і запам'ятати перше та останнє речення в тексті, підрахувати кількість слів в останньому реченні.

Читає текст третій учень. *Завдання класові:* слухати і дібрати заголовок до тексту. (*На взуттєвій фабриці.*)

Учитель:

— Ми виконали завдання Журавлика. Як ви вважаєте, добре ми з ним упорались?

— Дякую за роботу. Ви гарно попрацювали. Радісно вам? І мені радісно. Хороша праця приносить радість.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань, ознайомлення з планом уроку.

1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації.

Учитель вивішує малюнок, на якому зображено польові дзвіночки, і читає загадку.

ХТО МИ?

Хто з вас, дітки, нас не знає?
Ми у полі проживаєм,
Дзвоном сонце зустрічасм,
Масм гарні сині очка,
Називаємось .. (*дзвіночки*).

— Чи гарні ці квіти? Хто їх бачив? А, може, збирав?

Учитель вислуховує розповіді учнів, які висловлюють свої враження від цих квітів.

— Хто з вас слухав і чув, як дзвенять дзвіночки? (*Дзінь-дінь.*)

— А тепер послухайте ще одну загадку.

Є чарівник у школі в нас.
Ану впізнайте, хто він?
Озветься — тиша йде у клас.
Озветься ще раз — гомін.
Щоб не спізнились на урок,
Нам голос подає .. (*дзвінок*).

Учитель показує шкільний дзвоник.

— Українська мова дуже багата і милозвучна. У нашій мові є слова, які пишуться і звучать однаково, а значення мають різне (польовий дзвіночок і шкільний дзвоник).

— Вивчимо напам'ять вірш про дзвоники.

Дзвоник кличе нас до школи,
А дзвіночки кличуть в поле.

2 Повідомлення навчальних завдань. Ознайомлення з планом уроку.

— Сьогодні ми працюватимемо з дуже цікавими звуками. Вчитимось розпізнавати їх у словах, позначати на письмі буквами, читати слова, речення і текст.

— Зверніть увагу на план уроку і скажіть, що ми сьогодні робитимемо на уроці.

Орієнтовний план уроку

1. Повторення вивченого.
2. Ознайомлення з новим матеріалом.
3. Опрацювання тексту.
4. Складання зв'язного висловлювання.
5. Підсумок уроку.

III. Сприйняття нового матеріалу, його усвідомлення та осмислення. Робота над правильною вимовою, розвиток аудіативних умінь.

1. Виділення виучуваних звуків зі слів.

— Вимовимо слово *дзвоник*. Який перший звук чуємо у слові? (Звук [дз].) Який він: голосний чи приголосний, твердий чи м'який приголосний? Покажіть фішку.

— Як дзвенять дзвоники? (*Дзінь-дзінь.*) Який перший звук чуємо у слові *дзінь*? (Звук [дз].) Вимовте звуки [дз], [дз'] ще раз.

Учні вимовляють звуки, учитель виявляє недоліки у вимові.

2. Постановка звуків [дз], [дз'].

— Зараз ми навчимося правильно вимовляти звуки [дз] і [дз']. Прикладіть пальчики до гортані і вимовте звук [ц]. Який це звук? (*Твердий приголосний.*) Як він вимовляється? (*Глухо, бо не дрижить голосові зв'язки.*)

— Вимовте ще раз звук [ц], тільки додайте голосу, щоб задрижали голосові зв'язки.

Учні вимовляють, учитель виправляє окремих учнів, дає зразок правильної вимови звука [дз], наголошуючи, що цей звук потрібно вимовляти дзвінко і злито.

— А тепер вимовимо звук [ц], додавши голосу. Який звук вимовили? (Звук [дз].)

Учитель показує зразок правильної вимови звука [дз], звертає увагу на м'яку, дзвінку і злилу вимову цього звука.

Висновок.

— Отже звуки [дз], [дз'] — дзвінки, їх потрібно вимовляти злито.

3. Гра «Спіймайте слово».

Учитель називає слова. Дівчатка «ловлять», сплескуючи в долоні, слова зі звуком [дз], а хлопчики — зі звуком [дз'].

Слова для гри: *дзвоник, подзвонює, день, видзьобує, дзеленчить, зелень, гудзик, гедзь*.

4. Вправлення у правильній вимові слів зі звуками [дз] і [дз']. Учитель називає слово і показує малюнок. Учні правильно вимовляють слово, що є назвою цього малюнка.

Учитель

Вертка

довгий

кругле

новий

золотокоса

сині

мал.: дзига

мал.: дзьоб

мал.: дзеркальце

мал.: гудзик

мал.: кукурудза

мал.: дзвіночки (квіти)

Учні

дзига

дзьоб

дзеркальце

гудзик

кукурудза

дзвіночки

5. Ознайомлення із буквосполученням дз.

— На письмі звуки [дз] і [дз'] позначаються двома буквами — «де» і «зе».

Показ друкованих буквосполучень Дз, дз. Друкування в зошитах з навчання грамоти.

— Озвучте це буквосполучення, вимовте злито, як один звук.

6. Читання складової таблиці (на дошці).

а	ца	за	дза
о	цо	зо	дзо
у	цу	зу	дзу
е	це	зе	дзе
и	ци	зи	дзи
і	ці	зі	дзі
ю	цю	зю	дзю
я	ця	зя	дзя

7. Фізкультхвилинка.

IV. Опрацювання матеріалу сторінок букваря. Формування умінь читати слова, текст із буквосполученням дз. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності.

1. Робота над засвоєнням способу позначення звуків [дз], [дз'] буквосполученням дз.

— Розгорніть букварі на сторінці 128. У центрі сторінки ви бачите позначені звуки. Вимовимо ці звуки. Як позначаються вони на письмі? (Буквами «де» і «зе» — буквосполученням.)

2. Читання слів у колонках.

• Самостійне напівголосне читання слів.

— Які слова вам незрозумілі?

• Повторне читання слів із завданнями:

○ Прочитати слова, які відповідають на питання *що?, що робить?, що робити?*

○ Прочитати односкладові, двоскладові, трискладові слова.

○ Знайти і прочитати слова з наголошеним голосним на першому складі.

○ Знайти і прочитати слова-родичі. Яка частина у них є спільною?

3. Розгляд малюнків і називання слів («Чий дзьоб?»).

Учні називають птахів: пінгвін, сова, ворона, качка, папуга.

4 Опрацювання тексту «Лісовий майстер».

• Підготовка до сприймання тексту.

— Відгадайте загадку.

Живе він у дуплі пустому,

Дупло у дереві старому.

Сам дерева він лікує

І хатиночку мурує. (Дятел)

— Як ви відгадали? Погляньте на малюнок. (Учитель показує малюнок із зображенням дятла.) Хто чув дятла? Хто його бачив? Яку користь він приносить лісу? Яких птахів, що живуть у лісі, ви знаєте? (Учитель показує малюнок із зображенням сойки. Проводить коротку бесіду про охорону птахів.)

• Первинне напівголосне самостійне читання тексту «Лісовий майстер».

Робота над усвідомленням фактичного змісту тексту. Лексична робота.

— Прочитайте напівголосно текст і скажіть, чому він так названий. (Дятел уміє гарно будувати хатинки, дупла для себе, своїх діток і для інших птахів, тому його можна назвати лісовим майстром.) А як ще називають дятла? (Лісовий лікар, лісовий санітар.) Чому?

— Прочитайте, що запитала сойка у дятла.

— Що відповів дятел?

— Якою буде хатинка, яку видзьобує дятел? (*Гарна, затишна, чудова, прекрасна, красива.*) Як ви розумієте слово *затишна*?

Читання таблиці.

Затишний — захищений від вітру.

Затишний — зручний, прийнятний для перебування в ньому.

— Як потрібно правильно наголошувати слово у тексті — *затишний* чи *затишний*? (*Затишний, бо захищений від вітру, а затишною може бути кімната.*)

— Як у тексті названо житло, яке видзьобує дятел? (*Хатка, дупло.*) А яке ще можна назвати? (*Будиночок.*) Ці слова близькі за значенням.

• Повторне зразкове читання тексту вчителем.

— Скільки в тексті дійових осіб? (*Три.*) Що потрібно передати голосом, читаючи слова сойки? (*Здивованість.*) А слова дятла? (*Поважність, щирість, доброту, розсудливість.*) У якому темпі читатимемо слова сойки? (*У прискореному.*) А слова дятла? (*В помірному, уповільненому.*)

• Читання тексту в особах, аналіз прочитаного.

— Хто краще зміг передати інтонацією характерні риси дійових осіб?

• Музична пауза.

Учитель вмикає музику, учні пританцьовують.

— Молодці, ви вмієте не тільки працювати, а й веселитись.

• Робота над удосконаленням темпу читання.

Читання з використанням прийому «блискавка». Кожен читає напівголосно, як можна швидше, водить указкою по тексті. Учитель тихо нагадує: «Не пропускати слів!», «Не губити рядок!». На команду «Стій!» учні перестають читати і ставлять запитання за змістом тексту своєму сусідові. Учитель заохочує тих, хто поставить більше запитань.

5. Складання тексту-опису «Дятел» за планом і опорними словами.

На дошці таблиця, за допомогою якої учні складають опис.

ДЯТЕЛ	
<i>Дятел — це невеликий птах</i>	
Що у нього на голові?	червона «шарочка»
Який у дятла дзьоб?	довгий, міцний
Які у нього лапи?	сильні
Який хвіст має дятел?	пружний
Як називають дятла?	лісовий лікар, санітар

IV. Підсумок уроку.

— Чому ви навчилися на уроці? Про що довідалися? Чи сподобався вам урок? Яким ви хотіли б бачити наступний урок читання?

V. Домашнє завдання.

Вивчити загадку про дятла, можна скласти свою. Навчитися виразно читати текст «Лісовий майстер».

Заняття 8. Зміст, структура і методика уроку письма в букварний період навчання грамоти

Мета. Ознайомити з основними завданнями уроку письма в букварний період, його змістом, структурою і методикою, сучасними вимогами; вчити аналізувати конспект уроку письма, користуючись дидактичною структурою уроку письма у букварний період.

Обладнання. Зошити для письма, програми, дидактична структура уроку письма в букварний період, орієнтовний зразок конспекту уроку, схема аналізу.

Основні питання для обговорення

1. Специфіка уроків письма в період навчання грамоти. Дидактичні та психологічні вимоги до них.
2. Визначення теми та мети уроку письма (пізнавальної, виховної, розвивальної, спеціально навчальної), добір обладнання.
3. Аналіз змісту і методики роботи на кожному структурному етапі уроку письма.
4. Оцінка діяльності вчителя та учнів на уроці (окремі зауваження).

Практичні завдання

1. Підготувати повідомлення про дидактичні та психологічні вимоги до уроків письма в період навчання грамоти.
2. Опрацювати поданий у довідці конспект уроку і підготуватись до його аналізу.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Освіта, 2001.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки письма. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
3. Сапун Г. М. Зошит для письма і розвитку мовлення. У 2-х частинах. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
4. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (письмо). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
5. Скрипченко Н. Ф., Прищеп О. Ю. Уроки письма в 1 класі. — К.: Радянська школа, 1986.

Довідка

Дидактична структура уроку письма
в букварний період навчання грамоти

Школа:

Клас:

Учитель:

Тема уроку:

Мета уроку:

пізнавальна (засвоєння певної інформації на уроці);

виховна — виховувати охайність, старанність, уміння доводити справу до кінця, шанобливе ставлення до старших (залежно від мети і матеріалу уроку);

розвивальна — розвивати стійку увагу, уяву, пам'ять, спостережливість, уміння аналізувати, порівнювати, зіставляти;

спеціально навчальна (формулюється відповідно до вимог програми):

1) розвиток навичок мовленнєвої діяльності (уміння слухати і чути, сприймати і розуміти прослухане; дотримувати правил мовленнєвого етикету, культури спілкування; вміння розпізнавати на слух звуки, склади, слова, речення, текст; уміння добирати і записувати слово, складати і записувати речення — за малюнком, на основі спостережень, за навчальною ситуацією на уроці тощо; доповнювати незакінчені речення і записувати доповнені тощо);

2) формування графічних навичок письма (виконувати раціональні рухи рукою під час письма, одночасно контролювати графічні дії та виконання гігієнічних правил письма; обводити контури предметних малюнків, фігур за трафаретами, розфарбовувати малюнки; проводити прямі, ламані, хвилясті, петельні лінії перервним і неперервним рухом руки; писати друковані, рукописні рядкові і великі букви українського алфавіту, поєднувати букви у процесі написання слів, використовуючи природні способи поєднань, зберігати правильну форму, ширину, висоту букв, правильність поєднань під час письма слів, речень);

3) формування елементів правопису (уміння позначати звуки, сприйняті на слух, відповідними рукописними буквами; писати під диктовку букви, склади, а також слова, вимова і написання яких збігаються; списувати рукописні склади, слова, речення; записувати рукописними буквами друковані літери, склади, слова; писати такі розділові знаки: крапку, кому, тире, дефіс, знак оклику, знак питання).

Обладнання. Таблиці, малюнки, ТЗН, підручники, дидактичний роздатковий матеріал.

Хід уроку

Структурні компоненти уроку, їхній зміст	Оцінка змісту і методики уроку (окремі зауваження)
<p>I. Повторення вивченого на попередньому уроці читання і письма. Актуалізація опорних знань учнів (7–8хв).</p> <p>Орієнтовний зміст, види та прийоми роботи (за вибором учителя, залежно від мети уроку):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виконання вправ на слухання і розуміння усного мовлення та говоріння. 2. Письмо вивчених букв, складів, слів під диктовку з попереднім звуко-буквеним аналізом та без нього, списування (повне і вибіркоче), читання написаного. 3. Робота з ілюстративним матеріалом сторінки зошита для письма. <p>II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань, ознайомлення з планом уроку (2–3хв).</p> <p>Орієнтовний зміст роботи на уроці</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації, виконання проблемно-пізнавальних завдань (вигадана пригода, казка, загадка, малюнок, музика, картина з нерозгорнутим сюжетом, екскурсія тощо). 2. Ознайомлення з малюнковим планом уроку. 3. Демонстрування зразків друкованої і рукописної букв, порівняння їх. <p>III. Сприйняття та усвідомлення нового навчального матеріалу. Розвиток мовленнєвих умінь і навичок (20–25 хв).</p> <p>Орієнтовний зміст, види та прийоми роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовчі вправи до написання нової букви: розгляд рукописної букви, визначення елементів, письмо «в повітрі», написання на дошці мокрим пензликом, обведення за стрілочкою; 	<p>+ чітка організація класу; + тісний взаємозв'язок з уроком читання та попередніми уроками письма; + розвиток умінь аудіювання і говоріння; + актуалізація мислительної діяльності (вправи на порівняння, зіставлення, аналіз, синтез); + вдало використано ігрові прийоми роботи;</p> <p>+ чіткість і доступність слова вчителя під час оголошення теми уроку; + вміння зацікавити темою уроку; + дотримання гігієнічних вимог;</p> <p>+ цікава робота над формою букви, розвиток аналітичного бачення букви; + здоровий морально-психологічний клімат, атмосфера доброзичливості на уроці; + різноманітність підготовчих вправ, що спрямовані</p>

розчерки, штрихування, вписування елементів нової букви в малюнок тощо.

2. Показ і пояснення написання букви вчителем на дошці, повторне письмо на дошці під лічбу.

3. Письмо букви в зошитах, перевірка написаного за допомогою контрольної картки («віконечка»).

4. Фізкультхвилинка.

5. Показ і пояснення написання вчителем сполучення нової букви з іншими. Письмо складів, слів з новою буквою.

6. Самостійне письмо: списування слів, речень, поданих рукописним або друкованим шрифтом; письмо букв, складів, слів під диктовку; виконання вправ, спрямованих на формування фонетичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, правописних уявлень першокласників (пропедевтична робота).

7. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності: читання написаного рукописним і друкованим шрифтом. Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки.

8. Розфарбовування малюнків у «Зошиті для письма», виконання графічних завдань у додаткових зошитах.

IV. Підсумок уроку. Домашнє завдання (1–2 хв).

на формування графічних навичок;

+ вдале використання навчальних посібників;

+ вчасне проведення фізкультхвилинок;

+ правильне, красиве письмо вчителя — зразок для учнів;

+ формування елементарних знань і умінь з фонетики морфології, лексики, орфографії, пунктуації;

+ різні форми словесного оцінювання знань;

+ формування вміння читати як одного з важливих видів мовленнєвої діяльності;

+ вдала постановка комунікативних завдань;

+ цікаві вправи для формування графічних навичок;

+ вчасний і вдалий підсумок уроку;

+ чітка структура уроку;

+ раціональне використання часу;

+ розв'язання навчальних, виховних та розвивальних завдань уроку;

Примітка. Відсутність названих вимог до кожного етапу уроку вважати недоліком.

Методичний коментар

Читання і письмо — це два основні види мовленнєвої діяльності, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Цей зв'язок виявляється в тому, що:

- уроки письма і читання ідуть паралельно (урок письма проводиться безпосередньо за уроком читання);
- виучуваний звук позначається на уроці читання друкованою буквою, а на уроці письма — рукописною. Ці букви порівнюються за накресленням (графікою);
- на уроках читання і письма учні працюють з розрізною азбукою. Щоб скласти слово з розрізної азбуки, а це рівнозначно тому, що і написати, потрібно його вимовити, виконати звуко-буквений аналіз, викласти з букв розрізної азбуки і прочитати (здійснити самоконтроль);
- на уроках читання і письма мають місце такі два види читання: орфографічне (читаємо так, як і пишемо) й орфоепічне (читаємо так, як вимовляємо, згідно з нормами орфоєпії).

Все це потрібно мати на увазі, будуючи уроки навчання грамоти.

Урок письма в букварний період розпочинається з повторення вивченого на попередніх уроках читання і письма. Пропоновані в дидактичній структурі види і прийоми роботи на цьому етапі орієнтують учителя на виконання завдань і вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвої діяльності першокласників. Це вправи на сприймання і розуміння декількох звуків, складів, слів, словосполучень, виділення серед них тих, що є «зайвими», відповідають заданим прикметам (наприклад, починаються одним звуком) та ін.; сприймання на слух, розуміння змісту невеликих текстів; відтворення і побудова діалогів, зв'язних висловлювань (аналогічно, як і на уроках читання, лише на іншому лексичному і текстовому матеріалі).

З метою актуалізації опорних знань і умінь, які одержали учні на попередніх уроках читання і письма, варто писати вже вивчені букви зі схожими елементами, склади і слова з однаковими або подібними з'єднаннями букв. Такі завдання виконуються шляхом списування з друкованого чи рукописного шрифтів або під диктовку вчителя. Щоразу учні мають коментувати те, що пишуть і читають. Крім того, такі вправи можуть бути спрямовані на формування чіткого, розбірливого і грамотного письма.

На зазначеному етапі уроку вчитель опрацьовує ілюстративний матеріал сторінки зошита. Учні пригадують, яку букву вони вивчали на уроці читання, розкривають її звукове значення, виконують звуко-складовий та звуко-буквений аналіз, складають речення, будують діалоги, декламують вірші, відгадують загадки.

На етапі мотивації навчальної діяльності вчитель має зацікавити виучуваним матеріалом, створити навчально-мовленнєву ситуацію, повідомити тему і завдання, ознайомити з малюнковим планом уроку.

Так, під час вивчення малої букви «ел» учитель приносить іграшку левеняти і повідомляє, що воно принесло дітям сумного листа. Читає листа: «Я Ревчик, приїхав з дарекої Африки, бо наді мною сміялися всі звірята. Вони казари, що я весь час реву і гарчу, де треба і де не треба. А що я маю казати, якщо мої тато і мама щодня вчирі мене казати ось так: «Р-р-р-р!» Тому всі дорікають мені і кажуть, що в мене тато — Рев, мама — Ревиця, а я — Ревчик».

Діти виявляють, що левеня неправильно вимовляє звук [л]. Вони погоджуються допомогти левеняті.

Далі вчитель повідомляє тему, завдання і ознайомлює із зоровим планом уроку.

Орієнтовно план може бути таким:

— підготовчі вправи (розчерки, штрихування);

— робота в зошитах;

— фізкультхвилинка;

— самостійне письмо;

— розфарбовування малюнків;

завдання додому.

Далі вчитель демонструє зразки друкованої та рукописної букв. Учні порівнюють їх, вказують на схожі та відмінні елементи.

Дуже важливим є етап сприйняття та усвідомлення нового матеріалу, адже учні мають навчитися чітко, розбірливо, каліграфічно писати букву, склади, слова з нею.

Як відомо, графічна навичка потребує вмінь усвідомлювати свої дії для того, щоб правильно зобразити елемент букви, саму букву, поєднати її з іншими. Тому так важливо, щоб учитель володів прийомами навчання писати нову букву.

Подані в дидактичній структурі прийоми і форми роботи дають можливість учителю зорієнтуватися і вибрати ті з них, які найбільш ефективні для

даного уроку і спрямовані на розвиток оптичного (об'ємного) «бачення» графічного знака та відтворення його, засвоєння букви.

З цією метою перед написанням нової букви варто проводити підготовчі вправи, а саме:

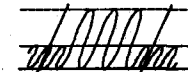
- розгляд зразка нової букви, де вона подається з різнокольоровими елементами;
- обведення зразка букви за стрілочками зворотнім боком ручки;
- обведення пальчиком букви, наклеєної з наждачного паперу (тактильна пам'ять);
- копіювання зразка букви, що є в зошиті, шляхом накладання поліетиленової плівки;
- конструювання букви з окремих елементів, які знаходяться в конверті;
- письмо букви в «повітрі»;
- написання букви на дошці мокрим пензликом;
- обведення ручкою букви, написаної в зошиті пунктиром;
- письмо розчерків;
- штрихування фігур;
- вписування у малюнок, виконаний за допомогою трафаретки, елементів букв;
- вписування букви за допомогою лінійки-трафарета.

Представлена різноманітність вправ не означає, що всі вони повинні мати місце на кожному уроці. Учитель вибирає ті, які забезпечують реалізацію мети і завдань уроку. Частина цих вправ виконується у додаткових зошитах із такою ж сіткою, як і робочий зошит для письма.

Для успішного проведення підготовчих вправ з письма потрібно мати різноманітний роздатковий матеріал (з розрахунку на кожен парту): трафарети фруктів, овочів, тварин, іграшок тощо; конверт з елементами рукописних букв; шматочки поліетиленової плівки (8см x 20см); картки з наклеєними з наждачного паперу буквами; зразки букв з різнокольоровими елементами; зразки букв зі стрілочками, які показують рухи руки під час письма; лінійки-трафарети тощо.

Подаємо зразки підготовчих вправ, які можна виконати під час навчання писати букву «ге»:

1. Вправа-розчерк:

2. Вправа на штрихування:

3. Вправа на вписування елементів букви:

Показ і пояснення написання букви вчителем на дошці є дуже відповідальним видом діяльності вчителя на уроці. Відомо, що першокласники копіюють все те, що робить їхня вчителька, навіть манеру розмовляти. Практика підтверджує, що в тому класі учні пишуть красиво, у якому вчитель володіє каліграфічним письмом. Тому написання букви вчителем на дошці має бути зразковим, щоб учні наслідували свого наставника.

Учитель пише букву на дошці у збільшеному вигляді, супроводжуючи показ поясненням: звідки почати, куди вести лінію, де розпочати наступний елемент, як закінчувати літеру. Школярі «обводять» її у повітрі, дивлячись на дошку, потім — із заплющеними очима, щоб запам'ятати конфігурацію.

Під час письма букви учнями в зошитах учитель має ходити між рядами і допомагати окремим з них, звертати увагу не стільки на недоліки, невдачі учня, скільки на успіхи в просуванні.

У класі повинна панувати атмосфера доброзичливості, життєрадісності, оптимізму. Створення такої атмосфери залежить від уміння вчителя давати позитивні зауваження на адресу дітей. Їх бажано робити в такій формі, щоб не викликати неприємних емоцій у школярів, які поки що не досягли успіхів. Не варто протиставляти кращого учня тому, що не встигає. Добре слово вчителя — найкращий подарунок дитині («Молодець», «Задоволена тобою», «Зверніть увагу, діти, як старається сьогодні Юрко», «Сьогодні Дмитрик пише краще, ніж учора»).

Оскільки формування графічних навичок — процес складний і тривалий, шестирічний школяр, зображуючи простий елемент букви, затрачає багато зусиль, переживає кожну свою невдачу, тому через кожні 7–10 хв рекомендується проводити фізкультпаузи (не більше 2 хв) або хвилинку гумору, загадок, скоромовок.

На перших етапах уроку доцільно надавати перевагу фізичним вправам (повороти рук, ніг, голови, присідання, вправи для дрібних м'язів пальців рук, хвилеподібні рухи для спини, хребта; наступні хвилинки відпочинку можна супроводжувати музичним супроводом, мовленням).

Подальший розвиток і вдосконалення графічної навички відбувається в процесі письма складів і слів. Після цієї роботи вчитель пише на дошці слово, промовляючи його вголос, акцентує при цьому увагу на з'єднанні букв. Потім учні пишуть у зошитах, промовляють пошепки, читають написане.

На етапі самостійного письма учні списують склади, слова, речення, які подані рукописним або друкованим шрифтом, пишуть диктанти.

На уроках письма значне місце відводиться формуванню в учнів елементарних фонетичних, морфологічних, лексичних, правописних умінь і навичок. З цією метою учні повинні виконувати вправи на визначення і підкреслювання букв, що позначають голосні, приголосні, тверді та м'які приголосні звуки; поділ слова на склади, визначення наголошеного голосного звука в складі; постановку питань до слів (*хто? що? який? яка? яке? які? що ро-*

бить? що робив?); розкриття значення слова (*близькі, протилежні за значенням, мають кілька значень*).

Особлива увага має приділятися формуванню правописної навички, адже основи її закладаються саме в період навчання грамоти, одночасно з формуванням графічної. Тому вкрай необхідними будуть вправи на співвіднесення звука і букви, спочатку в позиції, коли написання не розходиться з вимовою, а потім і найпростіші випадки незбігання букви зі звуком; на перенос слів з рядка в наступний рядок; вживання великої літери на початку речення, а також в іменах та прізвищах людей, кличках тварин, назвах міст, сіл, вулиць, річок.

Оскільки головне місце в правописній роботі належить фонетичним і смисловим факторам, то методичні прийоми, які вибирає вчитель, мають відповідати їм. Це звуко-буквений аналіз і синтез, складання слів з розрізної азбуки (друкування), чітке промовляння слова, смисловий аналіз речень.

Серед видів письма, що застосовуються на уроках (списування, диктант, творче письмо), найбільш важливим з точки зору розвивального навчання є творче письмо, тобто письмо слів і речень, які взяті з розповідей самих учнів: розглянули учні малюнок про осінь і записали слово *осінь*, склали речення за малюнком букваря і записали його.

Розфарбовування малюнків — корисний вид діяльності на уроках письма для розвитку дрібних м'язів руки, окоміру, координації рухів руки. Для розфарбовування необхідні кольорові олівці (фломастери небажані, бо фарба просочується на зворотний бік аркуша). Кольори діти можуть добирати самі або за допомогою вчителя. Методику накладання штрихів на перших уроках показує вчитель. Якщо заштриховується предмет кутової форми, то рухи мають бути зліва направо чи згори вниз. Коли предмет овальної, круглої форми, то штрихи кругові, овальні від середини малюнка до його країв чи навпаки. При цьому дітям потрібно нагадувати, що штрихи не виходять за контур зображення.

На цьому етапі уроку учні можуть виконувати вправи-малюнки. Це орнаменти, візерунки, які мають початок, а учні повинні продовжити його, спочатку обвівши предмет, позначений пунктирною лінією, а потім намалювати самостійно.

Виконуються такі вправи в додаткових зошитах, де вчитель подає зразок виконання, а учні закінчують малюнок у рядку.

Зразки орнаментів, які учні виконують під час вивчення букв «ге» та «зе»:

Обов'язковим структурним компонентом уроку письма є підсумок зробленого. Його варто проводити в ігровій формі або у формі колективного обговорення: «Яким був наш урок? Чого ми навчилися? Що було цікавим, складним? Коли було легко працювати?»

Ефективність і якість уроків читання і письма в букварний період залежить від того, на скільки студент, учитель-початківець обізнаний із шкільними програмами, підручниками, сучасними вимогами до уроку, володіє чіткими систематичними знаннями про урок, його зміст, методи і прийоми, форми і засоби навчання, вміє застосовувати теоретичні знання під час складання конспекту: методично правильно визначати тип уроку, його тему, мету, обладнання; усвідомлювати мету і завдання кожного структурного етапу, наповнювати відповідним змістом кожен етап; обґрунтовувати використані прийоми, форми навчання і виховання; планувати діяльність учителя й учнів; оцінювати дії учнів і свої; передбачати труднощі; враховувати індивідуальні особливості; оцінювати навчальні досягнення шестирічних школярів.

Зразок конспекту уроку письма в букварний період

Тема. Письмо малої букви **ф**, складів і слів з нею.

Мета:

пізнавальна — вчити помічати красиве довкола себе;

виховна — виховувати товариську, доброзичливість, бажання допомогти, старанність, охайність;

розвивальна — розвивати вміння порівнювати, зіставляти, узагальнювати, групувати;

спеціально навчальна — формувати навички мовленнєвої діяльності, вчити писати малу букву **ф**, складі і слова з нею, удосконалювати вимову, вміння здійснювати звуковий аналіз слів, писати під диктовку букви, складі, слова.

Обладнання. Демонстраційна таблиця, малюнки, посібники.

Хід уроку

I. Повторення вивченого на попередніх уроках читання і письма. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Складання і запис слів під диктовку.

— Діти, по дорозі до школи я зустріла Незнайку. Він чомусь плакав. Я запитала, у чому річ. Виявилось, що він ніс до нас на урок слова, але по дорозі вони розпалися на складі, а складі перемішалися. Я сказала, що в нашому класі дуже розумні дітки і вони допоможуть. Допоможете Незнайкові?

Учитель виставляє на набірному полотні складі *за, ли, єць, шу, мон, ка.*

— Які слова можна утворити з цих складів? (*Лимон, жука, засць.*)

— Розгорніть зошити і запишіть ці слова. Підкресліть однією рискою букви, що позначають голосні звуки. Назвіть букви, які підкреслили.

2. Розвиток умінь слухати, розпізнавати виучуваний звук, порівнювати його з іншими.

● Розпізнавання і виділення звуків [ф] та [ф'] перед [і] з вірша, у якому вони є частотними.

Фіолетові заграви.
Фарбували в лузі трави.
Фіолетовий фломастер
Фарбувати також майстер,
Фіолетові фіалки
Фарбував для нас, Оксанко.

Г. Чубач.

— Які звуки найчастіше повторюються у цьому вірші? (Звуки [ф], [ф'].) Які слова вірша починаються цими звуками? (*Фіолетові, фарбували, фломастер, фіалки.*)

● Розпізнавання звуків [ф] та [ф'] перед [і] на початку, в середині та в кінці слова. Гра «Спіймай слово».

Учні першого ряду «ловлять» слова, в яких звук [ф] стоїть на початку, другого — в середині, третього — у кінці слова, четвертого — зі звуком [ф'] перед [і].

Слова для гри: *фабрика, телеграф, рафінад, портфель, фіалка, фільм, шафа, Софійка, кафе, телеграф, фокус, шарф, ферма, фрукти, туплі, Гафійка, форма, шеф, футболка, асфальт, професія, фірма, фігура.*

— З якими звуками ми «ловили» слова? (Зі звуками [ф] та [ф'].) Якою буквою позначаються звук[ф] та [ф']? (Буквою «еф».) Знайдіть у касі букву «еф».

3. Робота над формою букви.

Учитель читає вірш, учні мають сказати, на що подібна буква «еф».

Став закрійником мій братик.
«Ну й закрійник», — мовить шеф.
В брата ножиці чарівні,
мов залізна буква ..(«еф»).

В. Гринько

— На що подібна буква «еф»? (*На ножиці.*) Подивіться, чи справді це так?

Учитель показує ножиці.

II Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань уроку.

1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації.

Робота за малюнком «На лісовій галявині зацвіли фіалки».

— Розгляньте малюнок. Уявіть собі, що ви потрапили на лісову галявину, на якій цвітуть фіалки. Чи подобається вам тут? Опишімо цю галявину. Хто відчув запах фіалок? Як вони пахнуть?

Учні висловлюють свої думки.

2. Слухання і розуміння (аудіювання) тексту.

— Послухайте казочку, яку розповіла про себе фіалочка:

Була я колись не квіткою-фіалкою, а лісовою красунею-русалкою. Народилася навесні, умивалася талою водою.

Хотілося мені, щоб у лісі веснянім на кожній галявині було повно квітів, як різнобарвних самоцвітів, щоб краса вирувала всюди і раділи люди.

Та десь взялася в лісі відьма завидюща, стара і злюща. Ста-ла вона чари розпускати щоночі: де спати лягала — усе живе завмирало.

Не знала я, що робити, побігла до дідуса Лісовика ради про-сити.

Замислився дідусь Лісовик і каже:

— Дуже ти гарна, але мусиш свою красу в жертву принес-ти, щоб увесь ліс від напасті врятувати.

— Як скажеш, так і зроблю, бо дуже свій ліс люблю.

І розсипав дідусь мою красу по всьому лісу фіалками-квітами, яскравими самоцвітами, їх запах свіжий та ніжний вигнав з лісу злі чари та примари.

За В. Пароноюю

Відповіді на запитання за змістом казки.

— Чи сподобалась вам казка? Якою була лісова русалочка? Що їй хотіло-ся зробити в лісі? Що робила стара відьма злюща? Що зробив дідусь з кра-сою русалочки? Чому русалочка погодилась свою красу в жертву принести?

3. Повідомлення теми і завдань уроку. Ознайомлення з малюнковим планом.

— Сьогодні ми вчитимемося писати букву, якою починається назва кві-точки, про яку ми слухали казочку. Яка це буква? (Буква «еф».) А також пи-сатимемо слова з нею.

Учитель демонструє зразок рукописної букви, учні розглядають її і виді-ляють окремі елементи.

Зразок зорового плану уроку.

— звукова робота;

— підготовчі вправи;

— письмо в зошитах;

— розфарбовування малюнків;

завдання додому.

4. Демонстрування зразків друкованої і рукописної букв, порівняння їх.

— З яких елементів складається друкована буква «еф»? Скільки їх? А ру-кописна?

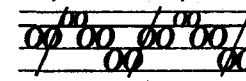
III. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток мов-ленневих умінь та навичок.

1. Підготовчі вправи до написання нової букви.

• Вправа-розчерк:

• Вправа-візерунок:

• Розгляд зразка рукописної букви в зошиті з друкованою основою.

• Письмо «в повітрі».

• Конструювання рукописної букви «еф» з окремих її елементів (на парті).

Перша і друга вправи виконуються у додаткових зошитах.

2. Показ і пояснення написання букви вчителем на дошці, повторне письмо під такт.

— Починаємо писати перший елемент подібно до літери *о*. Другий еле-мент починаємо від верхньої рядкової лінії і ведемо вниз пряму подовжену до нижньої міжрядкової, торкаючись овалу. Потім пишемо третій елемент — овал, але починаємо його від другого елемента заокругленням угору і право-руч, так ведемо до нижньої рядкової, заокруглюємо ліворуч і закінчуємо, то-ркаючись другого елемента.

Під такт літера пишеться: *і – раз – і, два, і – раз – і.*

3. Письмо букви в зошитах, перевірка написаного за допомогою конт-рольної картки («віконечка»).

4. Фізкультхвилинка.

5. Показ і пояснення написання вчителем з'єднань нової букви з ін-шими. Письмо складів *фа, фо, фу, фи, оф, аф, фл, фн*.

6. Самостійне письмо. Написання слів з буквою «еф».

— Відгадайте загадку.

Б'є вода в усі боки

Із залізного тюльпана.

Поспішасм залюбки

Ми до красеня ... (фонтана).

Н. Забіла

— Поділіть слово **фонтан** на склади. (*Фон-тан.*) Скільки їх? (*Два.*) Запишіть це слово.

Учитель показує зразок написання слова з промовлянням, а потім учні пишуть у зошитах.

— Як називається вазон, що зображений на цьому малюнку? (*Фікус.*) Вимовте слово **фікус**. Скільки голосних звуків у цьому слові? Які це звуки? Запишіть слово, промовляючи його пошепки. Перевірте написане.

— Відгадайте ще одну загадку.

Всім перехожим я моргаю,
Щоб цильно глянули на мене.
Очей же я аж троє маю:

Червоне, жовте і зелене. (*Світлофор*)

В. Грицько

Учні виконують складово-звуковий аналіз слова **світлофор** і списують його з дошки.

— Розгляньте малюнок. Що роблять учні? (*Розмовляють по телефону.*) Складемо діалог. Уявіть, що вам потрібно запросити подругу на день народження. Як ви це зробите?

Запис слова **телефон** у зошитах. Письмо слів **фарба, фіалка, зефір, цифра**.

7. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності: читання написаного.

Складання усного зв'язного висловлювання за сюжетним малюнком сторінки зошита для письма⁸.

Зразок розповіді:

Біля річки

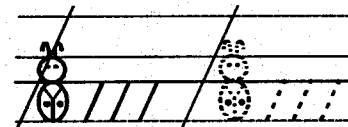
Спекотний літній день. Діти вирішили відпочити біля річки. Федько і Федось вудили рибу. Софійка й Андрійко гралися м'ячем.

Гарно влітку відпочивати біля річки! Але треба пам'ятати, що пустощі коло води можуть призвести до нещасного випадку.

— А тепер подивіться на схему (на дошці) і скажіть, яке зі складених вами речень відповідає поданій схемі:

8. Розфарбування малюнків у «Зошиті для письма» або виконання графічних завдань у додаткових зошитах.

Орієнтовний зразок орнаменту, який учні можуть намалювати в останньому рядку «Зошита для письма» або в додаткових зошитах:

IV Підсумок уроку. Завдання додому.

— Яку букву навчилися писати? Що вам сподобалося на уроці? Хто сьогодні найкраще працював? Вдома напишіть 2 рядочки букви «еф».

Заняття 9. Спостереження за уроком письма в букварний період, аналіз уроку, написання рецензії на урок

Мета. Засвоїти зміст, структуру і методику уроку письма в букварний період. Вчити аналізувати та оцінювати роботу вчителя та учнів на уроці.

Обладнання. Зошити для письма, програма, наочні посібники.

Інструктаж. Урок веде вчитель або підготовлений студент. Присутні на уроці студенти роблять записи за поданою в дидактичній структурі уроку письма формою. У кінці робиться висновок про дотримання вчителем основних вимог до сучасного уроку, даються методичні рекомендації.

Зразок конспекту уроку письма в букварний період

Тема. Написання малої букви **л** («ел»), складів та слів з нею.

Мета:

пізнавальна — ознайомлювати учнів із природою, її красою, рослинним світом; поповнювати знання про добрі вчинки людей;

виховна — виховувати любов до природи, бережливе ставлення до неї;

розвивальна — розвивати аналітико-синтетичні вміння, пам'ять, увагу, уяву, спостережливість;

спеціально навчальна — формувати навички мовленнєвої діяльності, вміння писати букву «ел», зберігати правильну форму, ширину, висоту букви, правильно поєднувати її з іншими під час письма складів, слів, речень; списувати та писати під диктовку вивчені букви, склади, слова.

Обладнання. Зошит для письма, демонстраційні картки, малюнки, вірші, трафарети, зоровий план уроку, складово-звукові моделі слів.

Хід уроку

I. Повторення вивченого на попередньому уроці читання і письма. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Виконання вправ на аудіювання.

• Слухання і розпізнавання голосних і приголосних звуків.

⁸ Сапун Г. М. Зошит для письма і розвитку мовлення. У двох частинах. Частина 2. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. — С. 45

— Послухайте, які звуки я вимовлятиму. Якщо почуєте голосний звук, то піднесіть фішку, що його позначає — . Якщо ж почуєте приголосний, то піднесіть фішку на позначення приголосного звука — .

Учитель вимовляє звуки: [м], [о], [а], [л], [с], [у], [к], [і], [и], [р], [д] [т], [а], [і], [ш], [б]. Учні сигналізують відповідними фішками.

• Слухання і розпізнавання слів — назв предметів і дій. Гра «Яке слово «зайве?»»

Перед тим, як називати слова, учні пригадують, на які питання відповідають назви предметів, ознак і дій. Далі учитель читає слова, учні розпізнають серед них «зайве» (назву дії). Потім визначають звук, який часто повторюється у словах. (Звук [л].)

Слова для гри: *лебідь, летить, ластівка, голуб, орел, галка.*

Учитель демонструє малюнки із зображенням цих птахів, учні дають назву.

2. Письмо вивчених букв, складів, слів з буквою «ве».

— На попередньому уроці ми з вами вчилися писати букву «ве». Зараз повторимо написання цієї букви, складів і слів з нею.

Учитель показує послідовність написання букви «ве» на дошці, учні пишуть у зошитах кілька букв, а потім під диктовку записують склад і слова з нею: *ва, ав, во, рв, ви, ив, ві, ів, ву, ув, він, вона, вони.*

Перед написанням складів і слів здійснюється звуко-буквений аналіз їх у такій послідовності:

1. Вимовте склад (слово).
2. Скільки звуків почули? Назвіть їх послідовно один за одним.
3. Які букви писатимемо у цьому складі (слові)?
4. Як будемо з'єднувати букви?
5. Напишіть склад (слово), промовляючи його.
6. Прочитайте написане. Хто припустився помилки?

Під час диктанту вчитель проходить між партами і стежить за правильною з'єднанню букв, за осянкою дітей. Робить зауваження, але позитивні, щоб не викликати в учнів неприємних емоцій («Молодець», «Сьогодні Оленка пише краще, ніж учора»).

3. Робота з ілюстративним матеріалом сторінки зошита для письма.

— Послухайте вірш. Про яких птахів йдеться у ньому?

Що за дивні птиці милі,
Довгошиї, білокрилі,
Задивляються у воду
На свою чудову вроду? (*Лебеді*)

Учитель показує малюнок: лебідь на воді, біля нього квітка лілія.

— Який птах зображений на малюнку? Подивіться, який гарний цей птах. Кажуть, що лебеді і лелеки приносять людям щастя.

— А біля лебедя на легенькій хвилі погойдується чудова біла квітка з золотом серединкою. Як називається ця квітка? (*Лілія*.)

Учитель пропонує незавершені моделі слів *лебідь* і *лілія*:

— Якій схемі відповідає слово *лебідь*, а якій — *лілія*? Доведіть свою думку.

Учні ділять слова на склади, визначають перші звуки у кожному слові, переконуються у правильності відповіді. Доповнюють незавершені моделі.

— На уроці читання ми з вами вже ознайомилися із друкованою літерою «ел». (*Показ демонстраційної картки.*) Які звуки позначаємо літерою «ел»? (*Звуки [л], [л']*.)

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми і завдань, ознайомлення з планом уроку.

1. Створення навчально-мовленнєвої ситуації.

— Діти, сьогодні зі мною трапилася дивна пригода. По дорозі до школи я зустріла чудернацького звіра. Він був дуже схвилюваний і так плакав, що нічого не зміг мені розповісти. Ось я і взяла його з собою до класу, подумала, може, з вами він потоваришує, щось розповість, і ми йому допоможемо. Гарзд?

У руках учителя іграшка або малюнок із зображенням левеняти.

— Погляньте, дітки, яке гарне це левеня. Я просто не уявляю, що могло так образити його, і як він прибув до нас в Україну зі своїх далеких країв. А розказати він нічого не вміє, що ж робити? О, та в нього якийсь лист?

Учитель дістає «лист» і зачитує його дітям.

Я Ревчик, приїхав з дарекої Африки тому, що наді мною сміялися всі звірята. Вони казари, що я весь час реву, де треба й де не треба. А що ж я маю робити, якщо з дитинства мої тато і мама щодня вчири мене казати ось так: «Р-р-р!» Ось тому всі називають мого тата Ревом, маму — Ревцею, а мене — Ревчиком.

— Ну, Ревчику, не плач. Таке часто трапляється і з нашими дітками, вони не відразу вміють правильно вимовляти всі звуки і писати букви. В цьому їм допомагає школа. Я обіцяю тобі, що ми обов'язково допоможемо у твоїй біді. Присядь на хвилиночку. Бачиш, скільки у тебе друзів? Всі вони дітки розумні і грамотні. Не віриш? Зараз переконаєшся. Діти, покажіть Ревчикові, що ви вже вмієте. Поміркуйте і скажіть, чому з Ревчика сміялись звірята? (*Тому що він неправильно вимовляє звуки [л] і [л']*.)

— Ревчику, ти нас просто здивував. Без звуків [л] і [л'] важко прожити на світі. Ці звуки є в багатьох словах. Доберіть слова зі звуками [л], [л'] у кінці слова. (*Учні добирають слова: стіл, віл, сіль, біль тощо.*)

— Молодці, дітки. Ось бачиш, Ревчику, ніяк не можемо обійтися без цих звуків.

2. Ознайомлення з темою і малюнковим планом уроку.

— Сьогодні на уроці ми навчимося писати букву «ел», склади і слова з нею. Ознайомтеся із планом уроку.

Орієнтовний план уроку.

— підготоввчі вправи;

— вивчення нового матеріалу;

— письмо в зошитах;

— фізкультхвилинка;

— самостійне письмо;

— розфарбовування малюнків.

3. Демонстрування зразків друкованої і рукописної букв, порівняння їх.

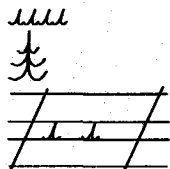
III. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

Підготоввчі вправи до написання букви «ел»:

- вправа-розчerk;
- вправа «ялинка»;

- розгляд зразка рукописної букви «ел», представленої різнокольоровими елементами (у першому зразку букви червоним кольором подається перший елемент, у другому зразку — другий елемент);

- конструювання рукописної букви «ел» з окремих елементів.

l, l.

Перша і друга вправи виконуються у додатковому зошиті без лінійок.

2. Показ і написання букви «ел» вчителем на дошці, повторне письмо під лічбу.

Учитель пише і коментує: «Починаємо писати трохи вище від нижньої рядкової лінії заокруглення, яке торкається нижньої рядкової, і ведемо різко

похилу вгору до верхньої рядкової. Звідси, не відриваючи руки, ведемо прямо похилу вниз до нижньої рядкової і заокруглюємо праворуч. Закінчуємо писати трохи вище від нижньої рядкової лінії. Пишемо під лічбу раз-і — два-і.

3. Пробні вправи: написання букви «ел» «у повітрі», на дошці мокрим пензликом; обведення зразка, написаного в зошиті, зворотним боком ручки.

4. Письмо букви в зошиті. Перевірка написаного.

5. Фізкультхвилинка.

6. Показ і пояснення вчителем з'єднань нової букви з іншими. Письмо складів *ло, лу, ла, лі, ли, ил, ул, ал, іл, лл*, слів *мило, лан, лин, лила*.

7. Самостійне письмо. Складання слів з буквою «ел» за ілюстрацією зошита⁹. Письмо деяких з них під диктовку. Читання написаного.

8. Розвиток мовленнєвих умінь. Читання напам'ять віршів, вивчених на попередніх уроках.

- ◆ Ходять лелеки по лузі,
Ходять лелеки у тузі:
Завтра у вирій далекий
Будуть летіти лелеки.

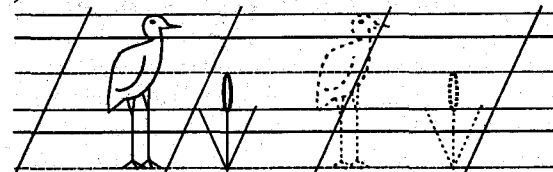
М. Познанська

- ◆ Лис Микита в лісі жив,
Лис Микита ліс любив.
Лиш прокинеться він рано —
Ліс шумить йому гілками.
Лише сонечко зійде —
Лис Микита лісом йде.

Г. Чубач

Після декламування віршів учні називають слова зі звуками [л], [л'].

9. Розфарбовування малюнків у «Зошиті для письма» або виконання графічних завдань у додаткових зошитах (малювання орнаменту за допомогою трафаретів):

IV. Підсумок уроку.

— Чому ви навчилися на уроці? Коли було важко працювати, а коли легко? Характеристика роботи класу й окремих учнів.

⁹ Сапун Г. М. Зошит для письма і розвитку мовлення. У 2 частинах. Частина 1. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. — С. 31.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Варіант 1

1. Дати характеристику основних методів навчання грамоти, за допомогою яких здійснювалося навчання першокласників читати і писати. Для виконання завдання використати підручник: Методика викладання української мови в початкових класах / За ред. С. І. Дорошенка. — К.: Вища школа, 1989.

2. Законспектувати із «Програм для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи» основні положення з розділу «Навчання грамоти».

3. Скласти план бесіди за сюжетним малюнком букваря в добукарний період (на вибір).

Варіант 2

1. Шляхом виписування цитат із посібника «Методика викладання української мови в початкових класах» (За ред. С. І. Дорошенка. — К.: Вища школа, 1989) коротко відповісти на такі запитання:

а) У чому полягає психологічна основа методики навчання грамоти?

б) Які основні особливості звукової і графічної систем української мови?

2. Користуючись шкільною програмою з навчання грамоти, дати відповідь на питання: Якими початковими вміннями у навчанні писати повинні оволодіти першокласники на кінець підготовчого (добукарного) періоду?

3. Скласти бесіду виховного характеру, яку можна провести у зв'язку з опрацюванням одного із сюжетних малюнків букваря (на вибір).

Варіант 3

1. Охарактеризувати сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод навчання, його провідні принципи, користуючись посібниками:

а) Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.

б) Методика викладання української мови в початкових класах / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Захарчук З. О., Іванова Л. І. — Рівне: 2002.

2. Розкрити зміст роботи вчителя на уроках читання в підготовчий (добукарний) період навчання грамоти. Які основні фонетичні уявлення формуються в цей період? Для виконання завдання використати шкільну програму з навчання грамоти.

3. Зробити аналіз матеріалу підготовчої частини букваря. З якою метою на сторінках підручника вміщені моделі (схеми) речення, звуко-складової будови слова та інші матеріали?

Варіант 4

1. Які основні прийоми звукового аналізу і звукового синтезу використовуються під час навчання грамоти? Для виконання завдання опрацювати відповідне питання в посібниках:

а) Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.

б) Методика викладання української мови в початкових класах / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Іванова Л. І., Захарчук З. О. — Рівне: 2002.

2. Розробити 3–4 ігрові вправи на звуковий аналіз і звуковий синтез. Описати їх.

Варіант 5

1. Розкрити методику ознайомлення учнів із фонетичними поняттями «голосний звук», «приголосний звук» у добукарний період навчання грамоти. Використати посібники:

а) Навчання в 1 класі. Навчання читання / Вашуленко М. С. та ін. — К.: Радянська школа, 1991;

б) Прищепа К. С. Навчання грамоти. — К.: Форум, 2002;

в) Сапун Г. М. Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002;

г) Будна Н. О. та ін. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.

2. Відвідати 2–3 уроки читання в першому класі й поспостерігати, які прийоми звукового аналізу та звукового синтезу застосовує вчитель. Описати кілька вправ.

3. Дібрати цікавий матеріал, який можна використати під час опрацювання ілюстративного матеріалу сторінки букваря в підготовчий період (казки, загадки, ігри, скоромовки, вірші, ребуси тощо).

Варіант 6

1. Розкрити методику ознайомлення першокласників з поняттями «речення», «слово» і «склад», використавши посібники:

а) Сапун Г., Пачашинська М. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

б) Будна Н. та ін. Уроки навчання грамоти. 1 клас. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.

в) Прищепа К., Навчання грамоти. — К.: Форум, 2002.

2. Якими вміннями повинні оволодіти учні першого класу на уроках письма в букварний період?

3. Відвідати 2–3 уроки письма в першому класі (період навчання грамоти). Поспостерігати, які наочні посібники використовує вчитель на цих уроках. Виготувати зразки 4–5 наочних посібників і описати методику їх використання.

Варіант 7

1. Розкрити методику формування уявлень про тверді та м'які приголосні звуки в добукарний період навчання грамоти. Для виконання завдання використати посібники:

а) Навчання в 1 класі / Вашуленко М. С. та ін. — К.: Радянська школа. 1991.

б) Прищепа К. С. Навчання грамоти. — К.: Форум, 2002.

в) Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.

г) Будна Н. та ін. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.

2. Відвідати 2–3 уроки читання в 1 класі. Поспостерігати за використанням ігрових прийомів роботи. Описати кілька з них.

3. Виготовити 6–8 наочних посібників для проведення звукової роботи, описати методику їх використання.

Варіант 8

1. Опрацювати тему «Добукварний період навчання грамоти». Використати посібники:

а) Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.

б) Методика викладання української мови в початкових класах: Навчально-методичний посібник / Г. П. Коваль, Деркач Н. І., Захарчук З. О., Л. І. Іванова. — Рівне: 2002.

Назвати основні завдання добукварного періоду і коротко розкрити їх зміст.

2. Ознайомитися із конспектами уроків письма вчителя 1 класу, їхньою структурою та змістом. Відвідати ці уроки, зробити відповідні записи за формою, поданою в «Дидактичній структурі».

3. Виготовити 5–6 наочних посібників, які використовують учителі для проведення аналітико-синтетичної роботи зі складами. Описати кілька з них.

Варіант 9

1. У посібнику «Уроки письма в 1 класі» (авт. Скрипченко Н. Ф., Прищепа О. Ю., К., 1986), опрацювати вступну частину (с. 3–15) і коротко розкрити загальні організаційні та методичні настанови щодо навчання письма першокласників.

2. Ознайомитися із конспектами уроків учителів у добукварний період навчання грамоти, структурою та змістом цих уроків. Відвідати 2–3 уроки читання в учителя, зробити аналіз за формою, поданою в «Дидактичній структурі», написати короткі висновки про свої враження від них.

3. Дібрати з методичної літератури 4–5 варіантів фізкультхвилинок, які використовуються на уроках читання і письма в період навчання грамоти.

Варіант 10

1. Який зміст роботи над розвитком навичок мовленнєвої діяльності в період навчання грамоти? Для виконання завдання використати шкільну програму з навчання грамоти.

2. Відвідати уроки вчителя у добукварний період. Проаналізувати один урок читання і один урок письма (у письмовій формі).

3. Відібрати роботи учнів 1 класу (зошити або окремі сторінки), у яких є графічні помилки. З'ясувати причини неправильного написання букв, складів, слів. Дібрати кілька вправ, що сприятимуть удосконаленню графічних навичок письма.

Варіант 11

1. Методика опрацювання нової літери в букварний період навчання грамоти.

2. Які уміння потрібно сформувані на уроках читання в букварний період?

3. Скласти кілька завдань для роботи над букварним текстом (на вибір).

Варіант 12

1. Звукова робота в букварний період навчання грамоти.

2. Які види робіт застосовуються на уроці письма в букварний період?

3. Які пізнавальні завдання можна поставити учням щодо звукового складу поданих слів?

явір	щука	їжак
маяк	олень	лис
дзьоб	юнак	джміль

Варіант 13

1. Охарактеризувати основні етапи букварного періоду в сучасній методиці у зіставленні з традиційною.

2. Назвати основні прийоми формування в учнів графічних навичок.

3. Відвідати уроки вчителів перших класів (період навчання грамоти), поспостерігати, яка наочність застосовується для роботи над складовою будовою слова. Виготовити 5–6 зразків такої наочності. Розкрити методику роботи з цими посібниками.

Варіант 14

1. Описати прийом навчання дітей читати прямий склад (на прикладі однієї з літер).

2. Які словниково-логічні вправи можуть виконувати першокласники на уроках навчання грамоти?

3. Дібрати дидактичний матеріал (вірші, загадки, скоромовки, предметні малюнки тощо) до уроку, на якому вивчається нова буква (на вибір).

Варіант 15

1. Довести доцільність одночасно-паралельного ознайомлення учнів із парними твердими і м'якими приголосними звуками.

2. Які основні завдання ставляться на уроці письма в добукварний період?

3. Змоделювати звуко-складову будову слів: джерельце, знання, земля, яблуня, дзвінок, джміль.

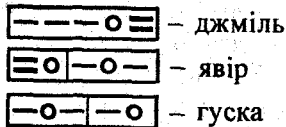
Варіант 16

1. Охарактеризувати завдання, які стоять перед учителем під час опрацювання літер я, ю, є, ї. Розкрити методику роботи на уроці.
2. Перерахувати прийоми пояснення й уточнення лексичного значення слів.
3. Дібрати якомога більше слів до поданих звукових моделей:

Варіант 17

1. Розкрити зміст роботи вчителя над формуванням умінь слухати-розуміти (аудіювати) у період навчання грамоти.
2. Розробити різні завдання до читання слів у колонках в букварний період (на прикладі однієї з літер).
3. Яких помилок припустився учень під час моделювання слів? Як їм запобігти і виправити ці помилки?

Варіант 18

1. Які уміння з читання і письма потрібно перевіряти в першокласників на кінець навчального року? Використати посібник: Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації. — К.: Початкова школа, 2002.
2. Назвати види роботи, що сприяють формуванню умінь будувати речення і зв'язні висловлювання у букварний і післябукварний періоди.
3. Скласти план бесіди за сюжетним малюнком букваря (на вибір).

Варіант 19

1. Які організаційні та гігієнічні умови навчання письма?
2. Відвідати 2–3 уроки письма в 1 класі, переглянути зошити учнів і виявити помилки, яких вони припускаються в накресленні букв, у поєднанні їх з іншими. Пояснити причини таких помилок.
3. Скласти кілька завдань, що сприяють формуванню свідомого читання.

Варіант 20

1. Які основні вимоги ставляться до уроків читання і письма в період навчання грамоти?
2. Яка структура уроку читання на ознайомлення з новою буквою?
3. Змоделювати звуко-складову структуру слів: *явір, сіль, день*. Дібрати по три слова до кожної з цих моделей.

Варіант 21

1. Написати реферат на тему «Звукова аналітико-синтетична робота в період навчання грамоти».
2. Ознайомитись з орієнтовними зразками уроків читання в добукварний період у посібниках для вчителів і скласти свій варіант уроку читання на одну з тем, спираючись на «Дидактичну структуру».

Варіант 22

1. Опрацювати статтю С. Дубовик «Аудіювання на уроках української мови» (Початкова школа. — 2002. — №5).
2. Ознайомитися з уроками письма в добукварний період у методичних посібниках для вчителів і самостійно розробити свій конспект уроку письма, користуючись «Дидактичною структурою».

Варіант 23

1. Скласти анотацію на статтю С. П. Логачевської «Індивідуалізація завдань для шестиліток» (Початкова школа. — 1990. — №2).
2. Ознайомитися з побудовою уроків читання в букварний період у методичних посібниках для вчителів і скласти свій варіант уроку читання на вивчення однієї з літер, що позначає голосний звук, з опорою на «Дидактичну структуру».

Варіант 24

1. Написати реферат на тему «Дидактичні ігри під час навчання грамоти».
2. Ознайомитися з побудовою уроків письма в букварний період за методичними посібниками для вчителів і скласти свій варіант уроку письма на вивчення однієї з букв, що позначає приголосний звук.

Варіант 25

1. Скласти анотацію на статтю С. Костогриз «Особливості інтеграції під час навчання грамоти» (Початкова школа. — 1999. — №№5, 6).
2. Ознайомитися з побудовою уроків читання в букварний період у методичних посібниках для вчителів і побудувати свій варіант уроку читання на вивчення букви, що позначає парні твердий і м'який приголосні звуки.

Варіант 26

1. Скласти тези статті Н. Власенко «Авторська програма інтегрованого курсу «Навчання грамоти, розвиток мовлення та образотворче мистецтво. 1 клас». (Початкова школа. — 1997 — №2).
2. Ознайомитися з побудовою уроків читання в букварний період у методичних посібниках для вчителя і скласти свій варіант уроку читання на вивчення букви *я* (*ю, є, ї*) — на вибір.

Варіант 27

1. Написати реферат на тему «Розвиток мовленнєвих навичок у першокласників».

2. Побудувати самостійно урок читання на вивчення букви, що позначає голосний звук, попередньо ознайомившись з орієнтовними уроками, що пропонуються в методичних посібниках для вчителів (автори Вашуленко М. С., Прищепка К. С., Сапун Г. М., Будна Н. О.).

Варіант 28

1. Написати реферат на тему «Формування графічних навичок письма в першокласників».

2. Ознайомитися з уроками письма в букварний період у методичних посібниках для вчителів (Вашуленко М. С., Прищепка К. С., Сапун Г. М., Будна Н. О.) і побудувати самостійно урок письма на вивчення однієї з літер, спираючись на «Дидактичну структуру».

Варіант 29

1. Написати реферат на тему «Формування навички читання в першому класі».

2. Ознайомитися з побудовою уроків читання в післябукварний період у методичних посібниках для вчителів (автори Вашуленко М. С., Прищепка К. С., Будна Н. О., Сапун Г. М.), побудувати свій варіант одного з уроків.

Варіант 30

1. Скласти тези статті Г. Кловак «Щоб навчання було радісним» (Початкова школа. — 1999. — № 4).

2. Ознайомитися з уроками письма в післябукварний період у посібниках для вчителів (автори Вашуленко М. С., Прищепка К. С., Будна Н. О., Сапун Г. М.) і побудувати свій варіант одного з уроків письма в цей період.

IV. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

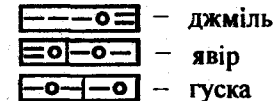
1. Буквар — перша навчальна книга школяра. Побудова букваря. Етапи букварного періоду.
2. Лінгвістичні та психолого-педагогічні основи створення букваря. Відповідність програмі.
3. Структура сторінки (сторінкового розвороту) букваря, послідовність опрацювання на уроці.
4. Аналіз матеріалу букваря:
 - аналітико-синтетичні вправи зі звуками, складами, буквами, словами, реченнями;
 - різноманітність мовних явищ;
 - тематика текстів, їх пізнавальна і виховна цінність;

○ ілюстративний матеріал (сюжетні малюнки, предметні зображення тощо).

5. Методика виявлення готовності дітей до навчання.
6. Короткий історико-критичний аналіз методів навчання грамоти. Класифікація методів.
7. Характеристика сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.
8. Завдання підготовчого (добукварного) періоду навчання грамоти. Коло умінь, які потрібно сформувати у навчанні писати в цей період.
9. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання, письмо).
10. Методика формування в учнів фонематичного слуху.
11. Підготовчі вправи з письма в добукварний період.
12. Зміст, структура і методика уроку читання в добукварний період.
13. Зміст, структура і методика уроку письма в добукварний період.
14. Сучасні погляди на побудову букварного періоду.
15. Завдання букварного періоду навчання грамоти. Коло умінь, які потрібно сформувати у навчанні читати і писати в цей період.
16. Методика опрацювання нової літери в букварний період.
17. Методика навчання учнів читати прямий склад.
18. Методика формування способу читання.
19. Формування вмінь читати правильно, свідомо, виразно та в міру швидко.
20. Звукова робота в букварний період.
21. Розвиток техніки читання у першокласників.
22. Методика ознайомлення учнів з буквами *я, ю, є, ї*, буквосполученнями *дж, дз*.
23. Прийоми і види читання складових таблиць, слів, які подані в аналітико-синтетичній формі.
24. Читання слів у колонках.
25. Методика опрацювання букварних текстів.
26. Прийоми навчання писати малі та великі букви.
27. Види самостійної роботи на уроках читання і письма в період навчання грамоти.
28. Зміст, структура і методика уроку читання в букварний період.
29. Зміст, структура і методика уроку письма в букварний період.
30. Наочність з навчання грамоти.
31. Завдання і зміст роботи на уроках читання і письма в післябукварний період.
32. Оцінювання умінь і навичок у першокласників.

V. ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Дати короткий історико-критичний огляд методів навчання грамоти.
2. Розкрити суть сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. Які зміни відбулися у звуковому аналітико-синтетичному методі з метою його вдосконалення?
3. Охарактеризувати підготовчий (добукварний) період навчання грамоти. Розкрити основні навчально-виховні завдання добукварного періоду, які передбачається сформувати у першокласників.
4. Яка методика формування в учнів початкових уявлень про склад, слово, речення? Прийоми моделювання і конструювання під час роботи зі словом і реченням.
5. Розкрити методику ознайомлення учнів із поняттям «звуки мовлення», «голосний звук», «приголосний звук». Звукове моделювання і конструювання.
6. Розкрити методику ознайомлення учнів із поняттями «твердий приголосний звук» і «м'який приголосний звук». Вправи на моделювання і конструювання звуко-складової будови слова.
7. Розкрити методику ознайомлення першокласників з уявленнями про склад, наголос, наголошений голосний у слові. Вправи на формування акцентологічних умінь.
8. Розкрити методику підготовки першокласників до письма. Технічні та гігієнічні вимоги, які необхідні для успішного формування графічних навичок письма.
9. Довести важливість графічних вправ під час підготовки учнів до письма, розкрити методику їх проведення.
10. Зміст, структура і методика уроку читання в добукварний період.
11. Зміст, структура і методика уроку письма в добукварний період.
12. Розкрити значення і завдання букварного періоду. Які уміння передбачається сформувати у навчанні читати і писати в цей період?
13. Довести важливість проведення звукової роботи під час вивчення нової букви. Охарактеризувати прийоми роботи з буквою, якою позначається цей звук.
14. Розкрити прийоми навчання учнів читати прямі склади (ПГ, П'Г), двобуквені та багатобуквені склади, багатоскладові слова.
15. Обґрунтувати важливість використання звукових аналітико-синтетичних вправ у букварний період з метою розвитку у першокласників фонематичного слуху.
16. Довести важливість застосування вправ на звуко-буквене моделювання і конструювання слів у процесі формування навичок читання і письма.
17. Розкрити методику ознайомлення учнів з різними способами позначення м'якості приголосних літерами *і, ь, я, ю, є*. Спостереження за вживанням букв *я, ю, є, і* для позначення звукосполучень [йа], [йо], [йу], [йе], [йі].
18. Методика розкриття звукового значення букви *щ*, буквосполучень *дж, дз*.
19. Охарактеризувати способи, види та форми читання в букварний період. Розкрити суть поняття «якості повноцінної навички читання».
20. Розкрити прийоми і види читання складових таблиць, колонок слів та слів, поданих в аналітико-синтетичній формі.
21. Обґрунтувати види і прийоми роботи над реченням і текстом у букварний період.
22. Розкрити зміст, структуру і методику уроку читання в букварний період.
23. Розкрити методику навчання учнів писати нову букву, скласти слова з нею.
24. Розкрити методику формування навичок безвідривного, ритмічного письма, засвоєння на уроках основ правопису.
25. Види вправ, які використовують на уроках письма. Назвати прийоми запобігання можливим помилкам у письмі учнів.
26. Розкрити зміст, структуру та методику уроку письма в букварний період.
27. Охарактеризувати види наочності на уроках читання і письма в період навчання грамоти.
28. Дібрати 5–6 вправ, спрямованих на вдосконалення техніки читання в період навчання грамоти.
29. Проаналізувати програми з навчання грамоти.
30. Дібрати кілька вправ для роботи над звуко-складовими схемами слів.
31. Назвати прийоми роботи, які спрямовані на вироблення умінь читати виразно (на конкретному букварному тексті).
32. Яких помилок припустився учень під час моделювання звукової будови слів? Як запобігти виникненню цих помилок і як їх виправити?

33. Скласти кілька завдань для проведення звукової роботи під час ознайомлення з новою буквою (на конкретному матеріалі).
34. Скласти кілька завдань для проведення роботи над формою букви (на конкретному матеріалі).
35. Дібрати кілька підготовчих вправ, які використовуються перед написанням нової букви (на конкретному матеріалі).

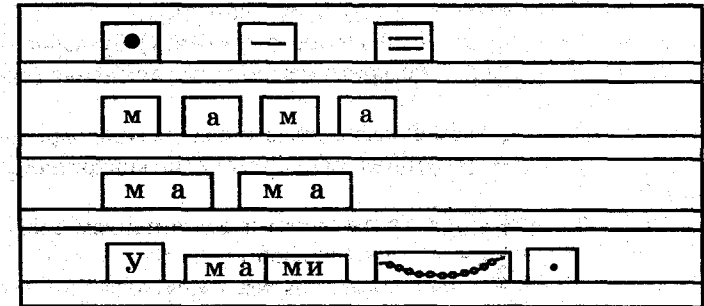
36. Прийоми роботи, які можна застосувати під час навчання писати нову букву.
37. Дати аналіз змісту і будови сторінок підготовчої частини «Букваря». Розкрити методику опрацювання цього матеріалу.
38. Проаналізувати сторінковий розворот (сторінку) букварної частини підручника для 1 класу. Розкрити методику опрацювання цього матеріалу.
39. За сюжетним малюнком-букваря скласти план бесіди, спрямованої на підготовку учнів до розуміння змісту тексту (на конкретному матеріалі).
40. Завдання, які можна поставити учням перед читанням слів у колонках. Дібрати 5–6 таких завдань (на вибір).
41. Скласти план бесіди, спрямованої на реалізацію виховної мети уроку читання (на вибір).
42. Форми читання, які можна застосувати під час опрацювання слів у колонках. Показати це на конкретному матеріалі сторінки букваря.
43. Змодельювати слова: *джерельце, знання, земля, яблуко, дзінь, джміль, Юлія*.
44. Дібрати якнайбільше слів до поданих моделей:

—	о	≡
---	---	---

≡	о	—
---	---	---
45. До букварного тексту (колонок слів) дібрати 5–6 завдань, спрямованих на формування вмінь читати правильно.
46. До конкретного букварного тексту дібрати 4–5 завдань, спрямованих на формування усвідомленого читання (на вибір).
47. До букварного тексту дібрати 4–5 завдань, спрямованих на формування виразного читання.
48. Дібрати кілька завдань (вправ), спрямованих на розвиток темпу читання.

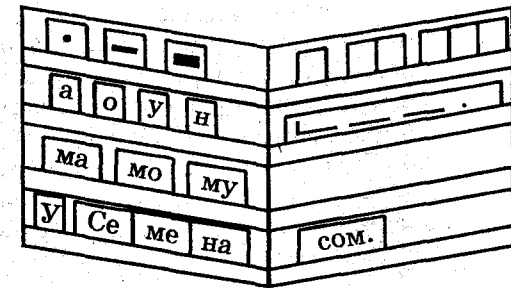
VI. НАОЧНІСТЬ З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

1. Набірне полотно.

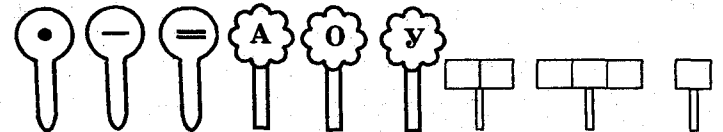
Посібник виготовляють із цупкого паперу. По горизонталі наклеюється кілька смужок (кишеньок), де встановлюються фішки, що позначають звуки, розрізні букви, склади, а також слова і речення. Набірне полотно призначене для проведення аналітико-синтетичної роботи з різним мовним матеріалом.

2. Робоча папка (для кожного учня).

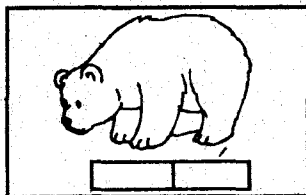
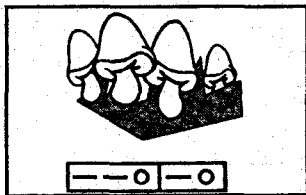
У папці (22 см × 30 см), у якій наклеєні кишеньки, зберігається роздатковий матеріал для роботи над звуками, складами, словами, реченнями. Папки знаходяться у класі, а перед уроком роздаються учням.

3. Сигнальні картки (для кожного учня).

Використовуються під час проведення роботи над звуками, буквами, складами як засіб зворотного зв'язку (від учня до вчителя) на різних етапах уроків читання і письма.

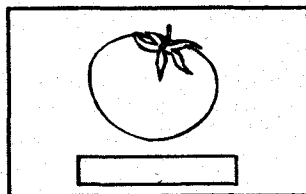
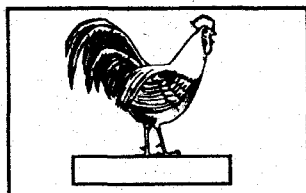
4. Демонстраційні картки для індивідуального та загального використання.

Виготовляють із цупкого паперу. Вгорі розміщений предметний малюнок (аплікація), а під ним — схема звукової або складової будови слова, що є назвою цього малюнка.

Застосовується посібник під час проведення звукової роботи.

5. Перфокарти.

Під предметним малюнком вирізують отвір. Учень підкладає аркуш паперу і вписує у «віконечко» схему звукової або складової будови слова — назви предмета, що зображений на малюнку.

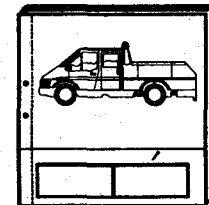
Можна використовувати для перевірки навчальних досягнень учнів.

6. Картка для роботи над реченням.

Вгорі на картці розміщується сюжетний малюнок, а під ним — 2–3 схеми речень, які можна скласти за цим малюнком. Учні аналізують моделі, складають за ними речення.

7. Демонстраційні посібники для загальнокласного та індивідуального використання.

Виготовляють у вигляді книжечки із предметними малюнками і схемами звукової (складової) будови слова. Нижче від малюнка книжечка розрізується так, щоб можна було перегортати окремо як предметні малюнки, так і моделі слів. Подана під малюнком модель на сторінці не відповідає звуковій (складовій) будові слова, що є назвою цього малюнка. Потрібно знайти серед поданих нижче потрібну звукову (складову) модель, що відповідає саме назві цього малюнка.

8. «Звукова лінійка».

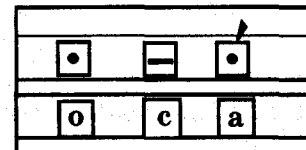
Демонстраційний і роздатковий посібник, який допомагає учням зрозуміти, що звуки у слові йдуть один за одним.

Лінійку виготовляють із паперу одного кольору, а на кінчику движка — кружечок іншого кольору.

Коли вимовляємо перший звук, починаємо рухати лінійку, і в першому «віконці» з'являється кольоровий кружечок. Вимовляємо другий звук — у другому «віконці» знову з'являється кольоровий кружечок і т. д.

Другий варіант «звукової лінійки» — денця «віконець», зафарбовані в інший колір, ніж движок. Вимовляючи звук за звуком у слові і рухаючи движок, можна не тільки назвати послідовно всі звуки в слові, але й порахувати їх.

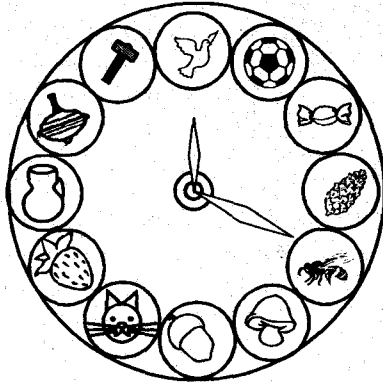
9. Набірне полотно з рухомим наголосом (для індивідуального та загальнокласного використання).

На ниточці, що кріпиться зверху набірної тканини, знаходиться рухомий значок наголосу. За потреби його можна пересувати.

На першій смужці можна виставляти звукову модель слова за допомогою фішок, що позначають відповідні звуки, а на другій — слово буквами. Потім порівнювати звукову та буквену будову слова.

10. «Звуковий годинник».

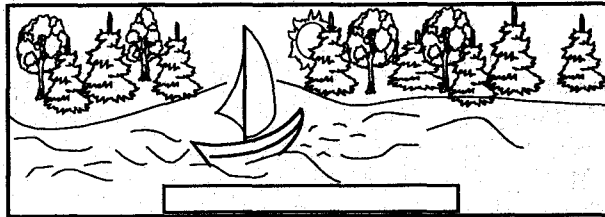
Демонстраційний і для індивідуального використання посібник, на якому замість цифр розміщені предметні малюнки.

Предметні малюнки на індивідуальному «звуковому годиннику» різні, що дає можливість працювати самостійно.

Завдання вчителя спрямовані на те, щоб діти зіставляли звукову будову слів, визначали кількість складів, звуків, виділяли звуки, склади, наголошені голосні в тому чи іншому складі, наприклад:

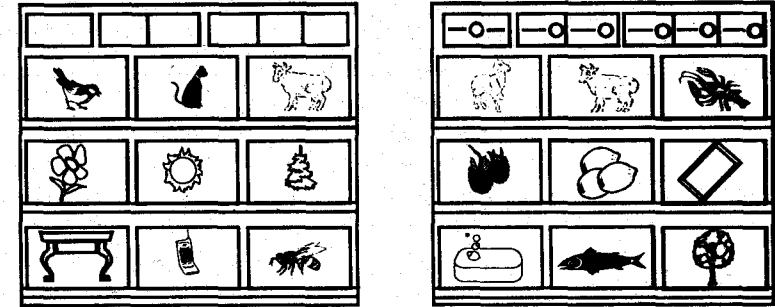
— Поставити стрілки годинника напроти малюнків, у назвах яких звуків більше, ніж букв; наголошений голосний у першому складі; останній звук голосний (приголосний) тощо.

11. Динамічний посібник «Прогулянка по річці».

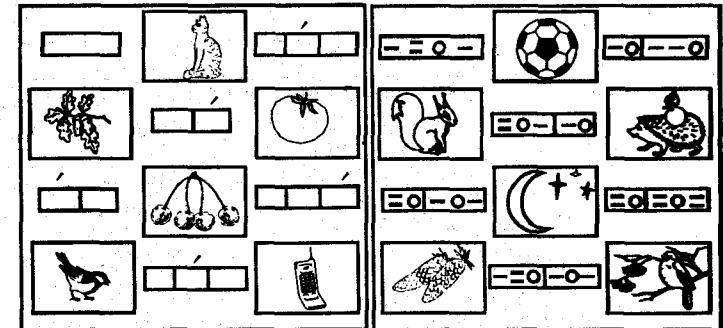
На малюнку із зображенням річки посередині прорізується горизонтальний отвір, у якому зліва направо буде рухатись човен. Нижче — «віконце», куди учні вписуватимуть звукову (складову) схему слова. Вони «пливуть» по річці, називаючи словами предмети, які бачать на її берегах, аналізують звукову (складову) структуру названого слова, будують речення. Ці моделі записують у «віконці», де підставлено чистий аркуш паперу.

12. Динамічні картки для роботи над звуко-складовою будовою слова.

Угорі в посібнику розміщені звукові (складові) схеми слів, а під ними в кишеньках хаотично поставлені предметні малюнки. Учень повинен розмістити малюнки у стовпчиках під відповідними звуковими (складовими) схемами. Можна ставити «зайві» малюнки, які не відповідають цим схемам.

13. Картки для роботи над формуванням умінь співвідносити малюнки зі звуковою (складовою) моделлю слова, що є назвою цього малюнка.

Картка, на якій хаотично розміщені предметні малюнки і схеми до них, обгорнута поліетиленовою плівкою. На ній олівцем чи ручкою учень з'єднає малюнок з відповідною моделлю звукової чи складової будови слова і потім змиває, щоб картку можна було використовувати багато разів.

14. Набірне полотно для роботи з деформованими реченнями (текстом).

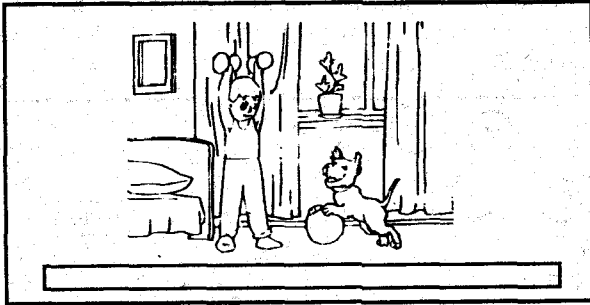

Посібник призначений для проведення аналітико-синтетичної роботи над реченням.

Угорі набірного полотна міститься планка для виставляння речення, а внизу — глибока кишенька, де знаходяться слова. Кожне слово надруковане на окремих смужках (слово, що має бути першим у реченні, пишеться з великої букви, а те, що має бути останнім, — із крапкою.) Учні виймають із кишеньки смужки зі словами і будують речення.

Можна в кишеньку покласти смужки зі словами для складання 3–4 речень, об'єднаних темою, щоб учні з них склали текст. Тоді слова кожного речення пишуться на папері іншого кольору. Таким чином учні спочатку складають окремі речення зі слів, що на смужках одного кольору, а потім із цих речень будують текст.

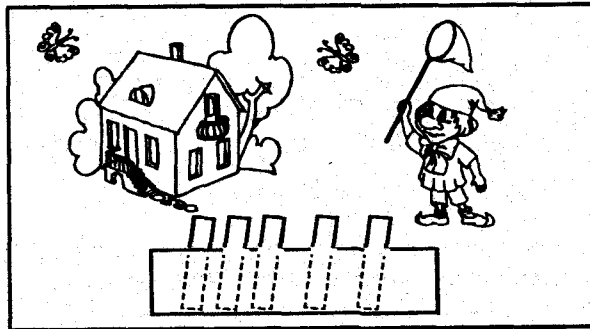
15. Перфокарта.

Учень підкладає під картку аркуш чистого паперу і у «віконечку», що міститься під малюнком, вписує схему речення, яке склав за цим малюнком.

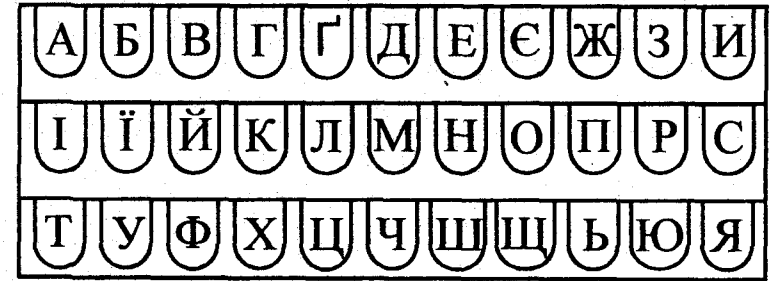
Посібник можна використати для перевірки навчальних досягнень.

16. Динамічний посібник для роботи над реченням.

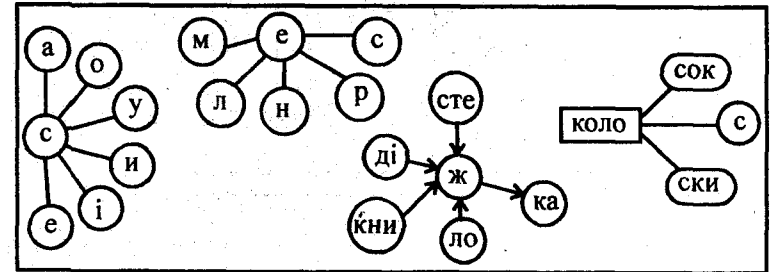
Угорі на картки розміщений сюжетний малюнок, а під ним — у глибокій кишеньці — міститься кілька смужок з моделями речень до цього малюнка. Учень складає за малюнком речення, а потім серед кількох поданих повинен вибрати ту модель, що відповідає попередньо складеному реченню.

17. Буквена каса.

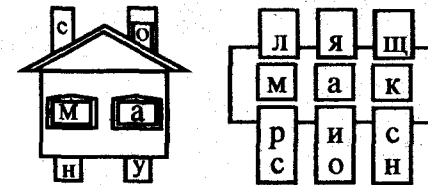
Це один із посібників, який обов'язково має бути в кожному класі протягом усього букварного періоду. Слугує для організації роботи з буквою.

18. Променеподібні таблиці.

Посібник дає можливість формувати й удосконалювати спосіб читання на перших етапах становлення навички читання.

19. «Рухома азбука».

Пересуваючи смужки, можна читати різні склади і слова.

20. Демонстраційні картки зі зразком друкованих букв.

Посібник призначений для роботи над формою букви (порівняння з вивченими друкованими, зіставлення з рукописною тощо).

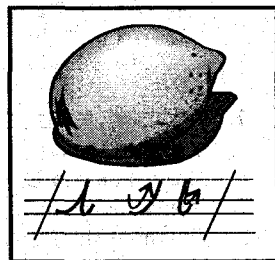
21. Складова таблиця.

	о	а	и	у	і
л	ло	ла	ли	лу	лі
м		ма	ми		мі
н	но		ни	ну	
в		ва	ви		ві

Таблиця слугує для підготовки учнів до читання слів у колонках і тексту.

22. Картка для роботи над рукописною буквою.

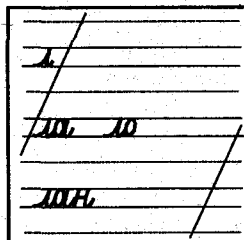
Застосовується на уроках письма під час ознайомлення з написанням нової букви з метою формування умінь розпізнавати її серед інших, що мають схожі елементи.

23. Контрольна картка для перевірки правильності написання букви, складу, слова з виучуваною буквою.

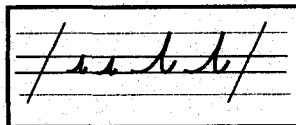
Виготовляється із цупкої поліетиленової плівки, на якій скопійовано зразок запису на одній зі сторінок зошита.

Після написання в зошиті учень прикладає картку, щоб перевірити, чи правильно написана буква, склад, слово. Картка застосовується під час роботи з учнями, які вимагають індивідуального підходу.

24. Демонстраційна картка зі зразком рукописної букви, елементи якої представлені різними кольорами.

Картка застосовується з метою формування в першокласників аналітичного бачення букви (з яких елементів вона складається, які з цих елементів уже знайомі, траплялись у вивчених буквах, а які є новими). Рукописну букву вирізують із цупкого паперу поелементно, кожен елемент іншого кольору, і наклеюють на картці. Розглядаючи букву, учень пальчиком обводить її і таким чином краще запам'ятовує її форму.

VII. ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Програми, підручники, посібники

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи. — К.: Початкова школа, 2001.
2. Білий І. О. Сходинки. Буквар-читанка для 1 класу трирічної початкової школи. — Донецьк: Отечество, 1997.
3. Вавіна Л. С. Буквар. Для допоміжної школи. — Ірпінь: Перун, 1997.
4. Вашуленко М. С., Бібік Н. М., Кочина Л. П. Горішок. Інтегрований підручник для 1 класу. — К.: А.С.К., 1999.
5. Воскресенська Н. О., Свашенко А. О., Тимченко Л. І. Рідне слово. Част. 1 і 2. Програма розвивального навчання / За ред. проф. О. К. Дусавицького. — Харків: Інфолайн, 1994.
6. Єгорович Н. М., Морська Я. Ф., Романюк З. П. Зошит для письма і розвитку мовлення. У 2 частинах. — К.: Освіта, 1996.
7. Єрошкіна О. В., Сорокун Н. М., Тихоненко Н. М. Віконечко. Букварик для дошкільнят. — Кіровоград: 1993.
8. Колесниченко В. І., Горяний В. Д., Сагайдак В. П. Буквар. Підручник з навчання грамоти для 1 класу. — К.: Веселка, 1994.
9. Луцик Д. В., Проць М. М., Савшак А. С. Букварик. — Львів: Світ, 1992.
10. Нечай-Горбчук Л. Д. Букварик для Калинки і Тарасика. — К.: Спалах ЛТД, 1997.
11. Прищепа К. С., Колесниченко В. І. Буквар. Пробний підручник для 1 класу. — К.: Форум, 2001.
12. Сапун Г. М. Зошит для письма і розвитку мовлення. У 2 частинах. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001
13. Скрипченко Н. Ф., Вашуленко М. С. Буквар. Підручник для 1 класу чотирирічної школи. — К.: Освіта, 2001.
14. Скрипченко Н. Ф., Парфьонов М. Г., Прищепа О. Ю. Зошит для письма. У 2 частинах. — К.: Освіта, 1997.
15. Скрипченко Н. Ф., Прищепа О. Ю., Зимульдінова А. С. Зошит для письма і розвитку мовлення. У 2 частинах. — К.: Радянська школа, 1989.
16. Українська абетка. — К.: Видавничий центр «Просвіта», 1995.
17. Чередищенко Д. С. Материнка. Український буквар. — К.: Освіта, 1992.
18. Чорна М. М., Грабар Д. І. Зошит для письма. У 2 частинах. — Львів: Світ, 1996.
19. Чорна М. М., Грабар Д. І. Буквар. Підручник для 1 класу чотирирічної і трирічної початкової школи. — Львів: Світ, 1994.
20. Щеремет М. К. та інші. Буквар: Пробний підручник для підготовчих класів шкіл глухих. — Ірпінь: Перун, 1997.

Психолого-педагогічна та методична література

1. Абдулина А. А. Детское иллюстрирование как один из приемов работы над произведением // Начальная школа. — 1980. — №4.
2. Агаркова Н. Г. Конструирование буквы — ведущий прием в обучении шестилетних детей письму // Начальная школа. — 1989. — №12.
3. Агаркова Н. Г. Развивающие возможности поэлементного обучения первоначальному письму // Начальная школа. — 1992. — №2.
4. Агейкина З. А., Забелина В. К. Работа над интонацией на уроках обучения грамоте // Начальная школа. — 1983. — №10.
5. Амонашвили Ш. А. В школу — с шести лет. — М.: Педагогика, 1986.
6. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! Пособие для учителя. — М. Просвещение, 1983.
7. Антипещ В. П. Використання дидактичних матеріалів на уроках грамоти // Початкова школа. — 1990. — №9.
8. Антипещ В. П. Використання динамічних карток-завдань у добукарний період // Початкова школа. — 1983. — №8.
9. Антипещ В. П. Індивідуальна робота з відстаючими на уроках читання // Початкова школа. — 1988. — №8.
10. Артемова Л. В. Вчися, граючись. — Київ: Томіріс, 1995.
11. Артемонова Л. М. Перша вітчизняна друкована книга для початкового навчання // Початкова школа. — 1972. — №3.
12. Артюх Н. П. Як навчати дітей зливати літери у склади і слова // Початкова школа. — 1993. — №3.
13. Блінова Г. Й., Пічугіна Т. В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма в дітей: Посібник для вчителя. — К.: Радянська школа, 1990.
14. Богуш А. М. Мова ваших дітей. — К.: Радянська школа, 1989.
15. Богуш А. М. Підготовка руки дитини до письма. — К.: Радянська школа, 1976.
16. Богуш А. М. та інші. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. — К.: Вища школа, 1992.
17. Будна Н. О., Головка З. Л., Походжай Н. Я. Уроки навчання грамоти. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001.
18. Будна Н., Походжай Н., Шост Н. Уроки письма. 1 клас. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, — 2001.
19. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Від звука до букви // Початкова школа. — 1985. — № 8.
20. Вашуленко М. С. Взаємозв'язок аналізу і синтезу в навчанні грамоти // Початкова школа. — 1980. — №9.
21. Вашуленко М. С. Засвоєння елементів фонетики та орфоєпії в 1 класі // Початкова школа. — 1973. — № 9.
22. Вашуленко М. С. Методика проведення уроків навчання грамоти у підготовчих класах // Початкова школа. — 1977. — № 12.
23. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 класі чотирирічної початкової школи. — К.: Радянська школа, 1991.
24. Вашуленко М. С. Орфоєпія і орфографія в 1–3 класах. — К.: Радянська школа, 1982.
25. Вашуленко М. С. Уроки навчання грамоти в підготовчих класах // Початкова школа. — 1977. — № 12.
26. Вашуленко М. С., Вашуленко В. Ф. Супутник букваря. — К.: Освіта, 2002.
27. Вашуленко М. С., Вашуленко В. Ф. Читаємо самі (дидактичні матеріали з навчання грамоти). — К.: Радянська школа, 1986.
28. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Навчання грамоти в підготовчих класах. — К.: Радянська школа, 1982.
29. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. Навчання грамоти в підготовчих класах. — К.: Радянська школа, 1982.
30. Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф., Прищеп О. Ю. Навчання рідної мови шестирічних першокласників // Початкова школа. — 1986 — №5.
31. Вашуленко М. С., Сокирко М. В. Інтенсифікація пізнавальної діяльності учнів у період навчання грамоти // Початкова школа. — 1978. — №12.
32. Вашуленко Н. С. Обучение грамоте в 1 классе. — К.: Рад школа, 1987.
33. Весела абетка / Упорядник Л. Е. Ярешко. — Чернігів: Десна, 1992.
34. Волина В. В. Занимательное азбукосведение. — М.: Просвещение, 1991.
35. Габулова Р. Н. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1982. — №11.
36. Гамалій А. Т. Ігри та цікаві вправи з української мови для 1–3 класів. — К.: Радянська школа, 1980.
37. Гамалій А. Т. Мовні ігри — вправи для першокласників // Початкова школа. — 1974. — №6.
38. Гільбух Ю. З., Коробко С. Л., Кондратенко Л. О. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання // Початкова школа. — 1988. — №7.
39. Горбушина Л. А. Выразительное чтение и рассказывание. — М.: Просвещение, 1975.
40. Горецкий В. Г., Киришкин В. А. Теоретические основы развивающего обучения грамоте // Начальная школа. — 1989. — №1.
41. Городівський В. М., Городівська Н. Г. Буквар Т. Г. Шевченка // Початкова школа. — 1984. — №3.
42. Гурьянов Е. В., Щербак М. К. Психология и методика обучения письму в букварный период. — М.: Изд-во АПН РСФСР. — 1959.
43. Даюк С. Моя абетка // Початкова школа. — 1994. — №3.
44. Деркач Н. І. Звукова робота в період навчання грамоти шестирічок // Початкова школа. — 1990. — №11.
45. Деркач Н. І. Пропедевтика лексичної роботи в період навчання грамоти // Навчально-виховний процес у вузі і школі, шляхи його розвитку і вдосконалення. — Рівне: Теніс, 1999.
46. Деркач Н. І., Чечель Н. В. Ефективні прийоми роботи над звуком і буквою в період навчання грамоти // Реформування освіти і школи: сутність, проблеми, перспективи. — Рівне: Теніс, 1997.

47. Дидактичні структури уроків, їх зміст та методичне забезпечення в початкових класах. Сучасні вимоги до уроків. Методичне керівництво до навчально-виховної практики. / Г. П. Коваль, Деркач Н. І. та ін. — Рівне: 1996.
48. Дівакова І. Збірник текстів для усних та письмових переказів з української мови. 1-4 кл. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
49. Дідух М. В. Ігрові прийоми навчання читати // Початкова школа. — 1991. — №1.
50. Егоров Т. Г. Очерки психології обучения детей чтению. — М.: Просвещение. — 1953.
51. Егоров Т. Г. Психология овладения навыком чтения. — М.: Просвещение, 1963.
52. Едигей В. Г. Азбука для малюків. — К.: 1995.
53. Едигей В. Г. Вчися читати, малюк! — К.: Гранд, 1993.
54. Євнанова С. Г. Розвиток мислення й мовлення дітей у період навчання грамоти // Початкова школа. — 1980. — № 8.
55. Жедек П. С. Учить детей слышать звучащее слово // Начальная школа. — 1981. — №6.
56. Жилинская Н. А. Самостоятельная работа на уроках обучения грамоте // Начальная школа. — 1976. — № 6.
57. Забіла Н. Весела абетка. — К.: Радянська школа, 1989.
58. Зайцев Н. А. Еще один способ обучения грамоте // Начальная школа. — 1990. — № 7.
59. Зайцев Н. А. Резервы обучения чтению. — М.: Педагогика, 1989.
60. Захарчук Н. Г. Ігри на уроках навчання грамоти // Початкова школа. — 1980. — № 8.
61. Зверев А. П. И дух, и буква // Начальная школа. — 1987. — № 6.
62. Земцова Л. И. Обучение первоклассников выразительному чтению // Начальная школа. — 1986. — № 6.
63. Зимульдінова А. С. Робота за новим букварем для шестиліток // Початкова школа. — 1988. — № 7.
64. Зимульдінова А. С., Проць М. М. Вивчасмо буквар // Початкова школа. — 1991. — № 6.
65. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (психологічні та педагогічні аспекти): Навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету, керівництво до педагогічної практики / Коваль Г. П., Г. В. Павелків, Деркач Н. І. та ін. — Рівне: 2003.
66. Ілюхіна В. А. Письмо с «секретом» // Начальная школа. — 1990. — № 4.
67. Ісакова Л. О. Изучение ударения учащимися шестилетками // Начальная школа. — 1986. — №7.
68. Каніщенко А. П. Розвиток пізнавальної активності у процесі навчання грамоти і вивчення фонетичного матеріалу в 1 класі (на матеріалі поетичних мініатюр). — К.: КДП ім. О.М. Горького, 1983.
69. Капацька В. І., Ільченко Л. Ф. Вивчення наголосу // Початкова школа. — 1994. — №5.
70. Капська А. Й. Навчання першокласників виразно читати // Початкова школа. — 1979. — №4.
71. Карнаух П. Цікавинки на уроках навчання грамоти. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
72. Кирей І. Ф. Вироблення початкових графічних навичок письма у першокласників // Початкова школа. — 1973. — №6.
73. Кирей І. Ф. Графічна діяльність шестиліток // Початкова школа. — 1991. — №12.
74. Кирей І. Ф. Запобігання неуспішності з письма // Початкова школа. — 1987. — №6.
75. Кирей І. Ф. Методи сприяння успішності з каліграфічного письма // Початкова школа — 1989. — №11.
76. Кирей І. Ф. Початкові вправи до письма у підготовчих класах // Початкова школа. — 1978. — №2.
77. Кирей І. Ф. Техніка каліграфічного письма на класній дошці // Початкова школа. — 1973. — №2.
78. Кирей І. Ф., Трунова В. А. Методика викладання каліграфії в початковій школі: Навчальний посібник. — К.: Радянська школа, 1994.
79. Киричок В., Мертиник І. та ін. Роль гри у навчанні і вихованні молодших школярів // Початкова школа. — 1997. — №6.
80. Кирпач А. «Грамматика» П. Куліша — один із перших україномовних підручників ХІХ ст. // Початкова школа. — 1999. — №4.
81. Киришкін В. А. Наследие прошлого и поиски нового в методике обучения грамоте // Начальная школа. — 1981. — №10.
82. Киришкін В. А. Подвижная азбука и разрезные слоги на уроках обучения грамоте // Начальная школа. — 1982. — №10.
83. Климанова Л. Ф. Овладение навыком чтения в период обучения грамоте // Начальная школа. — 1977. — №9.
84. Климанова Л. Ф. Приемы обучения чтению целыми словами // Начальная школа. — 1971. — №6.
85. Климанова Л. Ф. Причины ошибок при чтении и их предупреждение // Начальная школа. — 1973. — №11.
86. Кловак Г. Щоб навчання було радісним // Початкова школа. — 1999. — №4.
87. Ковальський М. Острозька «Азбука» — невідома книга І. Федорова // Пам'ятники України. — 1970. — №1.
88. Козлова В. П. Подготовительный период обучения грамоте // Начальная школа. — 1982. — №4.
89. Козлова В. П. Работа с текстом букваря // Начальная школа. — 1979. — №7.
90. Козлова В. П. Списывание в период обучения грамоте // Начальная школа. — 1978. — №10.
91. Козлова В. П., Новикова Ю. В. Загадка как средство активизации познавательной и творческой деятельности учащихся // Начальная школа. — 1980. — №9.
92. Козлова В. П., Новикова Ю. В. Загадки и пословицы на уроках чтения в период обучения грамоте // Начальная школа. — 1981. — №8.
93. Колесниченко В. І. Навчання грамоти — одне з головних завдань початкової школи // Початкова школа. — 1994. — №4.

94. Компанець Н. Дидактичні ігрові ситуації для адаптації дитини до школи і розвитку мислительних процесів // Початкова школа. — 1999. — №11.
95. Конаненко О. Азбука // Початкова школа. — 1990. — №2.
96. Кондратьєва Л. Ф. Цветовое восприятие слога как прием обучения чтению первоклассников // Начальная школа. — 1989. — №8.
97. Коренюк Л. Ю., Павлова Л. А. Для чего и как учить детей выразительному чтению // Начальная школа. — 1984. — №4.
98. Корепина Л. Ф. Использование иллюстративного материала букваря для развития речи первоклассников // Начальная школа. — 1985. — № 6.
99. Косенко Т. В., Скрипченко Н. Ф. Організація навчальної діяльності учнів шестирічного віку // Початкова школа. — 1989. — №11.
100. Костогриз С. Особливості інтеграції під час навчання грамоти // Початкова школа. — 1999. — №5,6.
101. Кравцов Г. Г., Кравцова Е. Е. Шестилетний ребенок. Психологическая готовность к школе. — М.: Знание, 1987.
102. Кубасов О. В. Прием драматизации на уроках обучения грамоте // Начальная школа. — 1985. — № 4.
103. Кудикіна Н. В. Ігри учнів підготовчих класів // Початкова школа. — 1982. — № 9.
104. Кудикіна Н. В. Збагачення лексичного запасу в процесі ігор // Початкова школа. — 1980. — № 7.
105. Кудыкина Н. В. Дидактические игры и занимательные задания для первого класса. — К.: Радянська школа, 1989.
106. Кузьміна Н. Б. Підготовка дітей до володіння технікою письма // Дошкільне виховання. — 1959. — № 12.
107. Кушнир А. М. Информационно-ценностный подход в обучении чтению. — Благовещенск: 1991.
108. Лазаренко Н. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти // Початкова школа. — 1999. — № 5.
109. Лапшина І. М. Списування як прийом навчання правопису // Початкова школа. — 1989. — № 6.
110. Левченко Т. Г., Васильова Л.А. Цікаві справи: Посібник для вчителів поч. класів. — К.: Спалах ЛТД, 1997.
111. Лещак О., Мілянський Е., Левків М. Азбука. Вивчаємо українську. — Тернопіль: Підручники і посібники, 1996.
112. Лиса О. Радість від читання — радість пізнання //Початкова школа . — 2000. — № 1.
113. Літвін С. Вчимося читати і писати // Початкова школа. — 1999. — № 9.
114. Лобас В. П., Деркач Н. І. Звуковая работа при обучении школьников грамоте // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. — 1987. — № 7.
115. Логачевська С. П. Індивідуалізація завдань для шестиліток // Початкова школа. — 1990. — № 2.
116. Логачевська С. П. Використання матеріалу підручника для диференційованих завдань // Початкова школа. — 1990.— № 8.
117. Лук'яненко В. Г. Навчання краснопису // Початкова школа. — 1987. — № 5.
118. Лухтай Л. К. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1989. — № 5.
119. Львов М. Р. Ребенок сам учится читать // Начальная школа. — 1990. — № 4.
120. Максимов А. И., Тумакова Г. А. Учите, играя. Игры и упражнения со звучащим словом. Пособие для воспитателя детского сада. — М.: Просвещение., 1983.
121. Мали Л. Д. Элементы драматизации на уроках чтения // Начальная школа. — 1981. — №3.
122. Малышок Л. К. Некоторые методические особенности изучения парных твердых и мягких согласных // Начальная школа. — 1985. — №6.
123. Матвеева А. М. Навчання письма // Початкова школа. — 1981. — № 11.
124. Матвієнко О. Методика вивчення готовності дитини до шкільного навчання // Початкова школа. — 1999. — № 4.
125. Мельничайко О. І. Використання малюнків букваря для розвитку мовлення // Початкова школа. — 1974. — № 8.
126. Мельничайко О. І. Робота над реченням у період навчання грамоти // Початкова школа. — 1972. — № 9.
127. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І.; за ред. Дорошенка С. І. К.: Вища школа, 1989.
128. Методика викладання української мови: Навчально-методичний посібник. / Коваль Г. П., Деркач Н. І., Захарчук З. О., Іванова Л. І. — Рівне: 2002.
129. Методичні рекомендації з викладання каліграфії / Укл. І. Ф. Кирей, В. Ф. Зеленська. — К.: РНМК, 1991.
130. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій // Початкова школа. — 1990. — № 2.
131. Навчання в 1 класі чотирирічної початкової школи: Навчання грамоти. Навчання письма. Обучение русскому языку. Работа с детской книжкой: Навчально-методичний посібник / Вайтуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. та ін. — К.: Радянська школа. 1991.
132. Навчання і виховання шестирічних першокласників: Збірник статей / Упорядник К. С. Прищепа. — К.: Радянська школа, 1990.
133. Навчання письма шестирічних (методичні розробки) / Скрипченко Н. Ф., Прищепа О. Ю. — К.: Радянська школа, 1984.
134. Назарова Л. К. Особливості навчання шестиліток грамоти // Початкова школа. — 1979. — № 11.
135. Назарова Л. К. Работа по новому букварю // Начальная школа. — 1983. — № 6.
136. Назарова Л. К. Роль ударения в обучении детей чтению целыми словами // Начальная школа. — 1979. — № 7.
137. Назарова Л. К., Фонин Л.С. Обучение чтению прямого слога // Начальная школа. — 1985. — № 6.
138. Нечай Л. Д. Методика навчання грамоти // Початкова школа. — 1975. — № 10.
139. Нізельська І. Роздуми про новий буквар // Початкова школа. — 1998. — № 5.

140. Обучение в первом классе: Книга для учителя / Сост. и отв. ред. В. Г. Горещкий.
141. Обучение в первом классе: Книга для учителя / Сост. Н.С. Сунцов. — М.: Просвещение, 1972.
142. Олійник Г. А. Мелодика — важливий засіб виразності читання // Початкова школа. — 1976. — № 6.
143. Олійник Г. А. Паузи як засіб розкриття змісту фрази в роботі вчителя над текстом // Початкова школа. — 1974. — № 12.
144. Олійник Г. А. Смысловая функция логического наголосу // Початкова школа. — 1975. — № 6.
145. Оморокова М. И. и др. Преодоление трудностей. — М.: Просвещение, 1990.
146. Оморокова М. И., Стремков И. М. Некоторые особенности понимания текста шестилетними детьми // Начальная школа. — 1988. — № 5.
147. Пальченко И. Т. Система вправ для розвитку навичок швидкого читання // Початкова школа. — 1991. — № 4.
148. Пальченко И. Т. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1980. — № 9.
149. Панченко Г. А. Тобі, першокласнику: Книга з розвитку навички читання. — Тернопіль: Підручники і посібники, — 1997.
150. Папина К. Р., Асташов Н. А. Использование малых жанров фольклора для формирования навыка чтения // Начальная школа. — 1980. — № 8.
151. Пінчук Г. Робота з удосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1997. — № 11.
152. Плотникова В. П. З досвіду використання загадок у навчанні грамоти // Початкова школа. — 1978. — № 8.
153. Подгорная Н. И., Бибик Н. М., Скрипченко Н. Ф. Дидактические игры и познавательные задания в I классе. — К.: Радянська школа. — 1988.
154. Покроєва Л. Проблеми підготовки до навчання шестилітніх першокласників // Початкова школа. — 2000. — № 1.
155. Попова Л. В. Словниково-логічні вправи в період навчання грамоти // Початкова школа. — 1987. — № 10.
156. Постоловський І. З., Семенов С. Г. Навчання читати мовчки // Начальная школа. — 1975. — № 1.
157. Потапова Е. Н. Обучение письму младших школьников // Начальная школа. — 1987. — № 6.
158. Потапова Е. Н. Радость познания: Книга для учителя. — М.: Просвещение. — 1990.
159. Потапник М. М. Естафета творчості // Початкова школа. — 1987. — № 7.
160. Потоцька Т. Ф. Пропедевтика словотвірної роботи в навчанні грамоти // Початкова школа. — 1982. — № 9.
161. Прищепка К.С. Навчання каліграфічного письма // Початкова школа. — 1985. — № 5.
162. Прищепка О. Взаємозв'язок графічної навички письма з орфографічною грамотністю // Початкова школа. — 1997. — № 8.
163. Прищепка О. Ю. Формування графічних і технічних навичок письма // Початкова школа. — 1988. — № 8.

164. Проскура О. В. Як перевірити ступінь готовності вашої дитини до навчання в школі // Початкова школа. — 1998. — № 2, 4.
165. Проскура О. В., Шибичька Л. О. Як учити найменших. — К.: Радянська школа. 1982.
166. Проць М. М. Наочність з навчання грамоти // Початкова школа. — 1987. — № 9.
167. Проць М. М., Лужицька Л.Б. Вірші та загадки на уроках навчання грамоти // Початкова школа. — 1990. — № 1.
168. Психолого-педагогічні основи диференціації навчання в початковій ланці загальноосвітньої школи: Методичні матеріали по впровадженню психолого-педагогічної системи диференційованого навчання в загальноосвітній школі. — К.: 1992.
169. Розвиток навичок читання. Методичні рекомендації / Укладач І. П. Гудзик — К.: Освіта, 1993.
170. Рыбникова Н. А. Навыки чтения современного школьника. Чтение в начальной и средней школе. — М.: Педагогика, 1986.
171. Рябова С. І. Супутник букваря (зошит з навчання грамоти). — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан. 1997.
172. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (письмо). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
173. Сапун Г. М., Пачашинська М. О. Уроки навчання грамоти (читання). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2002.
174. Сарапулова Е. Г. Швидкочитання для першокласників // Початкова школа. — 1993. — № 2.
175. Сафонова О. М. Методичні рекомендації до букваря «Дубочок» і «Робочого зошита з письма». — К.: Гомін, 1997.
176. Свиридюк Т. П. Підготовка руки дитини до письма // Початкова школа. — 1981. — № 7.
177. Сердюк М. І., Горпинич А. М. Особливості букварної лексики // Початкова школа. — 1982. — № 9.
178. Січовик І. Загадкова абетка // Початкова школа. — 1990. — № 3.
179. Скрипченко Н. Ф., Антипель В. П. Диференційоване навчання грамоти // Початкова школа. — 1994. — № 4.
180. Скрипченко Н. Ф., Зимульдінова А. С. Розвиток зв'язного мовлення шестирічних школярів // Початкова школа. — 1984. — № 5, 9, 11; 1985. — № 3.; 1986. — № 6, 7.
181. Скрипченко Н. Ф., Прищепка О. Ю. Навчання письма першокласників // Початкова школа. — 1992. — № 1.
182. Скрипченко Н. Ф., Прищепка О. Ю. Навчання письма шестирічних: Методичні розробки. — К.: Радянська школа, — 1984.
183. Скрипченко Н. Ф., Прищепка О. Ю. Уроки письма в I класі (чотирирічна школа). — К.: Радянська школа, — 1986.
184. Смовська О. І. Дидактичний матеріал для навчання грамоти // Початкова школа. — 1988. — № 8.
185. Сокирко М. В. Логічні вправи в букварний період // Початкова школа. — 1970. — № 8.

186. Соловейчик М.С. Хорошо ли мы умеем учить детей читать // Начальная школа. — 1988. — № 1.
187. Старжинская И. Н. Обучение дошкольников элементов орфографии на занятиях по грамоте. — М.: Просвещение, 1977.
188. Столярова О. Г. Игры при обучении грамоте // Начальная школа. — 1990. — № 9.
189. Стратилат І. Свято Букваря // Початкова школа. — 1997. — № 11.
190. Стремек И. М. Понимание связного текста в букварный период // Начальная школа. — 1984. — № 7.
191. Терлецький В. В. З історії творення українського букваря // Початкова школа. — 1973. — № 3.
192. Тоцька Н. І. Дидактичні матеріали з фонетики: Посібник для вчителя. — К.: Радянська школа, 1991.
193. Тоцька Н. І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. — К.: Радянська школа, 1976.
194. Тумакова П. А. Ознакомление дошкольников со звучащим словом — М.: Просвещение, 1991.
195. Тягур Р. С. Початкова школа і диференціація навчання // Початкова школа. — 1991. — № 5.
196. Усова Н. К. Некоторые вопросы анализа звуковых структур слога, слова // Начальная школа. — 1990. — № 2.
197. Ушинский К. Д. Руководство для преподавания по «Родному языку»: Собр. соч. — М.: АПН РСФСР, 1949.
198. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. — К.: Радянська школа, — 1949.
199. Федоренко Т. І. Шляхи вдосконалення техніки читання // Початкова школа. — 1982. — № 1.
200. Федосова Н. А. Дифференцированное обучение на уроках письма // Начальная школа. — 1989. — № 12.
201. Федосова Н. А. Особенности обучения письму шестилетних первоклассников // Начальная школа. — 1987. — № 4.
202. Федосова Н. А. Развитие речи на основе сюжетных картинок букваря // Начальная школа. — 1984. — № 11.
203. Фонін Д. С. З досвіду навчання дітей читати прямі склади // Початкова школа. — 1973. — № 9.
204. Фонін Д. С. Залобігати викривленню почерку учнів // Початкова школа. — 1970. — № 6.
205. Ходанич Л. Абетковий вірш і формування української ментальності // Початкова школа. — 1999. — № 12.
206. Хорошковська О. Як працювати з букварем «У світі чарівних букв» // Початкова школа. — 1998. — № 5.
207. Чорна-Калиновська М. М. Допоміжні засоби опанування письма // Початкова школа. — 1994. — № 6.
208. Чубай Г. Веселий букварик // Початкова школа. — 1991. — № 6.
209. Чуйко Г. Л., Білецька М. А., Шкільна Г. Ф. Методика викладання української мови в початкових класах: Підручник для педучилищ. — К.: Радянська школа, 1975.
210. Чумакова Т. И. Индивидуально-дифференцированная работа на уроках чтения в букварный период // Начальная школа. — 1983. — № 7.
211. Шарапова Л. С. Навчання першокласників письма // Початкова школа. — 1981. — № 10.
212. Шильцова Л.М. Формування каліграфічного письма в 1 класі // Початкова школа. — 1993. — № 8.
213. Шпунтов А. И. Обучение первоклассников культуре устного общения // Начальная школа. — 1979. — № 10.
214. Щербань П. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі // Початкова школа. — 1997. — № 9.
215. Эльконин Д. Б., Журова А. Е. К вопросу о фонематическом воспитании у детей дошкольного возраста // Сенсорное восприятие дошкольников / Под ред. А. В. Запорожец, А. П. Усовой. — Изд-во АПН РСФСР, 1963.
216. Эльконин Д. Б. Еще раз о психологических основах первоначального обучения чтению // Советская педагогика. — 1973. — № 1.
217. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать. — М.: Знание, 1976.
218. Эльконин Д. Б. Экспериментальный анализ начального этапа обучения чтению // Вопросы психологии учебной деятельности младших школьников. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962.

3-00

Зміст

I. Вступ.....	3
II. Практичні заняття з навчання грамоти	5
<i>Заняття 1.</i> Структура і зміст програми та підручників з навчання грамоти	5
<i>Заняття 2.</i> Розвиток навичок мовленнєвої діяльності в період навчання грамоти.....	8
<i>Заняття 3.</i> Формування в першокласників початкових мовних уявлень на уроках читання в підготовчий (добукварний) період.....	16
<i>Заняття 4.</i> Види та прийоми роботи з матеріалом сторінок і сторінкових розворотів «Букваря» на уроках читання в букварний період	20
<i>Заняття 5.</i> Формування навички читання в першокласників	23
<i>Заняття 6.</i> Навчання письма в період оволодіння грамотою	34
<i>Заняття 7.</i> Зміст, структура і методика уроку читання в букварний період навчання грамоти.....	43
<i>Заняття 8.</i> Зміст, структура і методика уроку письма в букварний період навчання грамоти.....	63
<i>Заняття 9.</i> Спостереження за уроком письма в букварний період, аналіз уроку, написання рецензії на урок	77
III. Завдання для самостійної та індивідуальної роботи	82
IV. Питання до заліку	88
V. Питання до екзамену.....	90
VI. Наочність з навчання грамоти	93
VII. Література з навчання грамоти.....	101

Ніна Іванівна Деркач

Навчання грамоти

Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних університетів, педінститутів, педагогічних коледжів спеціальності «*Методика навчання грамоти*» та вчителів

Літературний редактор *Людмила Олійник*
Обкладинка *Світлани Демчак*
Відповідальна за випуск *Галина Сапун*

Підписано до друку 14.10.2003. Формат 60x84/16. Папір газетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. 6,51 ум. др. арк., 5,25 обл.-вид. арк. Тираж 2500. Замовлення № 03-195

Редакція газети «Підручники і посібники». Свідоцтво ТР №189 від 10.01.96.
46020, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел. 8-(0352)-43-15-15, 43-10-31, 43-10-21.
Факс: 8-(0352)-43-10-31, 43-10-21. Електронна пошта: pp@pp.utel.net.ua